

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

ПАВЛОВА Ольга Анатоліївна

РОЛЬ ДЕПОЗИТІВ У ФОРМУВАННІ РЕСУРСІВ БАНКІВ В УМОВАХ
ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Спеціальність: 8.03050802 – Банківська справа
магістерська програма – Управління банківською справою
Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Студентка групи ФБСм – 21

О. А. Павлова

(підпис)

Науковий керівник:

к.е.н., доцент Ю. М. Галіцейська

(підпис)

Дипломну роботу допущено

до захисту:

«__»_____201_р.

Зав. кафедри банківської справи,

д. е. н., професор

Дзюблюк О. В.

(прізвище, ініали)

(підпис)

ТЕРНОПІЛЬ - 2017

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕПОЗИТНИХ ОПЕРАЦІЙ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ	
1.1. Загальна характеристика ресурсів банківських установ та їх структура.....	8
1.2. Сутність депозитів, їх класифікація та роль депозитних джерел у формуванні ресурсної бази банків.....	19
1.3. Механізм здійснення депозитних операцій комерційними банками.....	38
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	46
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДЕПОЗИТНИХ РЕСУРСІВ БАНКІВ В УКРАЇНІ	
2.1. Аналітична оцінка стану депозитів фізичних осіб у вітчизняних банках.....	48
2.2. Депозити юридичних осіб: оцінка сучасних тенденцій.....	59
2.3. Способи та інструменти залучення банками ресурсів на депозитній основі...67	
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	79
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ ДЕПОЗИТНИХ КОШТІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСІВ БАНКІВ	
3.1. Проблеми формування ресурсної бази банків в період кризи та залучення вкладів населення.....	81
3.2. Шляхи підвищення ефективності роботи банків із залучення депозитів.....	91
3.3. Проблеми діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб України та запозичення світового досвіду для вдосконалення його діяльності	105
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	121
ВИСНОВКИ.....	123
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	128
ДОДАТКИ.....	137

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Розвиток національної економіки на мікро- та на макрорівні залежить від ефективності діяльності банківських установ і, насамперед, від їх здатності акумулювати необхідний обсяг банківського капіталу. Адже, однією з головних функцій банківських установ є раціональний розподіл фінансових ресурсів шляхом мобілізації тимчасово вільних коштів у населення та спрямування їх у кредитно-інвестиційний процес. Без достатнього обсягу капіталу банки будуть неспроможними забезпечити кредитування поточних потреб фізичних та юридичних осіб, а також реалізовувати потужні інвестиційні проекти. Тому формування банківських ресурсів історично відіграло первинну і визначальну роль у діяльності комерційного банку відносно до його активних операцій.

Банківські установи генерують переважно залученими ресурсами, найбільшу частину яких складають ресурси залучені з депозитних джерел. Саме тому велика увага приділяється депозитним ресурсам та операціям пов'язаним з їх формуванням, оскільки від них залежить дохід та прибуток банку. Виходячи з того, що найбільшу частину в банківських зобов'язаннях складають депозитні кошти, значної актуальності набуває питання формування банками стабільної ресурсної бази шляхом ефективного залучення тимчасово вільних коштів суб'єктів господарювання, фізичних осіб та інших банків на банківські депозитні рахунки.

Таким чином, депозитна діяльність має важливе значення для розвитку банківської установи та економіки загалом. Оскільки, з метою підтримання власної конкурентоспроможності банки вимушені пропонувати нові депозитні послуги, удосконалювати депозитну політику, використовувати різноманітні фінансові інструменти задля розширення своєї діяльності.

Тому тема, яку розглянуто в магістерській роботі, є актуальною, особливо в період, коли в Україні спостерігаються фінансово-економічні проблеми, пов'язані з наслідками світової кризи, яка породила ряд негараздів як соціального (підвищення рівня безробіття), так і економічного характеру (скорочення

виробничих потужностей). Особливої актуальності дане питання набуває в сучасних нестабільних умовах розвитку економіки та складної політичної ситуації в країні, коли спостерігається різка девальвація національної грошової одиниці, зростання споживчих цін та, відповідно, розкручення інфляційної спіралі, втрата платоспроможності певними банківськими установами та зростання недовіри до банківської системи.

Огляд літератури з теми дослідження. Значний внесок у вивченні розвитку депозитних операцій, методів управління ними, проблемів формування ресурсів та дослідження ролі депозитних вкладів у формування банківського капіталу та розвитку банку зробили такі відомі зарубіжні вчені, як А. Сміт, П. Роуз, А. Маршалл, а також вітчизняні науковці — М. Алексеєнко, О. Дзюблюк, А. Мороз, М. Савлук М., Волошин, О. Малахова, Ю. Галіцейська, Л. Галапуп, Б. Адамик та інші. У своїх працях вони досліджували теоретичні засади формування банківського капіталу, одним з джерел яких є депозитні операції, процес проведення та мобілізації депозитних вкладів у фізичних та юридичних осіб, а також значення депозитних операцій в економіці та їх вплив на ресурсну базу банків.

Незважаючи на значну кількість досліджень науковців у сфері депозитної діяльності банківських установ і методів залучення коштів, більш глибокого вивчення потребують питання сучасних тенденцій залучення банками коштів населення, основних причин відпливу залучених депозитних вкладів із банківської системи та визначення новітніх інструментів, які б сприяли зміцненню довіри населення та збільшення банками мобілізованих депозитів в умовах зростаючої конкуренції на ринку банківського капіталу.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є теоретичне обґрунтування депозитних операцій банківських установ, з'ясування сучасного стану депозитної діяльності банківських установ України, виявлення проблем щодо організації вкладних операцій, а також пошук напрямів їх удосконалення на основі систематизації існуючих пропозицій щодо цього питання.

Відповідно до поставленої мети були визначені завдання дослідження:

- дослідити теоретичні засади організації формування ресурсної бази та її особливі складові;
- поглибити підходи до пізнання сутності депозиту як основної складової залучених банківських ресурсів та їх класифікацію;
- розкрити роль депозитів у формуванні ресурсної бази банківських установ в умовах кризи;
- визначити механізм здійснення депозитних операцій комерційними банками України;
- проаналізувати стан депозитної ресурсної бази банківських установ України;
- оцінити способи та інструменти залучення банками ресурсів на депозитній основі;
- розкрити проблеми формування ресурсної бази банків в період кризи та залучення вкладів населення;
- виявити проблеми діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб України та доцільність запозичення досвіду зарубіжних країн для вдосконалення його діяльності;
- запропонувати шляхи підвищення ефективності роботи банків із залучення депозитів.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є процес формування депозитних ресурсів банками у період ринкової трансформації економіки України та розвитку банківської системи.

Предметом дослідження є механізм залучення депозитів фізичних та юридичних осіб в банківську систему з метою розширення її ресурсної бази в умовах економічної нестабільності.

Методи дослідження. У процесі роботи були використані різноманітні загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема: метод теоретичного узагальнення і порівняння, систематизація, формалізація — при обґрунтуванні поняття ресурсної бази, вивченні суті та здійсненні класифікацій депозитів та їх ролі в діяльності банківської установи; метод групувань — при розробці

класифікації депозитів; метод економічного аналізу — при дослідженні факторів впливу на процеси формування та реалізації механізму депозитної діяльності, оцінці динаміки та структури депозитної бази банків; метод графічного аналізу — для аналізу та узагальнення даних; статистичний і математичний методи — для аналізу фінансових показників діяльності банку; метод причинно-наслідкового зв'язку — для обґрунтування особливостей дії чинників впливу на структуру та якість банківських депозитів, а також напрями їх використання; абстрактно-логічний метод — для визначення шляхів покращення роботи банків у напрямку залучення депозитів.

Інформаційна база роботи. Інформаційну базу дипломного дослідження склали законодавчі та нормативні акти, які регулюють діяльність банків, офіційні статистичні матеріали Національного банку України, монографії та науково-аналітичні статті вітчизняних і зарубіжних авторів.

Наукова новизна роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних з формуванням ресурсної бази банків за рахунок депозитних коштів. У процесі дослідження були отримані такі наукові результати:

- уточнено економічний зміст поняття «депозит», що знайшло своє вираження у визначенні його сутності, форм і методів залучення, виділенні ряду особливостей, а також механізму здійснення залучення;

- визначено місце та роль депозитів у формуванні ресурсів банків в умовах економічної нестабільності. Запропоновано застосування у практиці вітчизняних банків активне використання процентної політики як методу стимулювання розміщення коштів на різні види депозитів;

- охарактеризовано різні типи поведінки споживачів депозитних послуг в умовах до кризових та в умовах кризових процесів на основі строковості депозитних вкладів, валюти вкладу та виду депозитних продуктів;

- обґрунтовано нові практичні рекомендації щодо формування ресурсної бази банків за рахунок депозитів фізичних та юридичних осіб шляхом створення оптимального економічного середовища для банківських депозитів,

стимуляції такої діяльності та на цій основі визначено основні напрямки підвищення довіри до банківських установ з боку населення.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що вони можуть використовуватись у процесі вдосконалення роботи банківських установ при здійсненні ними депозитних операцій, Національним банком України в ході розроблення програм розвитку банківської системи, Міністерством фінансів України при розробленні відповідних документів та нормативних актів стосовно удосконалення депозитної діяльності банками України. Застосування у практичній діяльності розглянутих шляхів удосконалення діяльності банку щодо залучення депозитів могло б значною мірою розширити можливості банків у сфері мобілізації ресурсів та їх ефективного використання.

Структура дипломної роботи роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дипломної роботи становить 143 сторінки, основний зміст роботи викладено на 114 сторінках. Дипломна робота містить 5 таблиць, 13 рисунків, 6 формул на 22 сторінках, список використаних джерел включає 86 найменувань та викладений на 9 сторінках, 7 додатків подано на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕПОЗИТНИХ ОПЕРАЦІЙ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ

1.1. Загальна характеристика ресурсів банківських установ та їх структура

Криза 2008 р. вплинула на всі сфери економіки України, проте найбільшого удару зазнала банківська сфера. З огляду на світову фінансову кризу, українські банки опинилися в скрутному становищі. Потреба повертати залучені за кордоном кошти, які вже роздано як довготермінові кредити, через брак інших джерел фінансування примушує банки й державу вживати заходів для забезпечення фінансової спроможності української фінансової системи. Вчасно не скоригувавши свою політику й не вживши ефективних заходів для мінімізації впливу кризи, банки розраховують на компенсацію втрат за рахунок держави й власних клієнтів. Банки переживають кризу ліквідності; їм потрібні гроші, які вони намагаються залучити всіма можливими методами. Якщо до жовтня 2008 р. усі українські банки демонстрували показники росту за основними позиціями, то останні три місяці були спрямовані на те, щоб з мінімальними втратами зберегти досягнуті результати. У 2009 р. збереглися ключові тенденції розвитку банківської системи України. Починаючи з 2010 р. стан економіки України можна охарактеризувати як стабільний, з тенденціями зростання виробництва та з активним проникненням вітчизняних виробників на світові ринки. Це не могло не позначитися позитивно на розвитку банківської системи: поступово знижується досить високий рівень ризиків, прискорилось формування інфраструктури грошового ринку, випереджаючими темпами формується ресурсна база банків, йде постійний пошук оптимальних форм інституціонального формування банківської системи, ефективно працюючого механізму на ринку капіталів, нових методів банківського обслуговування комерційних структур з урахуванням інтенсивного притоку іноземного капіталу в банківський сектор. Прискорилась адаптація банків України до ринкових умов, зокрема відбулася універсалізація банківської діяльності, вихід її за межі традиційних операцій, посилилась

конкуренція між банками, розпочались процеси структурних змін у банківській системі, удосконалення банківського менеджменту та маркетингу з урахуванням світового досвіду.

У 2014 р. суттєво погіршилася економічна ситуація в країні. Це було обумовлене веденням військових дій на сході України, що викликало ланцюжкову реакцію дисбалансу усіх макроекономічних показників. Значна девальвація гривні, спад в економіці, військові дії у східному регіоні та анексія АР Крим, недостатній рівень корпоративного управління зумовили погіршення якості кредитного портфелю банків. Унаслідок зростання рівня негативно класифікованої заборгованості банки змушені були створювати значні резерви за активними операціями, що неминуче негативно вплинуло на рівень капіталізації банківських установ. За рік банки здійснили відрахувань у резерви на суму 103 млрд. гривень. Це стало визначальним чинником повернення банківської системи до збитковості — за 2014 рік збитки банківського сектору склали майже 53 млрд. грн.

У цих умовах важливе значення для кожного банку має питання формування збалансованого портфеля ресурсів, який він може використовувати при здійсненні активних операцій. Від якісного вирішення цього питання з використанням науково обґрунтованих, перевірених світовою практикою методів банківського менеджменту залежить успішна діяльність банку на ринку банківських послуг.

В даний час в економічній літературі немає однозначного визначення банківських ресурсів при одночасному збереженні єдиного підходу до цього поняття.

На думку В. І. Капрана, М. С. Кривченка, О. К. Коваленка «банківські ресурси — це сукупність коштів, які знаходяться в розпорядженні банків та використовуються ними для проведення активних операцій» [9, с. 26].

О. В. Дзюблюк визначає, що «ресурси комерційного банку — сукупність грошових коштів, які перебувають у розпорядженні банку і використовуються

ним для здійснення кредитних, інвестиційних та інших активних операцій» [11, с. 92].

Л. П. Снігурська вважає, що «банківські ресурси — сукупність грошових коштів, що перебувають у розпорядженні банків і використовуються ними для здійснення активних та інших операцій [70, с. 30].

На думку Коваленка М. О., банківські ресурси — це сукупність матеріальних і нематеріальних активів виражених у грошовій формі, що перебувають у розпорядженні банківської установи та використовуються для здійснення банківської діяльності (виконання функцій банку та проведення банківських операцій) з метою отримання прибутку [39, с. 53].

У підручнику банківські операції за ред. В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янської банківські ресурси, ресурси комерційного банку — сукупність зобов'язань та капіталу, що належать постачальникам коштів, які знаходяться у розпорядженні банку і використовуються ним для виконання своїх операцій [10, с. 128].

В банківській енциклопедії за ред. С. Г. Арбузова, Ю. В. Колобова, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова банківські ресурси розглядаються як сукупність грошових коштів, що перебувають у розпорядженні банку та використовуються ним для виконання своїх функцій та операцій [8, с. 98].

В тлумачному словнику економіста за ред С. М. Гончарова, Н. Б. Кушніра подано таке тлумання банківських ресурсів: банківські ресурси — сукупність коштів, що знаходяться у розпорядженні банків і використовуються ними для кредитних, інвестиційних та інших активних операцій. Діляться на власні та залучені [25, с. 80].

Современный словарь иностранных слов трактує ресурси банку як грошові кошти, цінності, запаси, можливості, джерела доходів) трактується не лише як «засоби» і «запаси», але й як «можливості» [71, с. 432].

На нашу думку, банківські ресурси доцільно розглядати як ресурси у мікроекономічному аспекті і у макроекономічному аспекті.

Ресурси окремо взятого комерційного банку — це кошти, якими розпоряджається банк і використовує для забезпечення своєї діяльності на

комерційних засадах та згідно з вимогами регулятивних органів. Ресурси ж усієї банківської системи — це особливе економічне поняття, що виражає сукупність економічних відносин із приводу створення, розподілу і використання коштів банківською системою на макроекономічному рівні. Наявність мультиплікаційного ефекту при створенні ресурсів комерційних банків, діяльність центральних банків з емісії платіжних засобів роблять досить проблематичним визначення сукупних ресурсів банківської системи країни шляхом арифметичного підсумовування ресурсів окремих комерційних банків.

Якщо говорити більш конкретно, то банківські ресурси у мікроекономічному аспекті можливо охарактеризувати як акумульовані банком за допомогою емісії пайових цінних паперів або отримані в тимчасове користування на грошовому ринку кошти суб'єктів економіки на основі зобов'язальних правовідносин, а також кошти внутрішньобанківського походження, у т. ч. результати фінансової діяльності банку, що використовуються для подальшого розміщення згідно визначених банком напрямків з метою одержання прибутку, забезпечення ліквідності, зміцнення матеріально-технічної бази банку тощо.

У макроекономічному аспекті банківські ресурси є сукупністю ресурсів усієї банківської системи країни, які є джерелом задоволення різноманітних потреб сімейних господарств, джерелом інвестицій для господарюючих суб'єктів та самих банків, фінансування потреб держави (бюджетного дефіциту), взагалі важливим важелем економічного зростання і структурної перебудови економіки.

Розгляд теоретичних питань мобілізації банківських ресурсів неможливий без ґрунтовного вивчення їх складу і структури. Глибше розкриття сутності банківських ресурсів можливе через вивчення джерел їхнього формування. Банки є провідними посередниками фінансового ринку, а також такими комерційними підприємствами, що діють для отримання прибутку; при цьому вони, як суб'єкти економіки підпадають під дію різноманітних ризиків. Відповідно до таких особливостей банки формують свої ресурси в трьох напрямках:

– по-перше, це формування власних коштів як основи для забезпечення економічної самостійності й здатності відповідати за своїми зобов'язаннями;

– по-друге, залучення грошових коштів від юридичних та фізичних осіб на зберігання відповідно до посередницької діяльності банку. При цьому ініціаторами розміщення коштів є їх власники, а не банки;

– по-третє, позичення коштів на фінансовому ринку, що їх залучають у формі міжбанківських кредитів і кредитів центрального банку, операцій із цінними паперами на вторинному фондовому ринку, а також позик на ринку євродоларів [22, с. 42].

Банківські ресурси за способом формування поділяються на три великі групи:

- 1) власні ресурси банку або власний капітал;
- 2) залучені ресурси;
- 3) позичені ресурси [21, с. 29].

Стосовно порядку створення ресурсів банку, то насамперед формують власні ресурси, що відіграють важливу роль на початковому етапі створення банку. Власні ресурси банку виконують не менш важливу роль у подальшій його діяльності, забезпечуючи економічну самостійність і стабільність функціонування банку [22, с. 42].

Власні ресурси складаються з коштів акціонерів та засновників банку, фондів комерційного банку, утворених при його створенні за рахунок коштів акціонерів, а згодом за рахунок відрахувань від прибутку і за необхідності додаткового випуску акцій. До них належить також нерозподілений прибуток комерційного банку [21, с. 29].

Враховуючи структуру та джерела сформованих власних ресурсів банку можна виділити низку макроекономічних умов, що впливають на процес збільшення власних ресурсів. Отже, поповнення власної капітальної бази банків залежить від таких загальноекономічних чинників, як доходи населення та його довіра до банківської системи; законодавче поле діяльності банків, прибутковість діяльності народного господарства країни, що в свою чергу вплине на прибуток банків та ін.

Залучені ресурси охоплюють залишки коштів на поточних рахунках підприємств, установ та організацій, вкладів населення, коштів у міжбанківських розрахунках й інших грошових ресурсів [21, с. 30].

Формування залучених банківських ресурсів через проведення депозитних операцій є однією з найважливіших основ організації діяльності комерційних банків. Це пояснюється тим, що залученим ресурсам належить основна роль у покритті потреб банку в коштах для здійснення активних операцій.

Можливості комерційних банків у залученні коштів регулюються Національним банком України. Банки залучають вільні грошові кошти юридичних та фізичних осіб шляхом виконання депозитних операцій, з допомогою яких використовують різні види банківських рахунків.

Вже на першому етапі формування комерційних банків України саме вміння працювати з юридичними і фізичними особами, які розміщують свої кошти на депозити, перетворилося в один з показників надійності, стабільності банку.

У банківській практиці традиційно пріоритетна роль серед джерел формування залученого капіталу належить депозитам.

Сучасна банківська практика характеризується великою різноманітністю депозитів і депозитних рахунків.

Однак комерційним банкам доцільно було б розвивати додаткові послуги з ведення депозитів до запитання, оскільки це може позитивно вплинути на стан залученого банківського капіталу в цілому, сприяти досягненню стабільності ресурсної бази, що відповідно позитивно відобразиться на дохідності його активів і сприятиме зниженню ризику.

У сучасних умовах для комерційних банків України особливо актуальним є залучення коштів клієнтів на строкові депозити, що є значно стабільнішою складовою частиною залученого капіталу ніж вклади до запитання. Важливим моментом на шляху до реалізації вказаного завдання може стати використання досвіду зарубіжних країн, їхніх банків щодо випуску депозитних сертифікатів.

Завдяки вторинному ринку цінних паперів сертифікат може бути достроково переданий власником іншій особі з одержанням деякого прибутку за

час зберігання і без зміни при цьому обсягу ресурсів банку, тоді як дострокове вилучення власником строкового вкладу означає для нього втрату прибутку, а для банку — втрату частини ресурсів.

Значного поширення в банківській практиці набув депозит, що відкривається клієнтові при оформленні ним поточного рахунку. За своїм характером цей депозит можна віднести до умовного, оскільки вилучення коштів з нього можливе лише у разі закриття клієнтом поточного рахунку. Він вважається безстроковим, що дає змогу банку використовувати його як довгостроковий кредитний ресурс.

Комерційні банки використовують і такий метод залучення внесків, як встановлення залежності між кредитуванням клієнта і накопиченням коштів на його депозитному рахунку [42, с. 87].

Депозитні операції відіграють значну роль у діяльності банку, так як депозитні операції є головним джерелом проведення активних і, перш за все, це є вид пасивної операції. Від характеру депозитів залежать види кредитних операцій, відповідно, розмір доходу банку; правильна організація депозитних операцій забезпечує ліквідність комерційних банків; депозитні операції сприяють прискоренню безготівкових розрахунків; ресурси, сформовані за рахунок депозитних операцій, значно дешевші міжбанківських кредитів.

Позичені кошти банку формуються шляхом отримання кредитів від Національного банку України та інших комерційних банків, а також випуску цінних паперів власного боргу банку. Суть цієї операції полягає у мобілізації комерційними банками коштів, проти видачі кредиторам визначених цінних паперів [21, с. 29].

Комерційні банки можуть позичати кошти у Національного банку України шляхом одержання кредитів через закриті кредитні аукціони; ломбардне кредитування або кредитування під забезпечення державних цінних паперів; шляхом рефінансування у формі переобліку векселів та перезастави векселів.

Міжбанківські кредити мають як правило короткостроковий характер. Загальний розмір отримання комерційним банком міжбанківських ресурсів обмежується розміром власних ресурсів банку (рис. 1.1).

Залежно від місця мобілізації банківських ресурсів їх поділяють на:

- 1) мобілізовані самим комерційним банком;
- 2) придбані в інших банків.

На місці комерційними банками мобілізується велика частина ресурсів, наприклад, внески громадян та депозити підприємств і організацій.

Для оперативного задоволення додаткових потреб у коштах комерційні банки залучають ресурси, мобілізовані іншими банками.

За можливістю прогнозування обсягу ресурси поділяються на:

- 1) ресурси, що піддаються прямому прогнозуванню;
- 2) ресурси, що піддаються непрямому прогнозуванню.

До ресурсів прямого прогнозування належать фонди банку й нерозподілений прибуток.

Непрямому прогнозуванню підлягають кошти в розрахунках, залишки тимчасово вільних коштів на поточних рахунках підприємств і організацій, деякі інші джерела банківських ресурсів.

Рис. 1.1. Структура ресурсів комерційного банку [26, с. 38]

Залежно від часу використання банківські ресурси поділяють на:

- 1) постійні;
- 2) тимчасові.

Постійні — це кошти, чия динаміка або оборотність комерційним банком може бути прогнозована й використана для здійснення активних операцій.

Тимчасові банківські ресурси формують кошти, які утворюються періодично в результаті здійснення деяких банківських операцій і динаміку яких важко спрогнозувати.

Можливості комерційних банків у залученні коштів регламентуються Національним банком України. При цьому всі можливі типи залучення коштів зводяться до трьох типів:

- 1) залучення коштів на вклади;
- 2) отримання кредитів;
- 3) здійснення емісії (рис.1.2).

Рис. 1.2. Основні типи формування ресурсів комерційними банками [21, с. 32]

Адекватно до структури ресурсів типи їхнього формування визначають відповідну діяльність комерційного банку щодо проведення пасивних операцій одним з таких способів:

- емітуючи акції — поповнюється власний капітал у частині статутного фонду;
- залучаючи кошти на вклади — поповнюються залучені ресурси банку;
- випускаючи ощадні сертифікати — збільшуються залучені ресурси;
- отримуючи кредити від інших комерційних банків та Національного банку України — поповнюються позичені ресурси банку;
- емітуючи облігації — збільшуються позичені ресурси банківської установи.

Структура ресурсів окремих комерційних банків є індивідуальною і залежить від ступеня їхньої спеціалізації, особливостей їхньої діяльності, стану ринку кредитних ресурсів та інших факторів.

Так, універсальні комерційні банки, які здійснюють переважно операції з короткострокового кредитування, як основний вид залучених ресурсів використовують короткотермінові депозити, а іпотечні банки, які займаються довгостроковим кредитуванням під заставу нерухомості, мобілізують кошти шляхом випуску та реалізації довгострокових зобов'язань (іпотечних облігацій) [21, с. 30-32].

На нашу думку, роль ресурсів в діяльності банку є визначальною. Насамперед, саме ресурси надають банку можливість існувати взагалі, оскільки ліцензію на банківську діяльність видає центральний банк тільки при достатності власного капіталу. По-друге, здійснення широкого кола банківських операцій, у тому числі з формування залучених і позичених ресурсів, напряду залежить від розміру власного капіталу банку. Чим більший власний капітал банку, тим більше операцій зі залучення ресурсів він може проводити, а, як відомо, від обсягу й структури ресурсів залежать масштаби та види активних операцій, що своєю чергою визначає розміри доходів і прибутків банківської установи. Зростання ресурсної бази сприяє й розвитку комерційних банків у цілому. Виникнення нових послуг, підвищення якості банківського обслуговування, підвищення рівня банківського менеджменту й застосування маркетингових прийомів при здійсненні пасивних операцій допомагає зміцненню фінансового становища окремих банків і банківської системи загалом.

Формування й підтримання належних обсягів ресурсів сприяє посиленню ролі банків як учасників розрахунків у економіці. Підвищенню рівня контрольованості та зміцнення довіри учасників розрахунків один до одного сприяє використання банками коштів на кореспондентському рахунку, а також паралельне використання різноманітних видів рахунків. Також відбувається збільшення частки безготівкових розрахунків та залучення до їх використання якнайбільшої кількості суб'єктів економіки, що безперечно приводить до оптимізації структуру грошового обігу [23, с. 54-55].

1.2. Сутність депозитів, їх класифікація та роль депозитних джерел у формуванні ресурсної бази банків

Для здійснення своєї діяльності в повному обсязі, комерційні банки повинні мати достатню кількість коштів. Так як банк не може повноцінно функціонувати за рахунок лише власних коштів, то він докладає максимум зусиль для залучення ресурсів з інших джерел. Ці кошти являють собою залучені ресурси, більша частка з яких — це депозитні ресурси. Структура даного виду ресурсів зазнавала значних змін упродовж існування банківської системи, в першу чергу це зумовлено розвитком світової економіки, формуванням нових потреб клієнтів, а отже і появою багатьох нових видів банківських продуктів і послуг.

Депозитні ресурси по своїй суті є залученими, бо мають добровільний та персональний характер залучення, а запозичені ресурси — не депозитний спосіб акумуляції. Отже, щоб остаточно розібратися в сутності депозитних ресурсів, потрібно розглянути визначення котрі надаються різними науковцями, що вивчали дане питання.

Професор С. М. Фролов у своєму підручнику вказує на те, що «депозитні залучені ресурси — кошти, внесені в банк фізичними і юридичними особами на певні рахунки і використані ними відповідно до режиму рахунка і банківського законодавства» [80, с. 163].

Вчений О. В. Васюренко зазначає, що депозитні ресурси — це «сукупність залучених банком ресурсів, які забезпечують йому необхідні резерви відповідно до законодавства та надають поверх цих резервів основний обсяг для кредитування» [17, с. 89].

Економічна енциклопедія бібліотеки В. Н. Воєводіна дає спрощене визначення депозитним ресурсам — «кошти, розміщені у банку для зберігання і використання з умовою подальшої виплати процентів вкладникам» [28].

Д. П. Олійник подає «депозитні ресурси» як «залучені на рахунки кошти від фізичних та юридичних осіб, що в подальшому використовуються банком для проведення активних операцій та отримання прибутку» [51, с. 42].

Разом з цим у вітчизняній і закордонній економічній літературі існує багато визначень поняття «депозит». Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність», депозит — це кошти в готівковій або в безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їхніх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладникові відповідно до законодавства України та умов договору [61].

Так, Р. Коцовська зазначає, що депозит — це грошові кошти або банківські метали, розміщені вкладниками в банку на визначений договором строк [42, с. 123].

О. Островська стверджує, що банківський депозит потрібно розглядати як грошові кошти фізичних і юридичних осіб, які розміщені на тимчасове зберігання в банк [53, с. 50].

О. Петрук вважає, що депозит — це кошти, що надаються фізичними чи юридичними особами в управління резиденту, визначеному фінансовою організацією згідно із чинним законодавством України, нерезиденту на чітко визначений строк та під процент і оформлюються відповідною угодою [56, с. 74].

Р. Тиркало під депозитом розуміє грошові кошти в готівковій або безготівковій формі, у національній або іноземній валюті, що передані банку їх власником або третьою особою за дорученням та за рахунок власника для зберігання на певних умовах [75, с. 164].

А. Герасимович стверджує, що депозитом є не що інше, як зобов'язання банку за тимчасово залученими коштами фізичних та юридичних осіб або цінними паперами за відповідну плату [24, с. 60].

М. Савлук стверджує, що під депозитом потрібно розуміти кошти, які «розміщені в банку на певний строк не менше від одного місяця і можуть бути знятими після закінчення цього терміну або після попереднього повідомлення банку» [65, с. 456].

Отже, більшість авторів, які займалися аналізом депозитів, визначають депозит як гроші або грошові кошти, що передані в банк на зберігання під певний

відсоток. Проте деякі автори депозит розглядають не як кошти, що залучені банком на зберігання, а як позика, що надається суб'єктами господарювання та населенням у користування банку на вигідних умовах.

Виходячи з проведеного аналізу наявних підходів до визначення поняття «депозит», наводимо уточнення цієї категорії, а саме: депозит — це вільні грошові кошти фізичних та юридичних осіб у національній чи іноземній валюті, залучені банком на договірній основі для подальшого їх спрямування у кредитно-інвестиційний процес на умовах повернення, платності та строковості.

Об'єктом залучення депозитних ресурсів банку виступають кошти, що акумулюються банком на певних умовах на різних видах рахунків клієнтів, а також банківські метали.

Суб'єктом залучення депозитних ресурсів є конкретна фінансова установа, а саме банк, який виступає у ролі позичальника, а також фізичні, юридичні особи та інші банки, які є власниками залучених коштів [16, с.167].

Джерелами формування банківських депозитних ресурсів є тимчасово вільні кошти фізичних, юридичних осіб та банків. Тобто це кошти на поточних та інших рахунках банківських клієнтів, кошти підприємств та організацій, залучені у формі депозитів, кошти населення залучені у формі вкладів та кошти банків.

Особливість депозиту полягає в його двоїстій природі, тобто для вкладника депозит є потенційними грошима, які він може пустити в обіг, але в той же час «банківські гроші» приносять дохід у вигляді процентів. Інакше кажучи, з одного боку — це грошові ресурси, а з іншого — це капітал, що приносить прибуток.

Перевага депозиту перед готівкою полягає в тому, що депозит приносить дохід, а недолік — в тому, що депозит приносить дохід нижчий порівняно з тим, який приносить звичайний капітал. Цей нижчий дохід — сутність природи банку: платити за депозити дешевше, розміщувати дорожче. Ще одним з побічних ефектів є ризик. Значний рівень ризику банківської діяльності в сфері формування депозитних ресурсів спричинений тим, що банк, як специфічний суб'єкт господарської діяльності, діє на перетині фінансових, матеріальних та інформаційних потоків суспільства. Це обумовлює велике розмаїття факторів

виникнення ризиків депозитних операцій банку, а також ускладнює можливості щодо їх запобігання [27, с. 15].

Найповніше розкрити сутність депозитних ресурсів дає змогу класифікація їх за різними ознаками. Певні ознаки з'явилися давно, пройшли апробацію практикою і стали класичними для більшості банків країн з розвинутою ринковою економікою, інші — виникли нещодавно, у зв'язку з розвитком і вдосконаленням банківської практики.

Найдокладнішу класифікацію банківських вкладів запропонував у своєму дослідженні М. Д. Алексеєнко, який виділив наступні класифікаційні ознаки: категорія вкладника, резидентність, вид підприємства, сектор економіки, форма власності, спосіб оформлення вкладу, належність вкладника до галузі економіки, характер розпорядження вкладом, можливість для вкладника отримати додаткові послуги та пільги, форма одержуваного доходу, оподаткування доходів, вік вкладника, вид валюти, можливість капіталізації відсотків, визначення розміру процента, періодичність виплати процентів, характер вилучення коштів, термін і порядок вилучення коштів, призначення вкладу [4, с. 99].

З нашої точки зору, до класифікації банківських депозитів слід підходити з двох позицій, а саме: 1) класифікувати депозити за критеріями режиму використання коштів, що відображали б валюту депозиту, цільове призначення, спосіб вилучення депозиту, економічний зміст і характер; 2) класифікувати депозити за умовами взаємодії банку з клієнтами-вкладниками. Така класифікація має відображати суб'єктний склад вкладників, терміни депозитів, види рахунків, умови на яких залучають кошти, режим використання депозитів. Класифікації видів депозитів за означеними критеріями наведені нами у додатку А та Б.

Згідно класифікаційною ознакою — категорії вкладника — розрізняють депозити юридичних та фізичних осіб. Середні суми вкладів цих груп вкладів суттєво відрізняються, оскільки залишки за депозитами юридичних осіб значно вищі, ніж за вкладами фізичних осіб. Мотиви вкладання коштів та їх використання впродовж дії терміну вкладу також різні. Юридичні особи використовуються свої вкладення для проведення поточних розрахунків у процесі

здійснення господарської діяльності, отримання прибутку для них є другорядним. Фізичні особи навпаки, відкривають депозити для отримання прибутку в майбутньому, тому при розробленні та реалізації ресурсної політики банки повинні враховувати мету відкриття клієнтом депозиту. Суттєво відрізняються й фінансові можливості цих груп вкладників: у юридичних осіб вони значно ширші, що своєю чергою впливає на періодичність поповнення вкладу. Також простежується різниця в потребах стосовно надання додаткових послуг, до яких вимогливіші юридичні особи, а ось фізичні особи займають, як правило, пасивну позицію.

Відомі наступні групи факторів, що змушують фізичних осіб заощаджувати, а юридичних — виводити частину своїх активів із розширеного відтворення виробництва:

- перша група: державна політика, спрямована на забезпечення політичної стабільності й сталого розвитку національної економіки, запобігання кризовим ситуаціям, сприяння розвитку підприємництва;
- друга група: фактори пов'язані із динамікою основних економічних показників рівня інфляції, процентних ставок, безробіття тощо, а також із соціально-економічним розвитком регіонів та їх інфраструктурою;
- третя група: фактори, що стосуються розвитку банківської системи та системи фінансово-кредитних інститутів;
- четверта група: фактори довіри до банків та інших фінансово-кредитних інститутів, ступеня поінформованості населення про їх діяльність;
- п'ята група: фактори демографічної ситуації в країні [17, с. 85-86].

Банк зацікавлений у розширенні обсягів залучених депозитних коштів, що перебувають тимчасово у його розпорядженні. Для цього банку необхідно постійно вдосконалювати старі й упроваджувати нові форми і методи залучення різних категорій вкладників, а саме: здійснювати науково-дослідну, аналітичну роботу, активно використовувати рекламу, маркетинг, розширювати ділові контакти з клієнтами.

За таким критерієм класифікації як резидентність розрізняють вклади резидентів і нерезидентів. Ця ознака характеризує ступінь інтегрованості господарства України в світову економіку та його привабливість в очах іноземних інвесторів, оскільки збільшення кількості рахунків нерезидентів і залишків коштів на них свідчить про надходження додаткових капіталів у вітчизняну економіку, зменшення кількості цих рахунків — відповідно про відтік капіталів за кордон.

Важливим при проведенні ресурсної політики є розподіл клієнтів за віком, що надає банкам можливість максимально враховувати побажання різних груп клієнтів, а також розширює можливості розроблення й впровадження додаткових послуг.

Стосовно терміну залучення та порядку вилучення вкладу, розрізняють вклади до запитання, строкові вклади й ощадні вклади [22, с. 110].

Найпоширенішим видом депозитів є вклади до запитання. До них прирівнюють внески з попереднім повідомленням банку про намір зняти гроші з рахунка (за умови, що термін повідомлення не перевищує одного місяця), а також контокорентні рахунки і поточні рахунки з овердрафтом. Поточні рахунки з овердрафтом відкривають юридичним та фізичним особам, а контокорентні рахунки — тільки юридичним особам. Відмінність між ними у тому, що при овердрафті дебетовий залишок виникає нерегулярно, оскільки позичкою підприємство користується від випадку до випадку крім цього, за наявності рахунку з овердрафтом підприємству можна відкривати позичковий рахунок, а на контокорентному рахунку відображають усі операції, що здійснює суб'єкт господарювання. Вклади до запитання розміщують у банку на поточному рахунку клієнта і використовують для поточних розрахунків власника рахунку з його партнерами. Кошти, розміщені на поточному рахунку за першою вимогою клієнта можна вилучити з використанням будь-яких платіжних інструментів. Термін дії таких вкладів зазвичай не обумовлюють, а відсотки закладами до запитання нижчі, ніж за іншими депозитами, або їх узагалі не нараховують, оскільки банки не мають можливості використовувати ці кошти впродовж тривалого терміну.

Приріст коштів на вклади до запитання банки намагаються стимулювати за рахунок надання додаткових послуг та підвищення якості обслуговування. В якості додаткових послуг банки пропонують кредитування з поточного рахунку, надання пільг таким вкладникам при отриманні кредиту, пропонують на вибір застосування кредитних карток, чеків, розрахунково-консультативне обслуговування тощо.

Значна частка ресурсів, залучених у вклади до запитання використовується банками для забезпечення необхідного рівня ліквідності та формування обов'язкових резервів у вигляді залишків на кореспондентському рахунку в Національному банку України. У повсякденній банківській діяльності складається ситуація, коли клієнти не використовують одразу всі кошти, що надходять на їхні поточні рахунки, залишаючи певну частку їх у розпорядженні банку на деякий термін. Незважаючи на те, що банки завжди мають бути готові до несподіваного відтоку вкладів до запитання, ці кошти все ж таки створюють базу для кредитування, оскільки коливання надходжень та виплат за окремими депозитами при великому обсязі операцій у цілому вирівнюються, створюючи певний стабільний залишок дешевих для банку ресурсів [22, с. 111]. Цю частину ресурсів банк використовує у формі вкладень у найкоротші за терміном повернення активи.

Слід зазначити, що, на відміну від зарубіжних країн, в Україні існує функціональний розподіл між поточними рахунками і вкладками до запитання. Якщо поточні рахунки призначені справді лише для обслуговування платіжного обороту, то вклади до запитання використовують найчастіше для розміщення коштів вкладники, які прагнуть до максимально вільного режиму використання коштів на своєму депозитному рахунку, адже в умовах слабої розвиненості безготівкової оплати товарів та послуг більшість потреб наші громадяни задовольняють, використовуючи готівку.

В сучасних вітчизняних умовах нестабільності економіки депозити до запитання є найпривабливішими для вкладників, оскільки надають власникам можливість вилучення своїх коштів у будь-який момент без обмежень. Банки

вбачають свою вигоду у нарахуванні мінімального розміру відсотків за таким вкладом або повній їх відсутності. Залишки коштів на рахунках клієнтів аналізують із позиції ліквідності балансу на основі даних про їх частку в загальній сумі зобов'язань. Значна питома вага депозитів до запитання негативно позначається на стані ліквідності банку: по-перше, погіршується співвідношення ліквідних активів та зобов'язань до запитання, яке характеризує поточну ліквідність; по-друге, знижується загальна стабільність ресурсів банку. Проте збільшення частки депозитів до запитання в загальних зобов'язаннях зменшує відносну вартість мобілізованих ресурсів у цілому [22, с. 112].

Поліпшення ліквідності як однієї з цілей ресурсної політики банку може бути досягнуто через зміну структури залучених та позичених коштів. Практика показує, що значна частка коштів, які надходять на поточні рахунки клієнтів банку, залишається нерухомою протягом тривалого часу; отже, питома вага строкових депозитів може збільшуватися шляхом переоформлення стабільної частини залишків коштів на рахунках до запитання у строкові депозити, залучення значної кількості невеликих клієнтів, за рахунками яких не буває великої амплітуди коливань по залишках.

Зростання частки строкових депозитів (незважаючи на те, що це дорожчий ресурс) позитивно впливає на ліквідність балансу, сприяє стійкості й надійності банківських ресурсів.

Строкові вклади — це кошти, що розміщені у банку на певний термін і можуть бути знятими після його закінчення або після попереднього повідомлення банку за встановлений період (не менше 1 місяця). За строковими вкладками не дозволено поповнення або часткове вилучення коштів. На ці вклади нараховують відсоток, ставка якого підвищується при збільшенні терміну та суми депозиту. Після закінчення терміну зберігання строкового вкладу банки або переказують гроші на поточний рахунок, або виплачують готівку з каси банку [22, с. 113].

Через нестабільність національної економіки, в умовах, що постійно змінюються, вітчизняні банки змушені враховувати як економічні обставини, так і побажання клієнтів, тому пропоновані строкові вклади набули деяких

специфічних рис. Вкладник має право вилучити депозит до закінчення терміну дії, однак при цьому банки передбачають різноманітні санкції, наприклад зменшення розміру нарахованих відсотків, або відсотки не сплачують взагалі. Варіанти попереднього повідомлення в умовах стабільного стану ринку зазвичай не застосовують, однак у періоди криз така практика стає вкрай необхідною. Прагнення вкладників до вільного розпорядження внесеними на вклад коштами пояснюється тим, що ці особи не бажають позбавляти себе права на альтернативне використання заощаджень у випадку підвищення інфляції або обвалу курсу національної валюти. Однак криза ліквідності 2008 року, по суті, вказала вітчизняним банкам на необхідність забезпечувати себе гарантованим обсягом вкладів із точними та прогнозованими термінами повернення залучених коштів. Тому банки дедалі частіше пропонують вкладникам строкові депозити, кошти за якими не можуть бути вилучені до закінчення терміну договору за будь-яких обставин. При цьому за депозитом встановлюється підвищена відсоткова ставка, а її розміри не коригуються впродовж терміну дії договору. За строковими вкладками банки можуть встановлювати також мінімальну суму внеску.

Недоліками строкових вкладів для клієнтів є обмежений доступ до внесених коштів та неможливість використання їх для поточних потреб. Для банківської установи переваги в залученні строкових депозитів полягають у зручності планування даної складової ресурсів та мінімальних витратах на її обслуговування, у зв'язку з невеликою кількістю банківських операцій, пов'язаних із строковими депозитами порівняно з іншими видами вкладів. Оптимальну питому вагу строкових вкладів у загальному обсязі залучених ресурсів банк визначає виходячи з урахування витрат на сплату відсотків за ними.

Пріоритетне завдання ресурсної політики сучасної банківської установи є диверсифікація послуг із обслуговування саме таких вкладів, оскільки строкові ресурси залишаються в розпорядженні банку в межах чітко обумовленого часу, а тому можуть бути використані для фінансування триваліших за терміном, а отже, і дохідніших активів.

Різновидом строкових депозитів є депозитні та ощадні сертифікати. Їх оформлюють спеціальним документом, що є письмовим зобов'язанням кредитної установи про депонування коштів; він засвідчує право вкладника на одержання депозиту і відсоткового доходу за ним. На депозитних сертифікатах вказують термін вилучення вкладу та розмір нарахованого відсотку. У світовій банківській практиці такі сертифікати застосовують широко: ресурси банків зазвичай майже на третину формують за рахунок депозитних сертифікатів, що мають великий номінал, термін обігу від 1 до 6 місяців і продаються, як правило з дисконтом. У ряді країн (Великобританії, Німеччині, США, Японії) практикують випуск строкових депозитних сертифікатів, що можуть бути передані іншим суб'єктам депозитних операцій за допомогою передавальних написів на них [33, с. 50].

Згідно зі законодавством банківський сертифікат є цінним папером, а відтак має значні переваги порівняно з іншими видами депозитів: може бути вільно проданий і куплений на фондовому ринку, служити засобом платежу, застави тощо. Завдяки вторинному ринкові цінних паперів власник сертифіката може достроково продати його іншій особі й отримати деякий прибуток за час зберігання і без зміни обсягу ресурсів банку; дострокове вилучення власником строкового вкладу означає для нього втрату прибутку, а для банку — втрату частини ресурсів.

Такому інструменту залучення ресурсів притаманна низка недоліків: по-перше, ускладнюється процедура документообігу тому, що випуск сертифікатів підлягає обов'язковій реєстрації в НБУ; по-друге, збільшуються витрати банку, оскільки сертифікати мають бути виконані на спеціальних бланках, що забезпечують захист від підробки; по-третє, у порівнянні з іншими інструментами залучення ресурсів, сертифікати є ризиковішими тому, що банківська установа, яка емітувала дані цінні папери, позбавлена права змінювати розмір відсоткової ставки в період їх обігу.

Серед населення найпоширенішими ще з періоду адміністративно-командної системи, залишаються ощадні вклади. Ощадні вклади — це грошові заощадження фізичних осіб, що вони вносять до банку з метою накопичення й

отримання відповідного доходу у вигляді відсотків. Кожному власникові ощадного вкладу видають спеціальну ощадну книжку. Такий вклад створюють не тільки одноразовим внеском, але й шляхом регулярного або нерегулярного внесення рівних або різних сум протягом усього терміну дії депозиту.

Особливістю ощадних вкладів є те, що теоретично вони можуть бути повернуті тільки після попереднього повідомлення або після закінчення погодженого терміну. Без повідомлення можливо зняти деяку обумовлену суму протягом календарного місяця. Банківські установи зацікавлені в тому, щоб якнайдовше залишити у своєму розпорядженні ощадні вклади. Тому закладами з тривалим терміном попереднього повідомлення пропонують вищі відсоткові ставки, ніж за короткотерміновими ощадними вкладами. Відсоткова ставка за ощадними вкладами є переважно «плаваючою». Вилучення ощадного вкладу можливе за наступних умов: без попереднього повідомлення після закінчення терміну дії депозиту; після попереднього повідомлення, але до закінчення терміну депозиту.

Приклад ощадних вкладів, що пропонують на ринку вітчизняні банки — різноманітні накопичувальні вклади. Їх розміщують на обумовлені терміни з можливістю автоматичної пролонгації, передбачаючи вільне додавання коштів у будь-який час без обмежень. Відсотки нараховують щомісяця, і їх можуть вилучати вкладники. Вилучення вкладу до закінчення мінімального терміну зберігання спричиняє утримання нарахованих та сплачених відсотків, що призводить до втрати прибутковості вкладу для клієнта. Вилучення коштів частинами без закриття депозитного рахунку не передбачено.

Залучення таких вкладів розширює можливості банківської установи щодо зміцнення та підвищення стійкості їх ресурсів, забезпечення ліквідності, дає змогу точніше прогнозувати і балансувати загальний обсяг поточних пасивів. Такий вид депозиту максимально враховує спроможність та готовність клієнта заощаджувати, позаяк дає змогу в будь-який момент вносити додаткові кошти у необмеженій кількості, а тому є найзручнішою формою накопичення грошей, використовується при заощадженні коштів для значних витрат у майбутньому. У

виняткових випадках вилучення вкладу можливо і без дотримання терміну попереднього повідомлення [22, с. 115-116].

За видом процентної ставки депозити бувають з фіксованою процентною ставкою та плаваючою. Найпоширенішими є вклади з фіксованою процентною ставкою, адже використання банками депозитів з плаваючою ставкою більш ризиковане, потребує наявності висококваліфікованих спеціалістів, уміння прогнозувати ситуацію в економіці та на грошовому ринку тощо.

За формою грошового обігу депозити поділяються на ті, що внесені готівкою та безготівкові депозити. Згідно з вимогами вітчизняного чинного законодавства, кошти готівкою на строкові депозити можуть вноситися лише фізичними особами, а юридичні особи вносять кошти на депозит лише шляхом безготівкового перерахування з поточного рахунку.

За валютою депозиту розрізняють депозити в національній валюті та депозити в іноземній валюті. Депозити в іноземній валюті підрозділяють на депозити у вільно використовуваній валюті та у частково використовуваній валюті. Банки, як правило, встановлюють за депозитами в національній валюті більш високі процентні ставки, ніж за депозитами в іноземній валюті [64, с. 116].

За формою визначення власника депозиту виділяють іменні депозити та депозити на пред'явника.

До іменних депозитів можна віднести, наприклад, ощадні вклади, які слугують власникам для накопичення грошових заощаджень. Власнику ощадного вкладу видається іменне посвідчення про внесок у формі ощадної книжки, у якій обліковуються всі операції на рахунку. Зняття грошей з ощадного рахунку здійснюється за попереднім повідомленням власника внеску. Ощадні вклади передбачають тривале існування на рахунках стабільних залишків коштів, що використовуються в активних операціях банків.

Іншим прикладом іменних депозитів є іменні депозитні сертифікати, які не потрапляють в обіг і не продаються іншим особам (не підлягають відчуженню). У той же час, як ощадні та депозитні сертифікати на пред'явника емітуються без зазначення власника, а вимога за ними уступається шляхом

надання сертифіката без пред'явлення будь-якого документа. Ощадні сертифікати на пред'явника — визнаний засіб конфіденційного зберігання значних коштів у національній та іноземній валютах. Але якщо власник загубить його, то втрачає вкладену суму так само безповоротно [64, с. 119-120].

За цільовим призначенням депозити щодо його власника поділяються на: дохідні депозити та гарантійні депозити.

Під гарантійним депозитом (внеском) розуміється депозит (внесок) юридичної особи, перед якою банк має умовне зобов'язання кредитного характеру, за умови, що термін розміщення депозиту (внеску) перевищує термін виконання умовного зобов'язання кредитного характеру. Гарантійний депозит виступає своєрідним забезпеченням інтересів банку як кредитора на випадок, якщо клієнт не виконає своїх зобов'язань. Особливістю гарантійних депозитів є те, що ініціатором їх створення виступає сам банк, а не клієнт. За цим видом депозиту можуть нараховуватися відсотки, однак метою його розміщення власником коштів не є отримання доходу.

Переважає більшість вкладів відноситься до доходних депозитів, так як розміщується з метою отримання прибутку у вигляді нарахованих відсотків [64, с. 120].

За способом юридичного оформлення зобов'язань виокремлюють: депозити, оформлені угодою, депозити з наданням ощадної книжки, депозити з наданням ощадного (депозитного) сертифіката.

При цьому, варто зазначити, що залучення депозитів фізичних осіб банк оформляє шляхом:

- відкриття депозитного рахунка з укладанням договору банківського вкладу (видачею ощадної книжки);
- видачі ощадного сертифіката.

А залучення депозитів юридичних осіб оформляється шляхом:

- відкриття депозитного рахунка з укладанням договору банківського депозиту;
- видачі депозитного сертифіката [64, с. 123].

За способом вилучення депозиту розрізняють: безумовні депозити та умовні. Безумовні депозити бувають без попереднього повідомлення та з попереднім повідомленням. Умовні депозити можуть бути повернені у разі настання певних обумовлених угодою обставин.

Якщо вкладник не вимагає повернення суми строкового вкладу (депозиту) із закінченням строку, установленого договором банківського вкладу, або повернення суми вкладу (депозиту), внесеного на інших умовах повернення, то після настання визначених договором обставин договір вважається продовженим на умовах вкладу на вимогу, якщо інше не встановлено договором.

За економічним змістом та характером депозиту розрізняють: пасивні та активні депозити. Пасивні депозити виступають джерелом залучення банківських ресурсів. Активні депозити — засіб розміщення тимчасово вільних кредитних ресурсів в інших банківських установах (міжбанківські депозити). Значна частка активних депозитів у балансі негативно характеризує ділову активність банку, який не в змозі ефективно розпоряджатися своїми кредитними ресурсами [64, с. 126-127].

Банк залучають депозитні ресурси, що відрізняються умовами, строком, валютою залучення та складом суб'єктів економічних відносин. Отже, виникають різні факторів, що безпосередньо впливають ризиковість проведення залучення ресурсів з депозитних джерел.

Виділимо найважливіші фактори, що впливають на можливість банку залучати депозитні ресурси, котрі представлені на рис. 1.3.

В процесі залучення депозитних ресурсів банківська установа безпосередньо здійснює депозитні операції. Отже виходячи з цього можна визначити, депозитні операції як операції, що здійснює банк в процесі залучення коштів клієнтів.

Метою проведення депозитних операцій є:

а) залучення коштів для подальшого розміщення в активні операції;

б) залучення коштів для поповнення ліквідності з метою розрахунків за зобов'язаннями [78, с. 9].

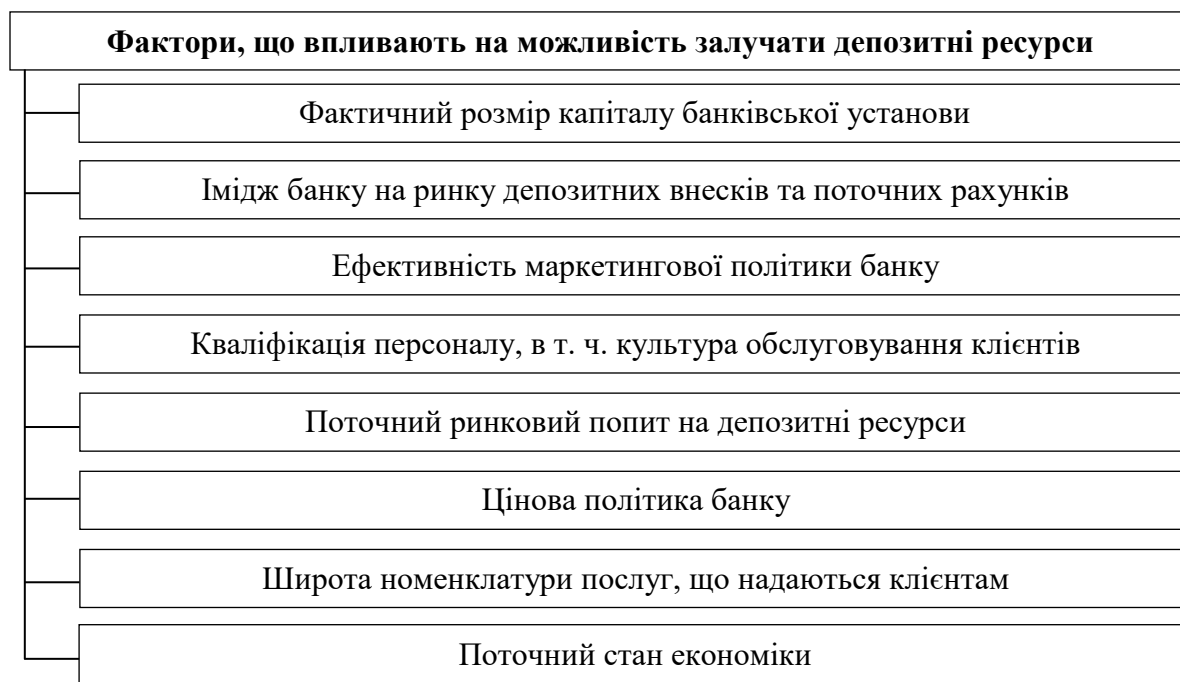

Рис. 1.3. Фактори, що впливають на можливість залучати депозитні ресурси [78, с. 196]

Широкий спектр депозитних банківських операцій відображає глибоку інтеграцію банків у життя суспільства, а тому стабільність банківської системи є однією з передумов стабільності економіки в цілому. На сучасному етапі розвитку економіки України депозитні продукти банків у порівнянні з іншими формами інвестування тимчасово вільних фінансових ресурсів фізичних осіб та суб'єктів господарювання є найбільш простим варіантом розміщення коштів.

В умовах політичної та економічної нестабільності загострюється проблема ефективного розвитку банківського сектору та підтримання його ліквідності, вирішення цієї проблеми пов'язане із умінням банків залучати кошти клієнтів на депозитні вклади, раціонально розпоряджатися ними та формувати довгострокову стратегію такої роботи.

Розглянемо економічні чинники, що визначають роль коштів населення у формуванні банківського капіталу. Їх можна поділити на чотири групи: зростання реальних грошових доходів населення; зростання заощаджень

населення та зацікавленість в їх капіталізації; посилення конкурентоспроможності банків на фінансовому ринку; посилення зацікавленості банків у залученні вкладів населення.

Ключовим чинником, який визначає розширення потенційних меж заощаджень населення та формування запасу грошей взагалі є зростання реальних грошових доходів. У випадку зменшення реальних грошових доходів населення відбувається втрата всіх своїх доходів на покриття поточних витрат більшості домогосподарств: вони перестають накопичувати запас грошей і втрачають або зменшують можливості розміщувати їх у банківські вклади [15, с. 94].

Найзаможніші сім'ї, маючи значні запаси грошей, не прагнуть їх вкладати у банківські установи, а розміщують за кордоном, в ліквідну нерухомість, в твори мистецтва, земельні ділянки тощо. До банківських установ звертаються переважно сім'ї з середнім достатком (але питома вага їх незначна). Більшість населення взагалі не можуть мати вкладів або ж мають їх у мізерних розмірах. Такі вклади не приносять відчутних доходів населенню та й для банків вони не є важливими.

Успішний розвиток ощадної справи залежить не лише від наявності у населення вільних грошових коштів та бажання останніх розмістити їх на вклади в банках, а також — від зацікавленості банківських установ у залученні таких коштів.

Важливо зауважити, що робота щодо залучення вкладів населення є для банків роздрібним бізнесом, який за своїм характером є дорожчим та ризикованішим, ніж оптовий бізнес, пов'язаний з обслуговуванням юридичних осіб. Тому в розвинутих країнах банки, які спеціалізуються на ощадних операціях, одержують певну підтримку з боку держави, особливо від місцевих органів влади — податкові та орендні пільги, рекламну підтримку тощо [15, с. 97].

Не всі банківські установи докладали зусилля до розвитку конкурентних депозитних продуктів. Проблема полягає в тому, що депозити не приносять

прибутку, а слугують джерелом капіталу для кредитування. Однак розробка та впровадження нових депозитних продуктів з різними умовами для клієнтів потребують значних витрат з боку банків.

Робота банків із залучення депозитів потребує особливої уваги в сучасних кризових умовах, оскільки проблема ліквідності викликала труднощі з отриманням фінансування на ринку капіталів, а розвиток стабільної депозитної бази допоможе стабілізувати ситуацію. Стабільний депозитний портфель забезпечить банку не тільки приплив коштів, а також буде формувати репутацію надійності.

Здатність фінансової установи залучити заощадження населення та підприємців свідчить про довіру до банку, а відтак вплив кризи на його діяльність буде незначним. Кількість залучених депозитних вкладів та їх розмір мають велике значення для банку [23].

Комерційні банки в умовах конкурентної боротьби на ринку кредитних ресурсів повинні постійно дбати як про кількісний, так і про якісне поліпшення своїх депозитів, адже, вклади населення та депозити юридичних осіб це той ресурсний фундамент, на який опирається комерційний банк у своїй діяльності. Банківські установи використовують для цього різні методи (відсоткову ставку, послуги та пільги вкладникам). При цьому, всі банки повинні дотримуватись основних принципів організації депозитних операцій, які полягають в наступному:

- депозитні операції повинні створювати умови для одержання прибутку чи сприяти отриманню прибутку в майбутньому;
- умови депозитних угод повинні бути різноманітними та взаємовигідними як для банку так і для різних груп клієнтів;
- терміни і суми депозитних та кредитних операцій повинні бути погоджені та взаємозв'язані;
- особливу увагу під час організації депозитних операцій слід приділяти строковим вкладам;

- організовуючи депозитні і кредитні операції, банк повинен прагнути до мінімізації своїх вільних ресурсів;

- банківські установи повинні приділяти увагу щодо розвитку банківських послуг та сприяти залученню депозитів [32, с. 67].

Таким чином, дотримуючись основних принципів організації депозитних операцій, банки зможуть підтримувати свою ліквідність та отримувати прибутки.

Клієнти у всьому світі прагнуть зберігати свої гроші в різних формах і для конкретних цілей. Споживачі із недостатнім рівнем доходу або населення, яке не дуже активне в банківському секторі, будуть розміщувати депозитні вклади тільки у випадку, якщо у банках для них будуть створені спеціальні умови.

Домашні господарства прагнуть розміщувати депозити для компенсації нерівномірності своїх доходів. Клієнти із недостатнім рівнем доходу, вкладаючи свої кошти на ощадні рахунки, мають різні цілі, наприклад, бажають застрахувати себе на випадок втрати здоров'я, можливої непрацездатності тощо, а також для того, щоб заощадити кошти для майбутніх витрат. У цьому випадку безпека вкладу, конфіденційність, довіра між клієнтом і банком набувають великого значення. Швидкий доступ до депозитного рахунку також може бути надзвичайно важливою обставиною для осіб із невисоким рівнем доходів, оскільки при непередбачених витратах вони хочуть мати можливість оперативного доступу до своїх грошових коштів. Також має значення і вартість таких операцій, як відкриття і закриття депозитного рахунку [47, с. 166].

Висока реальна процентна ставка за депозитами сьогодні залишається головним способом залучення клієнтів із низьким рівнем доходу до ощадних послуг. Установи банків, які здійснюють мікрофінансування, орієнтуючись на ощадні стратегії, змогли б розширити і поглибити свою ринкову присутність, адже значна кількість малозабезпечених громадян прагне використовувати ощадні послуги, а не кредитні. Крім того, надходження від населення грошей для їх розміщення на депозитах є більш стійким каналом надходження коштів, ніж альтернативні джерела, наприклад, кредити на міжбанківському ринку та залучення коштів на зовнішніх ринках капіталів. Таке постійне джерело припливу

грошових коштів може допомогти в розвитку кредитного напряму діяльності банківських установ, а відтак, принести вигоду і банку, і клієнтам. Оскільки клієнти стають зацікавленими особами у стосунках з банківською установою, що займається депозитами, такі структури повинні забезпечувати різноманітність пропонуванних нових продуктів і ефективність обслуговування. Прибуткова, зважена стратегія діяльності банківської установи та дієвий контроль покликані формувати впевненість клієнтів у фінансових операціях, які проводить банк [47, с. 168].

Ефективна робота в галузі розробки депозитних продуктів неможлива без взаємодії з іншими напрямами банківського бізнесу. Така взаємодія не тільки допоможе налагодити внутрішньобанківські комунікації, але і надасть можливість кожному з фахівців підвищити свою кваліфікацію в банківській справі. Банківським установам України необхідно звернути увагу на ефективне депозитне залучення коштів, оскільки приплив депозитів забезпечує банківському бізнесу необхідну динаміку, і є тим джерелом, завдяки якому такий бізнес існує.

Оскільки кошти населення є основними з кредитних ресурсів банку, тому важливо банківським установам підтримувати свій імідж надійного зберігача, розширювати асортимент депозитних послуг. Тому на ринку банківських послуг, для нормального і успішного функціонування системи залучення депозитних ресурсів повинна бути сформувані чітка і правильна політика, що дозволить успішно і злагоджено працювати всім складовим даної системи.

Отже, визначення ролі заощаджень і ролі банків у їх формуванні та використанні можна звести до таких основних положень.

По-перше, держава у своїй економічній політиці має виходити з того, що заощадження є важливим компонентом економічної рівноваги, порушення якої спричинює негативні процеси в економіці. Банківська система в своїй монетарній політиці повинна виходити з того, що економічні межі її кредитної та інвестиційної діяльності визначаються національними заощадженнями. Порушення такої межі загрожує порушенням економічної рівноваги та інфляцією.

По-друге, звичайно заощадження не дорівнюють запланованим інвестиціям, але постійно тяжіють до рівноваги. Це забезпечується на ринку позичкового капіталу, регулювальну роль на якому виконує процентна ставка. Якщо заощадження перевищують інвестиції, то пропозиція грошей перевищує попит на них з боку інвесторів. Завдяки цьому процентна ставка знижується, що сприяє збільшенню інвестиційного попиту до рівноваги із заощадженнями. І навпаки, якщо рівновага на ринку позичкового капіталу порушується збільшенням інвестицій, то процентна ставка зростає. Використовувати заощадження для інвестицій тоді, коли їхня ефективність менша від ставки процента, неефективно. Отже, ланкою, що поєднує заощадження та інвестиції, є норма процента.

По-третє, заощадження, особливо домашніх господарств, — найважливіше джерело формування інвестицій, без яких стабільний соціально-економічний розвиток держави є неможливим. Щоб інвестиційний процес в економіці країни розвивався успішно, активно та успішно мають формуватися заощадження. Сприяння заощадженням має бути одним з пріоритетних напрямів економічної політики держави. У країнах з розвинутою ринковою економікою чверть національних заощаджень формується за рахунок заощаджень домашніх господарств. Тому необхідно забезпечити систему заходів для відновлення втраченої довіри населення до збереження коштів у банківських установах, зокрема запровадженням системи гарантування вкладів фізичних осіб [15, с. 96].

По-четверте, заощадження є одним з джерел покриття бюджетного дефіциту держави, особливо в період кризи, який зменшує їх частку, що спрямовується на інвестиції.

По-п'яте, заощадження сприяють розв'язанню найскладніших і найактуальніших соціальних проблем, що відповідно позитивно впливає на прискорення економічного розвитку.

1.3. Механізм здійснення депозитних операцій комерційними банками

В Україні порядок залучення комерційним банком коштів фізичних і юридичних осіб на депозитні рахунки регламентується Положенням про порядок

здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затвердженим Постановою Правління НБУ від 03.12.2003 р. № 516.

Згідно з цією Постановою: вкладна (депозитна) операція — це операція банку із залучення грошових коштів або банківських металів від вкладників на їх рахунки в банку на договірних засадах або депонування грошових коштів вкладниками з оформленням їх ощадними (депозитними) сертифікатами [57].

Під час здійснення депозитної операції виконуються такі операції: відкриття та реєстрація депозитного рахунка, залучення грошових коштів на депозит, вилучення коштів з депозиту, нарахування відсотків за депозитом та їхня сплата клієнтам, повернення коштів з депозиту та закриття депозитного рахунка [11, с. 123].

Депозитні операції комерційних банків здійснюються відповідно до певних принципів, основними з яких визначають [51, с. 42]:

а) депозитні операції здійснюються таким чином, щоб сприяти отриманню банківського прибутку або створювати умови для отримання прибутку в майбутньому;

б) в процесі організації забезпечується різноманітність суб'єктів депозитних операцій та поєднання різних форм депозитів;

в) при здійсненні банківських операцій забезпечується взаємозв'язок і взаємоузгодження між депозитними і кредитними операціями за термінами і сумами;

г) особлива увага в процесі організації депозитних операцій приділяється строковим депозитам, які сприяють підтримці ліквідності балансу банку;

г) при організації депозитних операцій з метою забезпечення ліквідності діяльності банку по залучених коштах юридичних та фізичних осіб проводиться формування обов'язкових резервів згідно до діючого законодавства (банки прагнуть, щоб резерви вільних коштів були мінімальні);

д) розширюють банківські послуги, підвищують якість і культуру обслуговування клієнтів, що має сприяти залученню депозитів.

Сам механізм формування депозитних ресурсів комерційних банків включає в себе 5 етапів здійснення депозитних операцій [13, с. 52]. Кожен з етапів має певну специфіку в проведенні для фізичних, юридичних осіб, а також банків (див. додаток В).

Отже проаналізуємо більш детально кожен з визначених в додатку А етапів та специфіки їх проведення.

Вибір виду депозиту (вкладу) здійснюється на підставі наявності певних депозитних продуктів. Саме тут іде розгляд умов депозиту — термін, розмір процентної ставки, термін виплати процентів по депозиту, можливість поповнення та дострокового зняття коштів.

Комерційні банки завжди прагнуть запроваджувати нові види депозитних рахунків, використовуючи прогресивні технології їх обслуговування. Банківські установи створюють максимально зручні умови для клієнтів, намагаючись розширити клієнтську базу і, відповідно, збільшити грошові надходження. Сучасні методи роботи комерційних банків з депозитними рахунками побудовані на принципах максимальної оперативності, ефективності та зручності для клієнтів. За сучасних умов в багатьох банках України існують відділення, в яких менеджери банку працюють у режимі попереднього запису, що дозволяє клієнтам узгодити зручний час для візиту до відділення та отримати консультацію без зайвого очікування [10, с. 158].

На другому етапі відбувається подання заяви та відповідних документів на відкриття рахунку, цей етап є обов'язковим для фізичних та юридичних осіб, у випадку залучення депозитів від банку то, як бачимо, можлива усна домовленість.

Найголовнішим елементом на етапі оформлення депозиту є їх документування. Документування депозитних операцій банку починається з укладанням договору між банком та клієнтом, після того як клієнт зробив вибір певного виду депозиту, та документування операцій по відкриттю та веденню поточних чи кореспондентських рахунків клієнтів. Основні реквізити та умови депозитного договору визначаються юридичним відділом відповідного комерційного банку та обов'язково включають наступні елементи [30]:

- назва та адреса банку, який залучає депозит;
- назва та адреса клієнта;
- дата внесення депозиту;
- дата погашення депозиту;
- відсоткова ставка за депозитом;
- зобов'язання банку повернути суму, що була внесена на депозит;
- підписи сторін.

Депозитна угода складається між банком та фізичною або юридичною особою у двох екземплярах, один з яких залишається в банку, а інший віддається клієнту [10, с. 160].

Укладена угода засвідчує право банку управляти на свій розсуд залученими грошовими коштами і право вкладників отримувати у встановлений термін суму депозитного вкладу та відсотків за користування ним. У депозитному договорі передбачається: дата внесення депозиту, сума депозиту, форма зарахування коштів на депозитний рахунок, відсоткова ставка за користування депозитом, періодичність сплати відсотків, порядок повернення депозиту та відсотків після закінчення строку зберігання коштів, права, зобов'язання та відповідальність сторін тощо. Підписана депозитна угода передається в бухгалтерію банку. Всі особові рахунки вкладників підлягають реєстрації як у бухгалтерії, так і в депозитному відділі банку.

Етап оформлення депозиту також включає в себе видачу фізичним особам таких цінних паперів як: ощадна книжка, депозитний сертифікат; для юридичних осіб — депозитного сертифікату, що підтверджують права за даним депозитом. Якщо відбувається залучення коштів між банками, тоді відносини між ними можуть формуватися на основі генеральної угоди.

Четвертим етапом є відкриття рахунку та внесення коштів. Форма надходження грошей визначається угодою. Для фізичних осіб внесення коштів шляхом внесення готівки або перерахування з поточного або карткового рахунку. Юридичні особи можуть вносити кошти шляхом перерахування з поточного

(карткового) рахунку. При залученні депозиту від банку внесення коштів відбувається шляхом перерахування з кореспондентського рахунку [63].

Згідно з депозитною угодою можуть бути передбачені додаткові надходження грошей на депозитні рахунки. Строкові депозити не використовуються для здійснення поточних платежів. Якщо вкладник бажає змінити суму вкладу — збільшити або зменшити, то він може розірвати депозитну угоду і переоформити свій строковий вклад на нових умовах. Часткове вилучення коштів з депозиту передбачено тільки для окремих типів ощадних вкладів (пенсійних, для зарахування заробітної плати та ін.) [11, с. 124].

Номер відкритого особового або кореспондентського рахунку обов'язково зазначається в депозитному договорі. Усі особові рахунки вкладників підлягають реєстрації у бухгалтерії і в депозитному відділі банку. Датою відкриття депозитного рахунку є дата надходження грошей на депозитний рахунок.

Заключним п'ятим етапом здійснення депозитних операцій є обслуговування депозитного рахунку. Для всіх клієнтів даний етап є майже однаковим: відбувається нарахування процентів, повернення за умовами договору (іншого документу) тіла депозиту та відсотків. Відсотки можуть повертатися наступним чином. Фізичні особи — видача готівки або перерахування на поточний (картковий рахунок). Юридичні особи — перерахування суми відсотків на поточний (картковий) рахунок. Банки — перерахування відсотків на кореспондентський рахунок.

Характерною рисою є те, що відсотки за депозитом можуть сплачуватись банком авансом, в останній день дії договору та періодично: щомісячно, щоквартально та за підсумками року. Чинними правилами передбачено щомісячне нарахування відсотків незалежно від дати їхньої фактичної виплати згідно з укладеною угодою. Відсотки підлягають нарахуванню щомісяця, не пізніше, ніж в останній робочий день місяця. Нараховані, але не сплачені відсотки зараховують до нарахованих витрат. Нараховані за депозитами відсотки відображаються у балансі на перше число наступного місяця як зобов'язання банку, а у звіті про фінансові результати — як понесені витрати [11, с. 125].

Слід відмітити, що у банківській практиці використовується три методи визначення кількості днів для розрахунку процентів [72, с. 19]:

- англійський метод — метод «факт / факт», означає, що для розрахунку суми відсотків розраховується фактична кількість днів у місяці та році;
- французький метод — метод «факт / 360», тобто при розрахунку суми відсотків береться фактична кількість днів у місяці, але умовно в році – 360 днів;
- німецький метод — метод «30/360», розраховуючи суми відсотків береться умовна кількість днів у місяці – 30 та у році – 360 днів.

Не зважаючи на обраний метод розрахунку відсотків, перший та останній день внесення коштів дії депозитного договору не враховуються в розрахунках. Так, якщо в депозитному договорі встановлено термін з 12 квітня до 8 серпня, то при визначенні кількості днів для розрахунку відсотків враховується 12 квітня і не враховується 8 серпня. При нарахуванні відсотків за звітний місяць останній день місяця має включатися в розрахунок, крім випадків, коли звітна дата є датою закінчення операції [11, с. 125].

Також банки можуть нараховувати проценти за простими, або складними відсотками. Простий процент означає сплату відсотків за визначений період. складний (капіталізація процентів) виплату відсотків у продовж періоду депозиту та додавання цієї суми до суми депозиту, на яку буде нараховуватися в подальшому процент за депозитною угодою [59, с. 52].

Простий процент обчислюється за такою формулою:

$$I = P * i * t, \tag{1.1}$$

де I — величина прибутку вкладника;

P — первісна сума вкладу;

i — процентна ставка;

t — період часу вкладу.

Наприкінці періоду t сума, одержувана вкладником, дорівнює $(P + I)$. Тоді:

$$S = P + I = P + P \cdot i \cdot t = P \cdot (1 + i \cdot t), \quad (1.2)$$

де $(1 + i \cdot t)$ — множником нарощування простих процентів.

При використанні простих процентів, коли термін угоди не дорівнює цілому числу років, період нарахування процентів виражається дробовим числом, тобто як відношення числа днів функціонування угоди до числа днів у році (формула 1.3):

$$t = n/K, \quad (1.3)$$

де n — число днів функціонування угоди;

K — часова база (кількість днів у році).

В цьому разі формула (1.2) набуде такого вигляду:

$$S = 1 + i \cdot n/K \quad (1.4)$$

Складний процент (капіталізація процентів) означає виплату відсотків у продовж періоду депозиту та додавання цієї суми до суми депозиту, на яку буде нараховуватися в подальшому процент за депозитною угодою. Тож база для нарахування процентів постійно змінюється.

$$S_1 = P (1 + i) \text{ при } t = 1;$$

$$S_2 = P (1 + i) + P (1 + i) \cdot i = P (1 + i)^2 \text{ при } t = 2;$$

$$S_3 = P (1 + i)^3 \text{ при } t = 3;$$

$$S_n = P (1 + i)^n \text{ при } t = n, \quad (1.5)$$

де $(1 + i)$ — складний декурсивний коефіцієнт;

$(1 + i)^n$ — множник нарощування складних процентів.

Якщо впродовж терміну угоди процентні ставки змінюються в часі, але в певні терміни, то нарощена сума в цьому разі визначається за формулою:

$$S_n = P (1 + i_1)^{n_1} (1 + i_2)^{n_2} \dots (1 + i_k)^{n_k}, \quad (1.6)$$

де i_1, i_2, \dots, i_k — послідовні значення процентних ставок;

n_1, n_2, \dots, n_k — періоди, впродовж яких використовуються відповідні ставки.

Після закінчення депозитної угоди закриття депозиту здійснюється на основі оформлення меморіального ордера. Дострокове закриття депозитного рахунка можливе на підставі заяви або клопотання вкладника [11, с. 124].

На покриття операційних витрат, пов'язаних із веденням поточних рахунків, банк стягує з клієнта комісійну винагороду. Комісія може утримуватися з відсотків по депозиту.

Поточний рахунок фізичної особи закривається на підставі її заяви, у разі смерті, а також у інших випадках, передбачених договором банківського рахунку та чинним законодавством.

Поточні рахунки юридичної особи у банку закриваються на підставі [30]:

- заяви власника рахунку;
- рішення органу, на який законом покладено функції щодо ліквідації або реорганізації підприємства;
- відповідного рішення суду або арбітражного суду про ліквідацію підприємства чи визнання його банкрутом;
- на інших підставах, передбачених договором та чинним законодавством України.

Крім цього, банк може порушити питання про розірвання договору за умови відсутності операцій на рахунку протягом встановленого договором строку. Власник рахунку вправі порушити питання про розірвання договору в разі відсутності коштів на кореспондентському рахунку банку.

Отже, механізм залучення депозитних ресурсів включає виконання послідовних дій по оформленню депозитної операції та відкриттю відповідного рахунку із зазначеними умовами, які розкриваються у депозитному договорі, та безпосереднього обслуговування депозитного рахунку.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

На основі проведеного дослідження теоретичних аспектів здійснення депозитних операцій комерційними банками можна зробити такі висновки:

1. Серед багатьох інститутів фінансового ринку, покликаних забезпечувати взаємодію між суб'єктами економіки у сфері грошових відносин, провідна роль належить банкам. Вони акумулюють тимчасово вільні грошові кошти та, перетворюючи їх на інвестиційні ресурси, спрямовують у виробництво, забезпечуючи тим самим безперервність функціонування та розвиток економіки в цілому.

2. Діяльність будь-якої банківської установи розпочинається з формування ресурсів, основу яких становить власний капітал банку, який являє собою частину банківських ресурсів, тобто тільки ті грошові кошти і виражені в грошовій формі матеріальні й нематеріальні цінності, які належать банку на правах власності. А ресурси банку охоплюють усі акумульовані ним грошові кошти, що відображають зобов'язання банку перед власниками і кредиторами. Ці кошти перебувають у розпорядженні банку, і він може використати їх на власний розсуд із метою отримання прибутку, а також створення умов для подальшого зростання банку. Оскільки в економічній літературі нема єдиної думки щодо визначення поняття «банківські ресурси», тому ми запропонували розглядати їх як ресурси у мікроекономічному аспекті і у макроекономічному аспекті. Ресурси окремо взятого комерційного банку — це кошти, якими розпоряджається банк і використовує для забезпечення своєї діяльності на комерційних засадах та згідно з вимогами регулятивних органів. Ресурси ж усієї банківської системи — це особливе економічне поняття, що виражає сукупність економічних відносин із приводу створення, розподілу і використання коштів банківською системою на макроекономічному рівні. Роль ресурсної бази банків у функціонуванні системи визначається завданнями, які вона виконує на макроекономічному та мікроекономічному рівні.

3. Специфікою банківської діяльності є те, що банк оперує переважно залученими коштами, тобто чужими грошима. Залучений капітал є найбільшою

частиною зобов'язань банку — це депозити юридичних та фізичних осіб. Під депозитом розуміють грошові кошти, що передаються до банку їх власником для збереження на певних умовах. Банківські депозити мають безліч класифікаційних ознак, які їх систематизують і спрощують роботу з ними, але найбільш поширеною є поділ депозитів на строкові та депозити до запитання. Об'єктом депозитних операцій є кошти, що передані комерційному банку на умовах, визначених двосторонньою угодою. Суб'єктами депозитних операцій є комерційні банки, які виступають як позичальники, і кредитори — власники коштів. Роль депозитних ресурсів у діяльності банківських установ полягає в створенні економічних передумов для організації кредитної діяльності, а відтак — отриманні прибутку.

4. Всі депозитні операції здійснюються відповідно до законодавства і включають ряд етапів, серед яких виділяють: вибір вид депозиту, подання заяви та пакету відповідних документів, оформлення депозиту та відкриття відповідного та обслуговування депозитного рахунку. Досить важливим моментом також є порядок та умови нарахування відсотків. Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що для утримання високого рівня банк повинен пропонувати своїм клієнтам максимально зручні умови розміщення та збереження вкладів, гнучкі відсоткові ставки, індивідуальний підхід та високу якість обслуговування. Надання якісних банківських послуг, розуміння та поважне ставлення до клієнтів, націленість на взаємовигідне, дострокове і справжнє партнерство є головними пріоритетами роботи банку в процесі залучення депозитних коштів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДЕПОЗИТНИХ РЕСУРСІВ БАНКІВ В УКРАЇНІ

2.1. Аналітична оцінка стану депозитів фізичних осіб у вітчизняних банках

Як вже зазначалося, основна частина банківських ресурсів утворюється в результаті залучення банками депозитів. Світовий досвід переконує, що найстійкішим ресурсом для банку є депозити фізичних осіб, за якими спостерігається значно менший рух коштів, на відміну від депозитів юридичних осіб. Водночас ринок депозитних послуг фізичних осіб є найбільш вразливим сегментом ринку, на який досить сильно впливає зменшення доходів населення, підвищення рівня безробіття та рівня споживчих цін, а також зростання недовіри до банківської системи.

Для ринку депозитних послуг фізичних осіб України було характерне як поступове збільшення, так зменшення обсягу наданих депозитних послуг протягом 2006-2016 рр., що зображено на рис. 2.1.

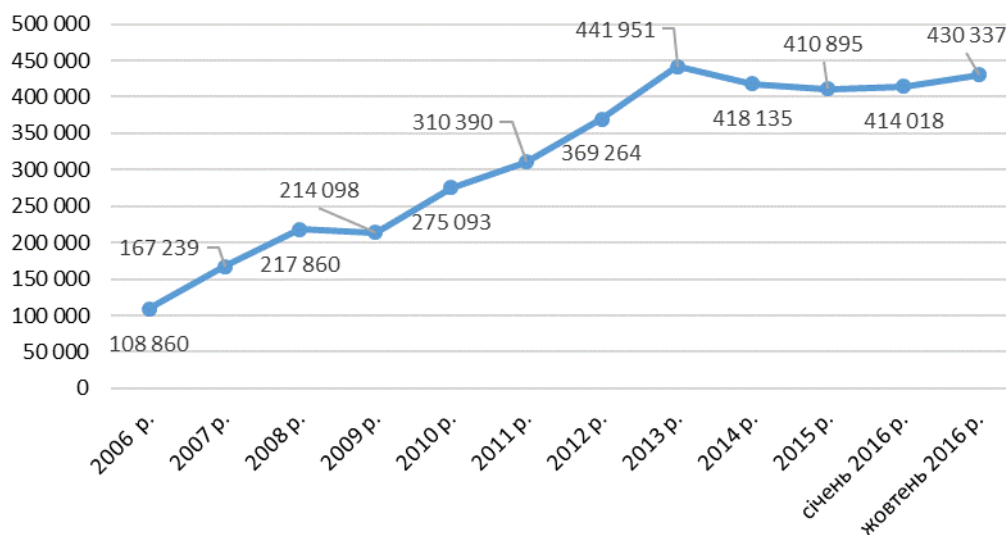

Рис. 2.1. Динаміка обсягів депозитних вкладень фізичних осіб за 2006-2016 рр., млн. грн. [54]

Згідно з даними Національного банку України на початку світової фінансової кризи у 2008 році, обсяг депозитів фізичних осіб зростав. В 2009 р.

обсяг залучених депозитів фізичних осіб зменшився на 2 % у порівнянні з 2008-м. Основною причиною такої ситуації була світова фінансова криза, яка торкнулась України у 2008-2009 роках і яка призвела до того, що такі банки, як «Родовід Банк», «Київ», «Укргазбанк», «Надра» та інші, не могли повертати кошти своїм вкладникам. За даними соціологів, банки втрачали довіру населення: із 26,9 % у кінці 2007 р. до 11,7 % наприкінці 2008-го. А вже протягом 2009 р. рівень довіри зменшився ще на 3,2 % — до 8,5 %, що призвело до того, що за перші шість місяців 2009 року фізичними особами було вилучено з банківської системи 40-60 мільярдів гривень. Але незважаючи на такі негативні тенденції, в 2010 р. банкам вдалося суттєво збільшити обсяг залучених коштів від фізичних осіб до 275 093 млн. грн. за темпу зростання 28,49 %.

Протягом 2011-2013 рр. спостерігається також збільшення обсягу депозитів фізичних осіб. Так, за 3 роки даний обсяг зріс на 131 561 млн. грн. Зростання обсягів залучених банками коштів від фізичних осіб говорить про поступове відновлення довіри населення до банків, зростання відсоткових ставок за строковими коштами.

Вже у 2014 р. ми спостерігаємо тенденцію до скорочення обсягів вкладів фізичних осіб у порівнянні з 2013 р. на 5,4 %. Така ж тенденція існувала у 2015 р. Так, порівняно з 2014 р. вони скоротилися на 23 816 млн. грн. Це обумовлено, насамперед, політичною та економічною ситуацією в країні. Протягом 2014 року обсяг депозитів фізичних осіб в Донецькій та Луганській областях значно знизився, що зумовлено проведенням АТО в даних областях. А також значно вплинуло на низхідну динаміку визнання неплатоспроможними ряду банківських установ, зокрема I групи за класифікацією НБУ.

Загалом обсяги депозитів фізичних осіб на кінець 2016 р., зважаючи на вплив курсових різниць, порівняно з 2015 роком зросли на 4,7 % і склали 430 337 млн. грн.

Розглянемо також обсяги депозитів фізичних осіб, залученні банками України у розрізі регіонів (рис. 2.2).

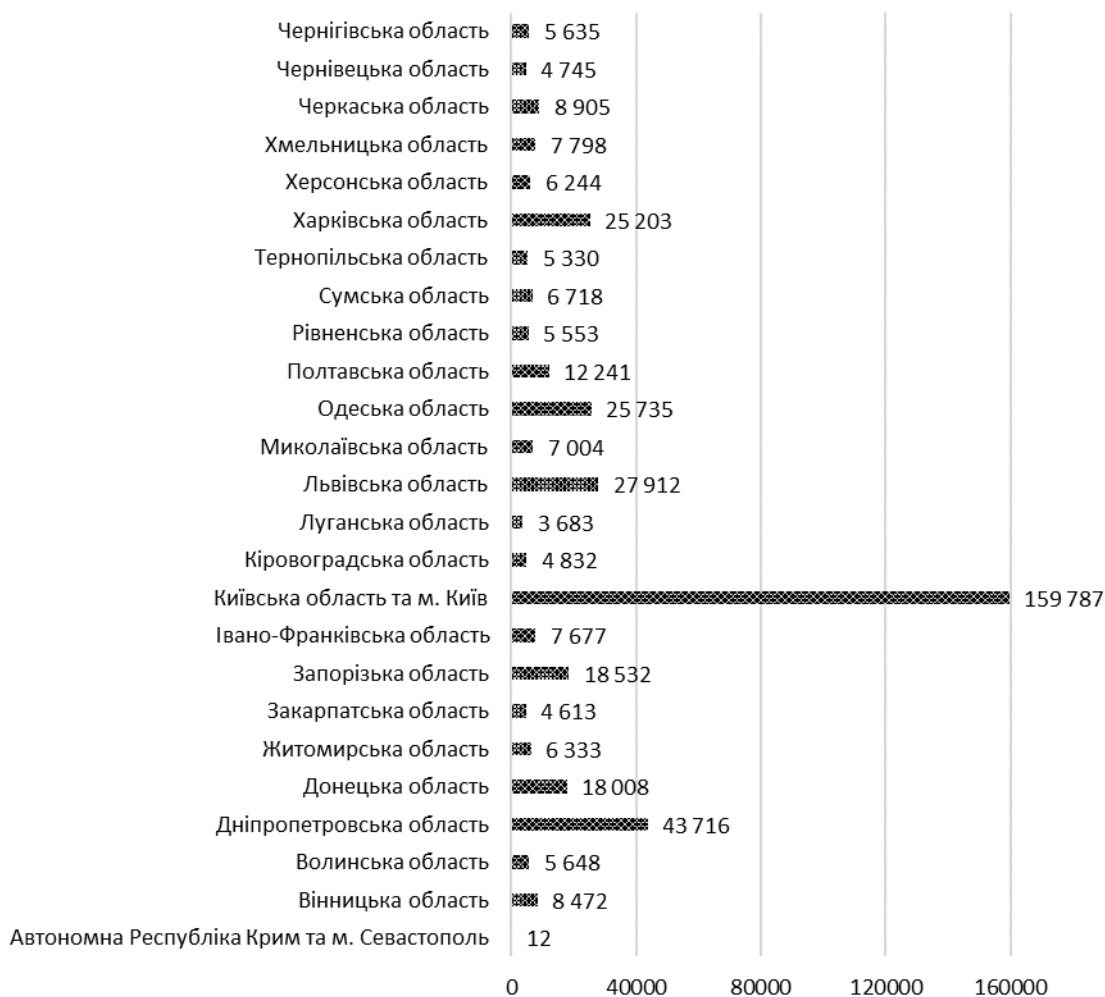

Рис. 2.2. Депозити фізичних осіб, залучені банками України у розрізі регіонів за станом на кінець жовтня 2016 року, млн. грн. [54]

Як свідчать дані рис. 2.2 найбільша сума коштів від фізичних осіб була залучена в Київській області та м. Київ у сумі 159 787 млн. грн., що становить 37, 1 % від загального обсягу залучення за даний період (430 337 млн. грн.). Таку тенденцію можна пояснити тим, що саме в цій області населення має найбільші доходи і при цьому має більше можливостей розмістити свої вільні грошові кошти на рахунках у банках. Найменшу частку займають депозити, залучені в Луганській області — лише 0,9 % або 3 683 млн. грн. від загального обсягу залучення, що зумовлено проведенням АТО в даній області.

Зростання обсягу залучених депозитів комерційними банками є позитивним моментом, оскільки дозволяє збільшувати обсяги активних операцій банків. Але

при цьому необхідно враховувати структуру депозитів за строками, що так само має значення. Структура депозитів за строками представлена в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

**Вклади фізичних осіб, залучені банківською системою України
у 2006-2016 рр. за строками, млн. грн. [54]**

Період	Кошти на вимогу	Кошти терміном до 1 року	Кошти терміном від 1 року до 2 років	Кошти терміном більше 2 років
2006 р.	25 940	22 853	60 066	
2007 р.	40 123	32 504	81 901	12 711
2008 р.	40 578	55 878	98 626	22 777
2009 р.	57 265	98 157	46 638	12 038
2010 р.	66 164	99 966	91 938	17 025
2011 р.	70 921	104 440	113 824	21 206
2012 р.	77 153	125 560	139 490	27 062
2013 р.	87 720	121 343	218 308	14 580
2014 р.	100 171	135 635	167 752	14 577
2015 р.	112 524	176 408	106 162	15 801
січень 2016 р.	103 659	183 711	110 029	16 618
жовтень 2016 р.	119 748	172 566	130 904	7 120

Таким чином, загалом у банківській системі України за строками залучення коштів фізичних осіб переважають залучені кошти на короткі терміни — в основному до 1 року або строком погашення від 1 до 2 років. Це пояснюється тим, що основну населення надає перевагу короткотерміновим вкладам із можливістю пролонгації. Така ситуація, зрештою, і визначає строкову структуру кредитів, що надаються банківськими установами, серед яких переважну частину займають короткотермінові кредити, в основному споживчі. За недостатнього обсягу

довготермінових ресурсів банківські установи не можуть надавати довготермінові позики, а відтак, і кредитувати розвиток реального сектору економіки.

Доцільно розглянути динаміку структури фізичних осіб за строками (рис. 2.3).

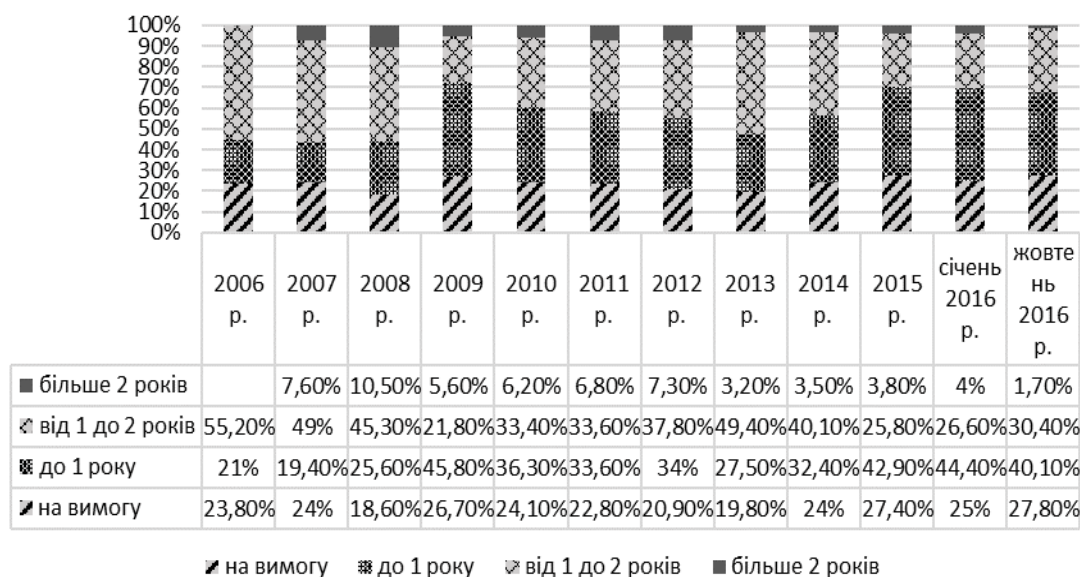

Рис. 2.3. Динаміка зміни структури депозитів фізичних осіб України за строками за 2006-2016 рр., млн. грн. [54]

У 2007 і 2008 роках найбільшу частку в залучених депозитах становили кошти терміном від 1 до 2 років: 49 і 45,3 % відповідно, а найменшу — депозити терміном більше ніж два роки: 7,6 і 10,5 % відповідно. А 2009 р. ситуація суттєво змінилася, основною причиною чого стала світова фінансова криза, нестабільна економічна ситуація у країні, заборона на дострокове зняття депозитів, банкрутство низки комерційних банків, зменшення довіри населення до банківської системи. Усі ці та багато інших обставин спричинили зменшення депозитів фізичних осіб строком від одного року. Вони становили лише 21,8 % (46 638 млн. грн.) від загального обсягу залучених депозитів, а строком більше ніж два роки — 5,6 % (12 038 млн. грн.).

Незважаючи на зростання залучених депозитів комерційними банками в період 2010-2013 років їхня структура за строками майже не змінювалася. Як видно з рис. 2.2 спостерігається поступове скорочення частки депозитів на вимогу — з 24,1 % у 2010 р. до 19,8 % у 2013 р. Але при цьому зростає частка депозитів

терміном від 1 року до 2 років: з 33,4 % у 2010 р. до 49,4 % у 2013 р., а також депозити терміном більше 2-х років — від 6,2 % у 2010 р. до 7,3 % у 2013 р. Наведені дані засвідчують, що починаючи з 2010 року Національному банку України та комерційним банкам вдалося стабілізувати ситуацію на ринку депозитних послуг фізичних осіб України і забезпечити незмінну структуру вкладів фізичних осіб за строками.

Протягом 2014-2015 рр. у зв'язку з політичною ситуацією в країні та визнання неплатоспроможними ряду банківських установ можна спостерігати скорочення депозитів терміном залучення від 1 до 2 років — з 167 752 млн. грн. до 106 162 млн. грн., а більш переважаючими стали вклади терміном залучення до 1 року: обсяг даного виду вкладу зріс з 135 635 млн. грн. до 176 408 млн. грн.

З проведеного дослідження, можемо підкреслити, що найменшу частину станом на 01.10.2016 р. складають кошти терміном більше 2 років — приблизно 1,7 % (7 120 млн. грн.), кошти на вимогу 27,8 % (119 748 млн. грн.), кошти строком погашення від 1 до 2 років — 30,4 % (130 904 млн. грн.), а найбільшу частку займають кошти терміном до 1 року — 40,1 % (172 566 млн. грн.). Таким чином, загалом у банківській системі України переважають залучені кошти на короткі терміни – в основному до 1 року або строком погашення від 1 до 2 років. Це пояснюється тим, що основну частину банківських вкладів є мобілізованими у населення, яке надає перевагу короткотерміновим вкладам із можливістю пролонгації, а юридичні особи переважну частину вкладів зберігають у формі поточних депозитів.

Отже, як видно з табл. 2.1 та рис. 2.3 найбільшу частку серед коштів фізичних осіб займають короткотермінові депозити. Збільшення депозитів до запитання у загальній структурі банківських ресурсів може загрожувати банківській установі виникненням строкових дисбалансів стосовно активних операцій. Відновлення та розвиток економіки потребуватиме довготермінових вкладень, а відповідно банківським установам необхідно мати у розпорядженні довгострокові ресурси. Тенденція до збільшення вкладів до запитання пояснюється передусім недовірою до банківської системи з боку вкладників і

бажанням будь-якого моменту мати доступ до своїх коштів. Так домашні господарства перестраховуються від несподіваних ситуацій, що в кризових умовах дедалі актуалізується. Метою ресурсної політики банку в цій ситуації має стати відновлення довіри домашніх господарств до установ банків та розроблення нових депозитних продуктів, що дало б змогу залучати кошти клієнтів на строковій основі.

Поряд із дослідженням ринку депозитних послуг фізичних осіб за строками розміщення вкладів, важливе значення має і розгляд валют, у яких фізичні особи розміщують свої депозити. Депозити фізичних можна залучати як у національній, так і іноземній валюті. Вклади у іноземній валюті практикує більшість банківських установ [5]. Головною умовою цього є отримання ліцензії Національного банку України на здійснення валютних операцій. Серед депозитів у іноземній валюті найпоширеніші вклади в американських доларах та євро. Необхідність відкриття таких рахунків для вкладників пояснюється можливістю одержання доходів або фінансування витрат в іноземній валюті.

Проаналізуємо зміни у структурі депозитів фізичних осіб, що банки України залучають в національній та іноземній валюті (рис. 2.4).

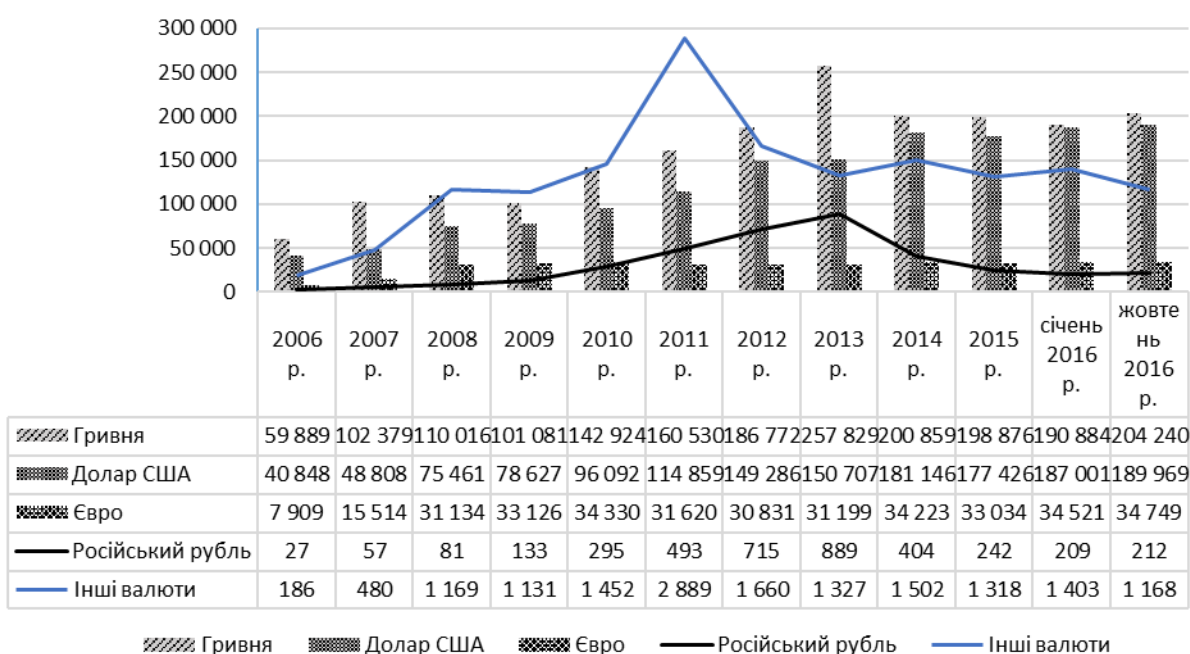

Рис. 2.4. Структура депозитних вкладень фізичних осіб у розрізі валют за 2006-2016 рр., млн. грн. [54]

Як свідчать дані рис. 2.4, обсяг вкладів фізичних осіб як в національній, так і в іноземній валюті до кризового 2008 року зростає. Протягом 2008-2009 рр, які були важкі не тільки для України, а й для всього світу, спостерігається поступове зменшення вкладів в національній валюті (у 2009 вони зменшилися на 8 935 млн. грн. порівняно з 2008 р.) з одночасним зростанням коштів в іноземній валюті. Так, вклади в доларах США зросли на 3 166 млн. грн., в євро на 1 992 млн. грн., в російських рублях на 23 млн. грн.

Протягом 2010-2013 рр. простежується зростання обсягу депозитів фізичних осіб як в національній, так і в іноземній валюті за всіма видами валют, які були залучені банківськими установами України, окрім вкладів в інших валютах, де в 2012 р. спостерігається їхнє зменшення порівняно з 2011 р. майже в 2 рази. Отже, після кризового періоду 2009 року комерційним банкам вдалося стабілізувати структуру депозитів фізичних осіб за видами валют.

У 2014 р. порівняно з 2013 р. просліджується скорочення частки коштів у національній валюті з одночасним зростання коштів в іноземній валюті, окрім російського рубля. Така ситуація пояснюється значною девальвацією гривні і зростанням інфляційних процесів, тому незважаючи на нижчі відсоткові ставки та рішення Національного банку України щодо часткового обмеження вилучення валютних вкладів фізичні особи віддають перевагу банківським вкладам в іноземній валюті. У 2015 році можна спостерігати низхідну тенденцію щодо вкладів як у гривні, так і в доларах США, євро, російських рублях та інших видах валют.

Станом на 31.10.2016 р., як видно з рис. 2.4, обсяг депозитів фізичних осіб порівняно з початком 2016 року зріс як в національній — на 13 356 млн. грн. і становив 204 240 млн. грн., так і в іноземній валюті: в доларах США зріс на 2 968 млн. грн. і становив 189 969 млн. грн., в євро — на 228 млн. грн., що склав 34 749 млн. грн. та в російських рублях кошти населення зросли 3 млн. грн., але при цьому спостерігається зменшення залишків коштів фізичних осіб в інших валютах на 235 млн. грн. і складають 1 168 млн. грн.

Отже, як бачимо основними валютами, в яких розміщували кошти фізичні особи, були євро і долар США. Депозити в інших валютах протягом аналізованого періоду становили менший відсоток від загального обсягу залучених депозитів.

У роботі комерційних банків щодо залучення вкладів важливу роль відіграє відсоткова політика як невід'ємний елемент ресурсної політики, оскільки одержання прибутків від вкладених коштів стає для клієнтів важливим стимулом розміщення своїх коштів. Розмір депозитного відсотка банківська установа встановлює самостійно, враховуючи облікову ставку Національного банку України, стан грошового ринку і власну ресурсну політику. Тому розглянемо розмір процентних ставок, за якими залучалися кошти фізичних осіб у національній та іноземній валюті (табл. 2.2), а також процентні ставки за депозитами фізичних осіб у розрізі строків погашення (див. додаток Д)

Таблиця 2.2

Процентні ставки за депозитами фізичних осіб у національній та в іноземній валюті (середньозважені ставки в річному обчисленні, %) за 2006-2016 рр. [54]

Період	види валют				
	гривня	долар США	Євро	російський рубль	інші валюти
2006 р.	7,1	6,6	6,2	0,4	2,4
2007 р.	8,2	6,5	6,4	1,2	2,8
2008 р.	9,8	7,2	7,4	3,2	3,0
2009 р.	14,7	10,2	9,4	8,2	2,4
2010 р.	14,6	9,0	8,1	3,8	3,8
2011 р.	12,3	6,5	5,3	4,8	2,1
2012 р.	16,7	7,2	6,1	6,4	3,2
2013 р.	16,9	6,9	6,0	6,9	3,1
2014 р.	18,3	7,8	7,0	6,5	3,4
2015 р.	17,7	7,7	6,8	6,9	3,3
січень 2016 р.	15,6	6,1	5,2	1,0	4,8
жовтень 2016 р.	14,1	4,9	3,9	1,0	2,2

Згідно з даними Національного банку України, як показує табл. 2.2, рівень прибутків за різноманітними вкладками депозитних рахунків різний. Найнижчі відсотки, як видно з додатку Д банки сплачують за рахунками до запитання, оскільки вони характеризуються нестабільністю залишків. За такими рахунками відсотки можна взагалі не нараховувати. У цьому разі з клієнтів, як правило, не стягують плату за розрахунково-касове обслуговування. Відсутність прибутків або незначна їх сума стимулюють власників рахунків до запитання зменшувати до мінімуму залишки коштів на них і вкладати їх у прибутковіші операції, що для банків не вигідно. Тому деякі з них намагаються заохочувати клієнтів підтримувати стабільні залишки на рахунках до запитання. Це досягається через встановлення підвищених відсотків або виплати клієнтам премій за значні залишки коштів.

При встановленні розміру відсоткової ставки за строковими депозитами визначальним чинником є термін, на який розміщені кошти. Чим триваліший він, тим вищі відсоткові ставки. Відсоткова ставка за строковим депозитом може залежати і від частоти виплати прибутку: чим рідше здійснюються виплати, тим вища відсоткова ставка.

Незважаючи на кризові явища, населення України заохочували вкладати свої заощадження у банківську сферу за допомогою процентних ставок, що на початку 2008 р. були невисокими, а вже наприкінці цього ж року і на початку 2009 р. відчутно зросли. Так, у 2009 р. порівняно з 2008 р. процентні ставки за депозитами фізичних осіб у гривні зросли з 9,8 % до 14,7 %, у доларах США — з 7,2 % до 10,2 %, у євро — з 7,4 % до 9,4 %, в російських рублях — з 3,2 % до 8,2 % та в інших валютах спостерігається зменшення з 3,0 % до 2,4 %. З одного боку — дані дії банків спрямовані на заохочення свого клієнта і на зміцнення довіри до банків, а з іншого боку — зі зміною кон'юнктури грошового ринку, збільшенням темпів інфляції та популістськими діями виконавчої влади. Даний випадок у теорії розглядають як взаємини між банком і вкладником, що тісно пов'язані з поняттями попиту та пропозиції. На практиці це означає, що, підвищуючи процентну ставку за депозитними угодами, банк за рахунок зростання пропозиції

з боку клієнтів збільшує свої ресурси, а зниження процентної ставки призведе до відтоку коштів.

Початок 2010 р. охарактеризувався стабілізацією ситуації в банківському секторі, що відобразилося на рівні відсоткових ставок за депозитами. Так, цього року процентна ставка за депозитами в національній валюті становила 14,6 % річних, що на 0,1 процентного пункту нижче, ніж на початку року.

Станом на жовтень 2016 року порівняно з початком 2016 року спостерігається подешевлення гривневих вкладів на 1,5 п. п. до 14,1 % річних. Заощадження в доларах впали в ціні на 1,2 п.п. до 4,9 % річних. Ставки за депозитами в євро знизилися на 1,3 п. п. і становить 3,9 % річних. За депозитами в російських рублях спостерігається незміна динаміка відсоткових ставок і становить 1 % річних. Ставки за депозитами в інших валютах також знизилися на 2,6 п. п. і становлять 2,2 % річних.

Отже, за аналізований період просліджується найбільш суттєве зниження процентних ставок за депозитами строком до 1 року як в національній, так і в іноземній валюті. Основними причинами падіння депозитних ставок експерти називають надлишок ліквідності, відсутність активного кредитування, зниження облікової ставки НБУ, а також відхід із ринку банків, які пропонували до 27% річних. Банкіри таку ситуацію оцінюють позитивно. «При подальшому зниженні облікової ставки ми спостерігатимемо і зниження депозитних ставок. І як наслідок — відновлення активного кредитування» — прогнозує начальник відділу депозитів одного з українських банків Ірина Стрепетова [79].

Підсумовуючи вищесказане, вважаємо за доцільне здійснити аналіз поведінки споживачів-фізичних осіб депозитних послуг в різних економічних умовах (табл. 2.3). Оскільки, в періоди економічної стабільності поведінка клієнтів банку щодо використання депозитних продуктів відрізняється від дій, які вони здійснюють в періоди кризових процесів [20, с. 68].

Таблиця 2.3

Типи поведінки споживачів депозитних послуг в умовах різного економічного середовища (складено автором з використанням джерела [38, с.836])

Характерні ознаки	До кризових процесів	В умовах кризових процесів	Результати
Строковість депозитних вкладів	6-12 місяців	До 3 місяців	Скорочення термінів депозитних вкладів. Важливою умовою депозитного договору є можливість вибору дати його закінчення.
Валюта депозитів	Переважання гривневих вкладів	Зростання обсягу вкладів в іноземній валюті	Відбувається активний перерозподіл депозитних портфелів в залежності від валют.
Види депозитних продуктів	Максимальні процентні ставки, можливість поповнення та пролонгації вкладу	Можливість дострокового зняття та рівень відсоткових ставок	Пріоритетними для клієнтів є вклади з можливістю дострокового зняття та вищими відсотковими ставками при збільшенні розміру депозитного вкладу.

Так, з вищевикладеного, можемо відзначити, що в час, коли в економіці країни виникають кризові явища, відбувається скорочення термінів депозитних вкладів, важливою умовою депозитного договору стає дострокове зняття коштів, а також диверсифікація портфеля депозитів по валютам, однак перевага надається вкладам в іноземній валюті.

2.2. Депозити юридичних осіб: оцінка сучасних тенденцій

Іншим сегментом ринку депозитних послуг України є ринок депозитних послуг юридичних осіб, котрий представляє собою сукупність економічних відносин, що виникають між банками та іншими юридичними особами, щодо

залучення грошових коштів у безготівковій формі, у національній або іноземній валюті на договірних засадах, на визначений строк або без зазначення такого строку за певну плату на рахунки банку.

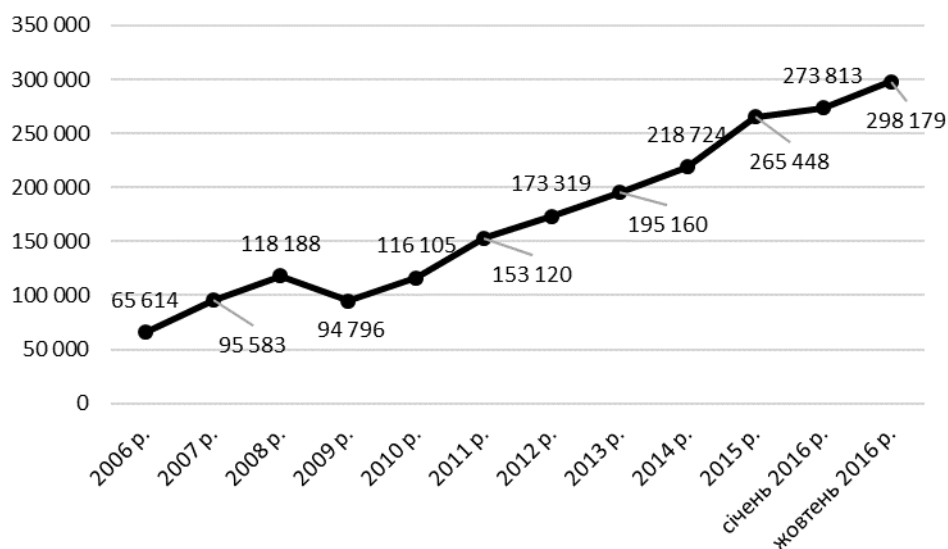

Рис. 2.5. Динаміка обсягів депозитів юридичних осіб за 2006-2016 рр., млн. грн. [54]

Для ринку депозитних послуг юридичних осіб України за аналізований період було характерне поступове збільшення обсягу наданих депозитних послуг протягом 2006-2016 років, окрім результатів кризового 2009 року, що зображено на рис. 2.5.

Аналізуючи дані рисунку 2.5, можна зазначити, що в після кризовий період банки змогли відновити зростання обсягів залучених коштів від юридичних осіб до рівня 173 319 млн. грн. на кінець 2012 р.

Починаючи з 2013 р. і до сьогодні триває поступове зростання коштів юридичних осіб, хоча й не зважаючи на важке політичне та економічне становище України. Так, обсяг депозитів юридичних осіб на кінець жовтня 2016 року зріс на 24 366 млн. грн. порівняно з початком 2016 року і становив 298 179 млн. грн. Цей і попередні темпи зростання вказуються на стійкий та ефективний розвиток діяльності суб'єктів господарювання.

Розглянемо також структуру депозитів юридичних осіб за видами економічної діяльності (див. додаток Е).

Як свідчать дані додатка Е більше всього депозитів залучено зі сфери оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів та мотоциклів — 21,7 % (25,0 % станом на 31.01.2016 р.); переробної промисловості — 19,8 % (17,9 % станом на 31.01.2016 р.); професійної, наукової та технічної діяльності — 18,2 % (19,9 % станом на 31.01.2016 р.). Найменше вкладають кошти в банківську систему підприємства водопостачання, каналізації, поводження з відходами — 0,2 %. Слід зазначити, що суттєво зросла частка депозитів, залучених зі сфери «Добувна промисловість і розроблення кар'єрів» — з 3,4 % станом на 31.01.2016 р. до 6,3 % станом на 31.10.2016 р.

При збільшенні частки депозитів юридичних осіб необхідною умовою є врахування структури депозитів в залежності від строків, що так само має значення. Структура депозитів за строками представлена на рисунку 2.6.

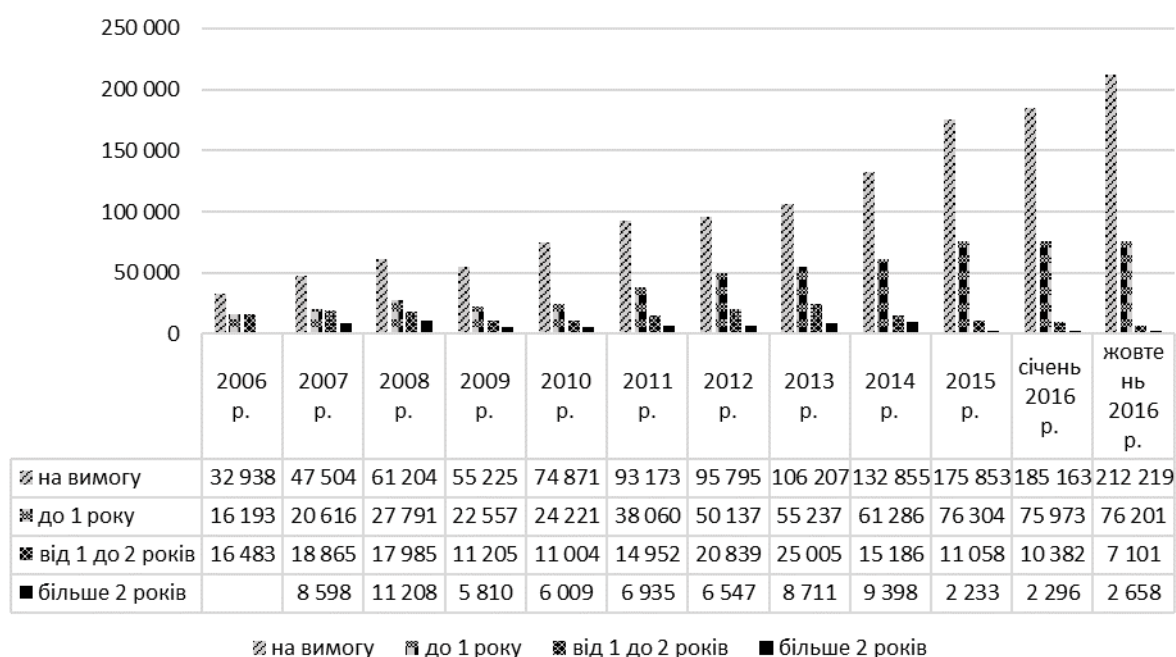

Рис. 2.6. Структура депозитів юридичних осіб України в залежності від строків за 2006-2016 рр., млн. грн. [54]

Аналізуючи дані рисунку 2.6 бачимо, що найбільшу питому вагу складають депозити на вимогу і протягом аналізованого періоду спостерігається стійке зростання даного виду вкладу в 6,4 рази і станом на жовтень 2016 р. складають 212 219 млн. грн. Звідси бачимо, що їх частка в загальній структурі має незначну тенденцію до зниження. Депозити до 1 року, знаходяться на другому місці.

Відбувалося поступове нарощення обсягів вкладів юридичних осіб на термін до 1 року, окрім 2009 р., де спостерігається зменшення обсягу порівняно з 2008 р. на 5 234 млн. грн. та на початок 2016 р. також простежується скорочення суми коштів на рахунках юридичних осіб в порівнянні з кінцем 2015 р. на 331 млн. грн. і станом на кінець жовтня 2016 року депозити терміном залучення до 1 року становили 76 201 млн. грн.

Інші види строкових депозитів юридичних осіб складають незначну частку протягом всього аналізованого періоду і мають тенденцію як до збільшення, та і до зменшення в різні роки. Так, обсяг депозитів від 1 до 2 років до 2008 р. зростав, а в 2009 р. вже спостерігається скорочення обсягу даного виду депозиту на 6 780 млн. грн. З 2011 до 2014 року простежується поступове зростання даного виду депозиту. А з 2014 р. і до сьогодні спостерігається низхідна тенденція до скорочення обсягу депозитів строком вкладення від 1 до 2 років. Сума коштів на рахунках юридичних осіб за даний період зменшилася більше ніж у 2 рази. Такі тенденції пояснюються загальним кризовим станом економіки, що змушувало суб'єктів господарювання до витрачання додаткових коштів, а також проблемами в їх діяльності, які спричиняли зменшення або втрату прибутків, іноді призводили до банкрутства підприємств, що, своєю чергою зменшувало надходження коштів на банківські рахунки.

Що стосується довготермінових депозитних вкладень юридичних осіб (згідно зі статистичними даними НБУ до таких вкладень віднесені депозити терміном понад 2 роки), то вони зменшились у 2009 р., коли фінансова криза досягла свого піку. Обсяги таких депозитів досі не досягають рівня 2008 року. За 2010-2014 рр. спостерігається збільшення суми вкладів юридичних осіб на 3 389 млн. грн., але в 2012 р. обсяг даного виду строкових депозитів зменшився порівняно з 2011 р. на 388 млн. грн. У 2015 р. порівняно з 2014 р. простежується досить суттєва тенденція до скорочення довготермінових вкладень юридичних осіб більше ніж в 4 рази і станом на кінець 2015 р. вони склали 2 233 млн. грн. Станом на кінець жовтня 2016 р. існувала тенденція до зростання депозитів

юридичних осіб терміном понад 2 роки, але не в значних обсягах: вони зросли лише на 362 млн. грн. і становили 2 658 млн. грн.

Отже, проаналізувавши розвиток депозитної бази юридичних осіб, можемо зазначити, що вона займає порівняно меншу частку в загальній структурі депозитів України. Серед депозитів юридичних осіб більшістю суб'єктами господарювання використовуються депозити до запитання, що вказує на більшу мобільність коштів даних типів вкладників.

Поряд із дослідженням ринку депозитних послуг юридичних осіб за строками розміщення вкладів, важливе значення має і аналіз розподілу банківських вкладів за валютою (табл. 2.4). Депозити юридичним особам банки України відкривають як в національній, та і в іноземній валюті.

Таблиця 2.4

**Обсяги депозитів юридичних осіб у розрізі валют
за 2006-2016 рр., млн. грн. [54]**

Період	Всього	Гривня	частка, %	долар США	частка, %	Євро	частка, %	російський рубль	частка, %	інші валюти	частка, %
2006 р.	65614	45732	69,7	15365	23,4	3841	5,9	528	0,8	147	0,2
2007 р.	95583	72104	75,4	17135	17,9	5000	5,2	934	1,0	409	0,4
2008 р.	118188	75281	63,7	31679	26,8	8873	7,5	1119	0,9	1236	1,0
2009 р.	94796	56866	60,0	25120	26,5	9175	9,7	1446	1,5	189	0,2
2010 р.	116105	80646	69,5	25495	22,0	7667	6,6	2060	1,8	238	0,2
2011 р.	153120	101435	66,2	41534	27,1	7630	5,0	2362	1,5	160	0,1
2012 р.	173319	112644	65,0	50585	29,2	7943	4,6	2035	1,2	113	0,1
2013 р.	195160	138242	70,8	46219	23,7	8268	4,2	2244	1,1	188	0,1
2014 р.	218724	136722	62,5	67121	30,7	12312	5,6	2141	1,0	428	0,2
2015 р.	265448	169080	63,7	78404	29,5	15590	5,9	1721	0,6	653	0,2
січень 2016 р.	273813	171818	62,8	83717	30,6	16244	5,9	1343	0,5	690	0,3
жовтень 2016 р.	298179	182456	61,2	96789	32,5	17349	5,8	1131	0,4	454	0,2

Наведені у цій таблиці дані свідчать, що в структурі депозитів юридичних осіб за видами валют протягом аналізованого періоду переважали депозити в національній валюті. На кінець 2006 р. їх частка в загальному обсязі депозитів становила 69,7 %, а на кінець 2007 р. — 75,4 %. Поступово вона знижувалась — у 2008 р. до 63,7 % і у 2009 р. — до 60,0 %. Протягом 2010-2013 рр. спостерігається поступове зростання вкладів юридичних осіб у гривні. Так, за даний період вони зросли на 57 596 млн. грн. до 138 242 млн. грн. У 2014 р. порівняно з 2013 р. простежується скорочення обсягу гривневих вкладів на 1 520 млн. грн. і упродовж 2015 р. та десяти місяців 2016 р. вони зростали і станом на 31.10.2016 р. становили 182 456 млн. грн., але при цьому спостерігається зменшення їхньої частки в загальному обсязі депозитів, залучених від юридичних осіб — від 63,7 % до 61,2 %.

Що стосується депозитів в іноземній, то найбільшу частку займають вклади в доларах США. Протягом аналізованого періоду обсяг депозитів в доларах США збільшився на 81 424 млн. грн. і на кінець жовтня 2016 р. становив 96 789 млн. грн.

Щодо депозитів у євро, то спостерігається тенденція до збільшення їх обсягу протягом усього періоду, окрім 2010 і 2011 р., де у 2009 р. з 9175 млн. грн. вони зменшилися до 7 630 млн. грн. у 2011 р.

Вклади в російських рублях протягом 2006-жовтень 2016 рр. зросли на 603 млн. грн., однак протягом останніх років спостерігається зменшення обсягів і станом на кінець жовтня 2016 р. вони становили 1 131 млн. грн., що зумовлюється значним зменшення процентних ставок за депозитами в російських рублях. Також простежується і збільшення обсягу коштів юридичних осіб і в інших валютах. Так, за аналізований період їхній обсяг зріс на 307 млн. грн. Найбільша частка їх спостерігається у 2008 р. — 1 %, а вже станом на кінець жовтня 2016 р. — 0,2 %.

Безперечно, що на динаміку депозитів важливий вплив здійснює розмір відсоткової ставки за даними видами депозитів. Зважаючи на це доцільним є проаналізувати зміну середньозважених відсоткових ставок за депозитами юридичних осіб у національній та іноземній валюті, представлених на рисунку

2.7, а також процентні ставки за депозитами фізичних осіб у розрізі строків погашення (див. додаток Ж)

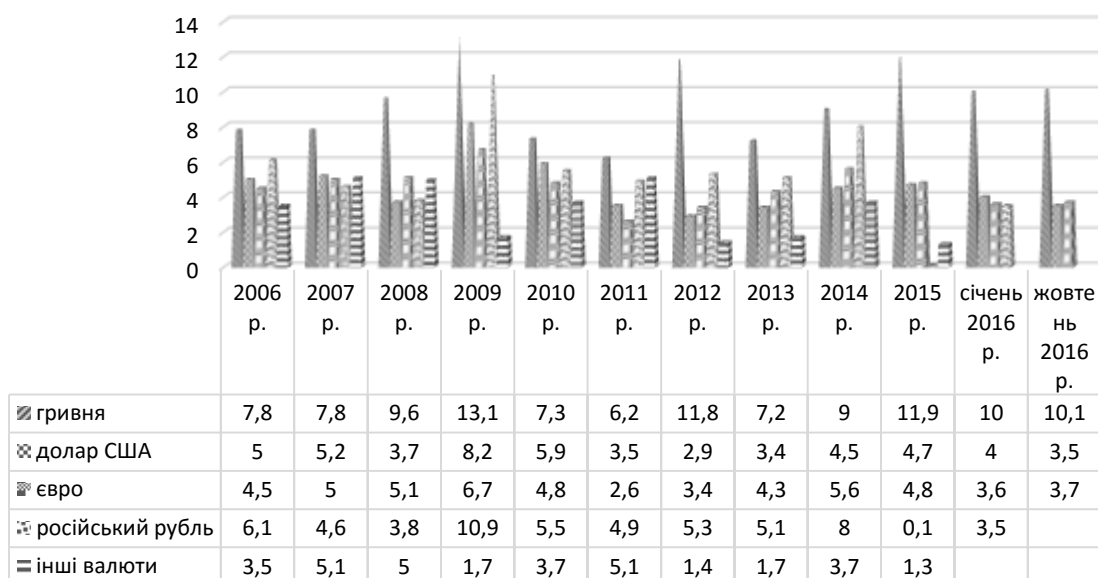

Рис. 2.7. Процентні ставки за депозитами юридичних осіб у національній та в іноземній валюті (середньозважені ставки в річному обчисленні, %) за 2006-2016 рр. [54]

Як видно з рис. 2.7 рівень процентної ставки за депозитами юридичних осіб у різних грошових одиницях різний. Протягом останніх років банки пропонують юридичним особам найнижчі відсотки за вкладками в російських рублях та в інших видах валют.

Так, протягом аналізованого періоду банки пропонували найвищі відсоткові ставки у 2009 р., саме тоді економічна криза досягла свого піку, банківські установи втратили довіру з боку суб'єктів господарювання, почався вплив коштів і всерйоз стикнулися з проблемою ліквідності. А відтак проблема нестачі ресурсів змусила банків боротися за збереження існуючих клієнтів та заохочувати нових клієнтів, підвищуючи процентні ставки до максимуму. Стабілізація ситуації на ринку банківських послуг розпочалася у 2010 р., що відобразилося на рівні відсоткових ставок за депозитами юридичних осіб — вони знизилися порівняно з попереднім роком у гривні на 5,8 п. п. до 7,3 %; у доларах США на 2,3

п.п. до 5,9 %; у євро на 1,9 п.п. до 4,8 %; в російських рублях на 5,4 п.п. до 5,5 %, при цьому ставки за депозитами в інших валютах зросли на 2 п.п. з 1,7 % до 3,7 %.

У зв'язку з політичною та економічною ситуацією в країні, суттєвою девальвацією гривні у 2014 р. суб'єкти господарювання для підтримки свого стану почали вилучати кошти з банків, тому банківські установи для їх утримання змушені були підвищити процентні ставки. Так, ставки за депозитами у гривні зросли з 7,2 до 9,0 %; у доларах США з 3,4 до 4,5 %; у євро з 4,3 до 5,6 %; у російських рублях з 5,1 до 8,0 % та в інших валютах з 1,7 до 3,7 %.

Станом на кінець жовтня 2016 р. порівняно з початком 2016 р. ставка за вкладками юридичних осіб у гривні зменшилася на 0,1 п.п. з 10,1 % до 10,0 %; у доларах США з 4,0 до 3,5 %; у євро зросли на 0,1 п.п. з 3,6 до 3,7 %, а депозити у російських рублях та в інших валютах банки від юридичних осіб не залучали.

Протягом останніх років можна було побачити переважаючу тенденцію збільшення на рахунках у банках частки коштів суб'єктів господарської діяльності (рис. 2.5). Банківські установи можуть надавати юридичним особам безліч послуг, проте найпоширенішим продуктом, що використовують підприємства, є відкриття поточного рахунку. З точки зору формування ресурсів дана послуга є депозитом до запитання, а, отже, нестабільним джерелом залучення коштів і неможливістю використання їх на довготермінові вкладення. Як бачимо з додатка Ж, саме на такі кошти банки почали нараховувати відсотки, що на нашу думку, спричинено бажанням привабити якомога більше клієнтів. Особливість таких рахунків — те, що на них практично завжди є залишок грошових коштів, що їх не використовує клієнт і, відповідно, може використати банк як надзвичайно дешеве джерело грошових ресурсів для проведення ним активних операцій.

Значно менше юридичні особи вкладають свої кошти в довготермінові депозити. Для більшості суб'єктів господарської діяльності важливим є безперешкодний доступ до власних коштів, а також швидкість перерахування грошей на рахунки своїх ділових партнерів. Даний тип клієнтів не має на меті отримання процентного доходу від банків, що відображено у розподілі

відсоткових ставок — за депозитами терміном дії понад 2 роки банки пропонують відсоток, що майже відповідає відсотку за депозитами до запитання фізичних осіб (див. додаток Д та додаток Ж).

Підбиваючи підсумок, можемо зробити висновок, що мобілізація залучених від юридичних осіб ресурсів вітчизняними банками, незважаючи на негативний вплив економічної кризи, має тенденцію до збільшення. Саме залучені ресурси займають найбільшу питому вагу в банківських ресурсах і, як основний елемент грошової маси залучені кошти банків відіграють важливу роль в економіці, тому вони є об'єктом державного регулювання, яке здійснюється у формах обмеження відсотків, встановлення норм обов'язкового резервування і деяких нормативів регулювання банківської діяльності.

Для підвищення конкурентоспроможності банківських установ, підтримання оптимального складу банківських ресурсів необхідно інтенсифікувати зусилля на залучення нових та утримання наявних клієнтів, оскільки значною мірою завдяки депозитам банк може формувати довготермінові та короткотермінові ресурси, на основі яких проводити активні операції та отримувати прибуток.

2.3. Способи та інструменти залучення банками ресурсів на депозитній основі

Жоден банк і ніхто з банкірів не можуть опочивати на лаврах. Ефективне управління дуже важливе для будь-якої країни, для кожного банку, якщо банківська система має намір досягти своєї основної мети — безперервного забезпечення коштами всієї економіки. Проблема управління процесом формування ресурсного потенціалу банку широка і багатообразна. Посилюється вона тим, що свій власний інструментарій і методологія ще до кінця не розроблені, а західні методики без попередньої адаптації в Україні не застосовні. Основне питання в управлінні активами-пасивами банку полягає у формуванні оптимальної величини і структури капіталу [68, с.20]. Часто керівники банків, розуміючи необхідність збалансування інтересів контролюючих органів і

власників банку в досягненні оптимальної структури і величини капіталу, не мають практичних навичок, методик та інструментів для реалізації цього завдання. Тому доречно зупинитися детальніше на трактуванні банківського інструментарію залучення депозитних ресурсів і методах управління ним.

Об'єктивна закономірність постійного зростання «популярності» інструментарію депозитної політики цілком з'ясовна. Будь-яке ухвалюване рішення має бути раціональним з економічної і соціальної точки зору. Тому використання цілісного та ефективного інструментарію припускає створення конкретних механізмів, які спільно з комплексом регулятивних чинників забезпечували б формування ресурсного потенціалу і джерел інвестицій. Рис 2.8 ілюструє просту модель відносин, що існують у банку, які складаються у міру розробки і реалізації інструментарію депозитної політики.

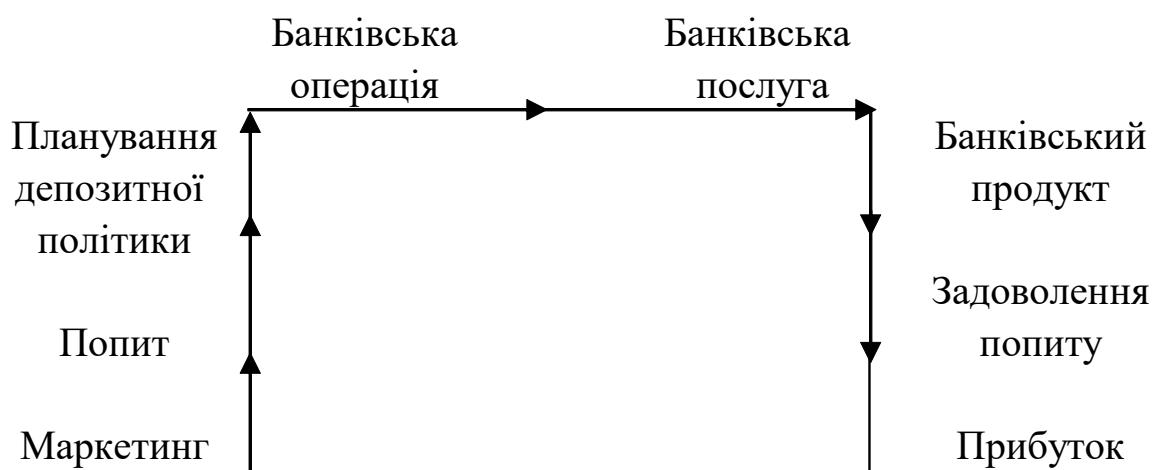

Рис. 2.8. Модель відносин і зв'язків у процесі формування інструментарію депозитної політики

У даний час в Україні ще не склалося конкретне визначення поняття інструментарію загалом та інструментарію депозитної політики банку зокрема. Діалектика життя така, що спочатку створений в одній сфері бізнесу інструментарій, якщо він прогресивний, повний і точний, набуває поширення всюди. В. В. Масленчиков [46, с.78] вважає, що інструментарій — це сукупність способів і прийомів цілеспрямованого впливу органів управління на соціально-

економічні відносини. І. К. Ковсанадзе [40, с.15] визначає інструментарій як методи реалізації об'єктивних законів. Наведені визначення не задовольняють вимогам логічної строгості і є поясненнями терміна через синонімічні вирази.

Початковим і достатньо важливим етапом у залученні банками депозитних ресурсів є прогнозування діяльності та аналіз залучених і розміщених ресурсів, а також розробка перспективного плану формування ресурсного потенціалу [12, с.44]. У будь-якому випадку формування депозитної політики банку і визначення напрямів залучення ресурсів мають проводитися за принципом: оптимальна структура розміщення при максимально можливих обсягах залучення.

Депозитна діяльність завжди спрямована на задоволення будь-яких потреб, тобто потреб банку у вільних ресурсах, з одного боку, і потреб клієнтів в отриманні додаткового доходу — з іншого. Ця обставина додає аналізу нових якостей: він став менш директивним, тобто націленим не стільки на продаж існуючих продуктів і послуг, скільки на визначення потреб клієнтів. Процес планування депозитної політики і перспективних напрямів залучення коштів є одночасно і процесом пізнання. Ми пропонуємо інтегрувати традиційні схеми планування внаслідок чого виходить наступний порядок ухвалення рішень (рис. 2.9).

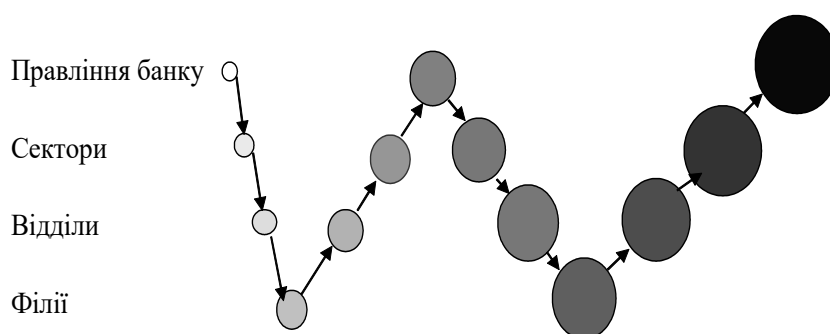

Рис. 2.9. «Збагачена» схема планування [67, с. 322]

Сучасні дослідження процесу формування інструментарію депозитної політики банку ставлять питання про необхідність чіткого визначення методів, за допомогою яких цей інструментарій створюватиметься, коректуватиметься і

поліпшуватиметься. Сьогодні спостерігається різкий перехід від неформальних методів, таких як управлінська інтуїція, до формальних.

Кінцевою метою цих методів є одержання можливості формулювання настільки довершеного інструментарію, щоб до нього включалися всі аспекти діяльності банку, що стосуються формування ресурсного потенціалу, всі значущі змінні, вся вірогідність і всі пов'язані з цим рішення, як прийняті, так і ті, які будуть прийняті [29, с.29]. Проведемо огляд найбільш поширених методів, визначимо їх переваги і недоліки.

Метод отримання думок журі керівників. Він передбачає об'єднання і усереднення поглядів, нерідко заснованих тільки на інтуїції керівництва. В окремих випадках процес фактично перетворюється на групову згоадку, в інших — включає детальний аналіз, що проводиться досвідченими менеджерами. Головні переваги цього методу — доступність і простота. Він дозволяє поєднувати досвід і оцінку і не потребує підготовки докладних економічних досліджень ринку і статистичних даних про діяльність конкурентів. Крім того, необхідність висловлювати свою думку змушує керівників ретельно готувати відповідні дані. З іншого боку, цьому методу властиві серйозні недоліки: прогнози ґрунтуються на припущеннях, а не на фактах; усереднення думок зменшує відповідальність за точність прогнозу.

Метод сукупних думок працівників відділу з залучення ресурсів. Це один із найчастіше вживаних методів. Сутність його полягає в тому, що на підставі думок агентів і керівників підрозділів складається сукупна оцінка того або іншого інструменту і розраховується його прогнозна віддача. В основі цього методу лежить переконання, що найкраще знають ринок ті, хто безпосередньо займається формуванням пасивного портфеля. Методу сукупних думок приписується ряд переваг: вибір інструментарію хоча б на першій стадії здійснюється тими, завдяки кому він має виправдатися, унаслідок чого набір інструментів набуває великої надійності. Плюсом, крім того, є те, що отриманий механізм легко розбити на розділи залежно від виду ресурсів, клієнтів або території. З іншого боку, істотний недолік методу полягає в тому, що агенти, а нерідко і керівники, не вміють

складати надійні прогнози на будь-який термін, окрім найближчого майбутнього, оскільки, вони схильні враховувати умови, що існують у даний час і в більшості випадків не беруть до уваги соціальні, політичні та економічні тенденції.

Метод очікуваних запитів споживачів. Цілий ряд банків, які обслуговують невеликі території, де домінують декілька груп споживачів, вважають корисним визначати інструментарій депозитної політики, ґрунтуючись на очікуваннях своїх клієнтів. Цей метод має абсолютне очевидні переваги в тих випадках, коли інші способи не придатні, або коли банк не в змозі самостійно зробити вибір через обмеженість ресурсів. Безумовно, цей метод складно застосовувати, коли кількість споживачів велика, їх важко виявити і вони не проявляють бажання до співпраці. Є ще одна проблема, викликана неможливістю точно визначити очікувані запити ринку. Полягає вона в тому, що в самому найкращому випадку вони зазвичай є оцінкою потреб, а це ще не означає виникнення зобов'язань.

Статистичні методи. Обираючи інструментарій депозитної політики за допомогою аналізу тенденцій і циклів, аналітик підсумовує відповідні серії даних, що стосуються обсягу залучених ресурсів. На їх основі завдяки екстраполяції здійснюється вибір. Цей аналіз базується на припущенні, що «минуле є прологом» і що тенденція продовжуватиметься, якщо з нею щось не відбудеться. Статистичні методи виправдовують себе завдяки своїй надійності, але вони мають ряд недоліків. Для застосування цих методів необхідно проводити дослідницьку роботу і користуватися послугами кваліфікованих статистів — і те і інше може дорого коштувати. Не завжди вдається виявити тенденції, кореляційні або математичні відносини.

Дедуктивні методи. Кожен банкір повинен не забувати про те, що завжди необхідно керуватися здоровими думками і вміти робити логічні висновки з фактів і взаємозв'язків. Іншими словами, суть зводиться до того, щоб з'ясувати, яка зараз ситуація на ринку ресурсів, а потім проаналізувати, виходячи як з об'єктивних обставин, так і з суб'єктивних думок, чинники, що вирішально впливають на залучення коштів. Отримані так само дані можуть бути введені в математичну модель, але можуть і залишитися невикористаними, якщо вони є

неточно сформованим конгломератом фактів [35, с. 66].

Підводячи підсумок аналізу, можна відзначити, що велику ефективність може забезпечити поєднання різних методів. Найкращим результатом вибору можна вважати такий, коли виявляється, що цілий ряд різних способів привели до розробки одного і того ж інструментарію.

Європейський монетарний інститут провів величезну роботу з метою вибору оптимального, ефективного і науково обґрунтованого банківського інструментарію у сфері залучення і розміщення ресурсів. З одного боку, дане дослідження розвиває попередні напрацювання, з іншого — приділяє увагу новій, до цього детально не вивченій проблемі каналів депозитної політики. Отриманий аналітичний інструментарій може послужити основою для розробки нових методичних підходів, що стосуються оптимізації депозитної політики. Головною відмінністю сучасного інструментарію від розробленого раніше є склад елементів. Замість п'яти концепцій пропонується три канали депозитної політики. Розглянемо їх:

1. Канал процентних ставок. Цей канал вважається традиційним. Його роль є ключовою у кейнсіанській моделі IS-LM. Слід зазначити, що 9 серпня 2004р. було прийнято постанову НБУ №375 [58], відповідно до якої банкам запропоновані індикативні процентні ставки. Незважаючи на те, що банківська система України розвивається відповідно до проєвропейської моделі, нинішня процентна політика України відрізняється від політики Європейського центрального банку, оскільки в Європі встановлюється єдина ставка, що є індикатором вартості валюти на всіх ринках. Для впровадження такого режиму в Україні необхідно розвивати фінансовий інструментарій і впродовж 3-5 років у нас може бути упроваджена єдина процентна ставка.

2. Канал цін на активи заснований на трансфертному ціноутворенні. Упродовж вже декількох десятиліть не втихає дискусія про те, якою має бути збутова політика банку. В одних випадках переконливо доводиться необхідність обов'язкового і повного обліку всіх витрат, зазначених в ході фінансово-господарської діяльності [35, с. 67]. В інших же — навпаки, закликають

орієнтуватися на споживчу цінність і рівень задоволення очікувань споживачів. Крім цього, існують і активно пропагуються інші підходи, що як правило, позиціонуються між двома полярними поглядами. Складність визначення ефективних трансфертних цін потребує постійного вдосконалення методології їх обчислення. На жаль, вітчизняні банки тільки розробляють власні методики, адаптуючи західні концепції до реалій українського ринку, тому в нашій науковій літературі відчувається дефіцит матеріалів щодо теорії трансфертного ціноутворення.

3. Канал мікрофінансових послуг. Роль даного каналу як такого, що показав свою ефективність інструменту залучення депозитів, не можна недооцінювати. Азіатський банк розвитку (Asian Development Bank) спільно з ООН запропонував наступне визначення мікрофінансування: «Мікрофінансування — це надання широкого спектру фінансових послуг, таких як позики, депозити, розрахунково-касове обслуговування, страхування для домогосподарств і мікропідприємств з невисоким рівнем доходу». Мікрофінансова організація може бути інтегрованою структурою, внутрішнім підрозділом банку або дочірньою компанією, а може існувати на ринку як «роздрібний продавець». Перевагами мікрофінансової організації є те, що їй не потрібна банківська ліцензія, вона не потрапляє під нагляд банківського регулюючого органу, їй не потрібний великий статутний капітал.

Таким чином, незалежно від того буде банк використовувати канали депозитної політики або буде впроваджувати конкурентні стратегії для формування свого ресурсного потенціалу, сутність все одне зводиться до проведення балансувань за різними характеристиками банківських продуктів з метою визначення оптимальних параметрів обслуговування, які задовольняють як банк, так і клієнтів.

З посиленням конкуренції на ринку банківських послуг все актуальнішим стає питання способів залучення вкладів населення, які використовують у своїй діяльності банки. На сьогодні банківська сфера динамічно розвивається, а тому залучення вкладів населення відбувається як за допомогою традиційних, так і за

допомогою альтернативних методів та інструментів. Використовуються як цінові, так і нецінові методи, серед яких перевага повинна віддаватися останнім, адже вони включають підвищення якості банківських продуктів, поліпшення рівня обслуговування клієнтів, розвиток асортименту банківських продуктів.

Для залучення коштів фізичних осіб банки пропонують різноманітні види вкладів. Великі банки, що традиційно орієнтуються на обслуговування населення («ПриватБанк», «Ощадбанк», «Укрсоцбанк», «Промінвестбанк») відкривають більшість з розповсюджених в Україні видів депозитів: «Строковий», «Поточний», «Накопичувальний», «Пенсійний», «Авансовий», «Святковий», «Дитячий» та інші [34].

Цікавим різновидом вкладів є вклади, термін закінчення котрих прив'язується до визначеної події (свято, вихід людини на пенсію, весілля, дата створення банку і т. п.).

Так, багатьма банками відкриваються «Новорічні» або «Різдвяні» вклади, які характеризуються підвищеною відсотковою ставкою. Крім цього, по таких вкладах можливе проведення різних розіграшів (шампанського, міжнародних дорожніх чеків, видача міжнародних пластикових карток за зниженими тарифами і т. п.). Дані вклади є важливим іміджевим інструментом, який демонструє врахування банком інтересів кожного клієнта та прагнення зробити зручними умови депозиту для даного вкладника. Однак разовий, нерегулярний характер відкриття подібних вкладів обумовлює їх невелику питому вагу в загальному обсязі залучених ресурсів [52].

В даний час динамічно розвивається такий вид банківських вкладів, як цільові, мета використання котрих заздалегідь відома (придбання нерухомості, автотранспорту і т. п.). При відкритті таких депозитів окремими банками практикується одночасне кредитування вкладників–фізичних осіб. Так, вони можуть одержати кредит, відсоток за яким обговорюється індивідуально з клієнтом та залежить від суми вкладу, її співвідношення з розміром кредиту та ряду інших чинників.

Незначну питому вагу в депозитах комерційних банків займають вклади типу «Молодіжний» або «Дитячий», хоча їх роль у формуванні потенційної клієнтської бази шляхом «виховання» своїх клієнтів з дитинства дуже велика [7, с. 219].

За умовами подібних депозитів, щомісяця на особистий рахунок дитини нараховуються відсотки, які разом з основною сумою вкладу будуть для нього «кишеньковими грошима». Крім цього, можливо доручити дитині сплачувати як зі свого рахунку, так і готівкою обов'язкові комунальні та інші платежі родини.

Перспективним різновидом поточних депозитів є студентські рахунки. Вони відкриваються банками студентам вищих навчальних закладів і є своєрідною комбінацією двох рахунків — поточного та ощадного, на які студентам перераховується призначена державою стипендія та інші надходження. Ведення таких рахунків вигідно як для банків, що одержують можливість співпрацювати з навчальними закладами по зарплатних проектах, так і для кас вищих навчальних закладів, які звільняються від проведення трудомістких операцій по виплаті стипендій студентам. Зі студентського вкладу можуть бути здійснені безготівкові платежі, зокрема в навчальний заклад, у якому навчається вкладник, як оплата за навчання, проживання в гуртожитку або може видаватися готівка.

Перспективним є відкриття клієнтам спеціальних пенсійних рахунків. За данимикладами передбачається сплата підвищених відсотків, а відкриття рахунку, як правило, безкоштовне. Договори про відкриття цих рахунків банк може укласти як з приватними особами, так і з організаціями. Власник рахунку має право знімати кошти готівкою цілком або частково, перераховувати їх на інший строковий депозит або поточний рахунок. Для пенсіонерів інколи передбачаються різного роду лотереї, за умов яких вкладник одержує подарунок або йому підвищується відсоткова ставка за депозитом [18, с. 56].

Останнім часом більшість комерційних банків активно опановують розрахунки за допомогою пластикових карток — напрямок діяльності на ринку вкладів, який розвивається досить динамічно. Ця прогресивна форма обслуговування — один із засобів залучення широкого кола клієнтури, що надає

можливість акумуляції постійних залишків на карткових рахунках. Спектр операцій по пластикових картках постійно розширюється.

Набувають все більшого поширення форми дистанційного управління власним рахунком («клієнт-банк», «інтернет-банкінг» та інш.), які значно спрощують населенню процес доступу до власних депозитних рахунків, а також полегшують управління ними. На сьогодні подібні альтернативні форми для фізичних осіб в Україні пропонують 24 банки з числа 50 найбільших роздрібних банків [73, с. 172].

Ефективним способом залучення вкладів населення є також підвищена процентна ставка. Так, в поточному році при середньобанківській ставці за строковими річними депозитами в національній валюті 17-19 % річних, деякі банки пропонують вкладення коштів під 25 % річних. Те ж саме стосується й вкладів в іноземній валюті, при середній ставці в 7-8 % річних за доларами США можливе розміщення коштів й під 11 % річних. Проте населенню слід бути обережними при розміщенні власних заощаджень за такими привабливими пропозиціями, адже це може свідчити не лише про формування банком клієнтської бази, а й про можливі проблеми з ліквідністю.

Важливим фактором підвищення довіри населення до банківської системи, а отже й збільшення обсягу розміщених на банківські вклади заощаджень є також факт існування механізму страхування депозитів фізичних осіб в особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, який здійснює захист прав і законних інтересів вкладників банку, а також гарантує кожному вкладнику банку відшкодування коштів за його вкладом, включаючи відсотки, нараховані на день прийняття рішення Національним банком України про віднесення банку до категорії неплатоспроможних та початку процедури виведення такого банку з ринку, але не більше суми граничного розміру відшкодування коштів закладами, яка на сьогодні складає 200 тис. грн.

Способом залучення депозитних ресурсів є також співпраця банків з корпоративними клієнтами. У табл. 2.5 наведено класифікацію їх взаємин із банком. Для подальшого опису необхідно визначитися з основоположною

компонентою взаємодії, тобто моделлю грошового потоку клієнта в банку, оскільки на її основі можуть бути визначені як показники прибутковості клієнта для банку, так і показники вартості послуг банку для клієнта.

Сучасні західні економісти вважають, що центрами уваги банку і господарюючого суб'єкта мають бути не вигода від кожної окремої операції, а результат, якого партнери можуть досягти в ході перспективної тривалої співпраці. Для того щоб залучити крупного і вигідного клієнта в ході реалізації депозитної політики, банки повинні використовувати такі методи: розробка індивідуальних банківських продуктів; розробка програм фінансування проектів; організація і проведення фінансового контролю клієнта, консультування, експрес-діагностика; побудова клірингової розрахункової системи, схем оптимізації руху грошових і товарних потоків; розробка програми і проведення інжинірингу клієнта; структуризація капіталу; розробка і реалізація схем кредитування споживачів у розстрочку, акредитивних розрахунків, форфейтингу. Добре налагоджені партнерські відносини клієнта і банку мають потенціал підвищення ефективності діяльності як господарюючого суб'єкта, так і банку.

Таблиця 2.5

Класифікація відносин банку з корпоративними клієнтами [48, с. 91]

Відносини	Операції	Співпраця	Партнерство
Ознаки зосереджені на:	Вигідних угодах	Вигідних відношеннях	Зв'язках між банком та фірмою
Учасники	Банки і клієнти на відкритому ринку	Банки і клієнти пов'язані відносинами	Банк, клієнт та вищі організації
Стиль взаємодії	На рівні рукостискань	На рівні особистих відносин представників банку і фірми клієнта	На рівні особистих відносин з багатьма учасниками
Схема взаємодії	Від банку до ринку	Від людини до людини	Банк з фірмою клієнта на багатьох рівнях

Продовження табл. 2.5

Тривалість взаємовідносин	Протягом дії одного договору	Протягом життєвого циклу банківського продукту	Тривале, але з різною інтенсивністю
Рівень формальності взаємовідносин	Формальне	Керовані	На рівні взаємодії
Джерело активності та управління	Куратор клієнта активний	Куратор клієнта управляє	Обов'язкові відносини
Підхід, що створює споживчу цінність	Додавання фінансових вигід	Додавання суспільної вигоди до фінансової вигоди	Додавання структурних зв'язків разом із суспільними і фінансовими вигодами

Таким чином, можна з впевненістю стверджувати, що вся різноманітність депозитних вкладів для населення, а також методів та інструментів, які використовують банки в процесі практичного залучення вкладів свідчать про надзвичайно важливу роль вкладів фізичних осіб як у формуванні грошової бази окремого банку, так і всієї банківської системи в цілому. З метою ж підвищення довіри населення до банківської системи держава створила систему страхування депозитів фізичних осіб, яка на сьогоднішній день вже довела свою ефективність.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

На основі проведеного аналізу депозитних ресурсів банків в Україні можна зробити наступні висновки:

1. Основна частина банківських ресурсів утворюється в результаті залучення банками депозитів. Світовий досвід переконує, що найстійкішим ресурсом для банку є депозити фізичних осіб, за якими спостерігається значно менший рух коштів, на відміну від депозитів юридичних осіб. Водночас ринок депозитних послуг фізичних осіб є найбільш вразливим сегментом ринку, на який досить сильно впливає зменшення доходів населення, підвищення рівня безробіття та рівня споживчих цін, а також зростання недовіри до банківської системи. Дослідження депозитного ринку фізичних осіб протягом 2006-2016 рр. показало, що відбулося погіршення стану ринку депозитних послуг фізичних осіб в 2009 році, це було викликано низкою причин, основними з яких є: спад вітчизняного виробництва, підвищення рівня безробіття, недовіра вкладників до банків тощо. Але комерційним банкам і Національному банку України вдалося стабілізувати ситуацію в банківській системі і в наступних роках збільшити обсяг залучених коштів фізичних осіб. Однак у 2014 р. знову спостерігається зменшення обсягу вкладів фізичних осіб, що було спричинено сучасними нестабільними умовами розвитку економіки та складною політичною ситуацією в країні, коли спостерігається різка девальвація національної грошової одиниці, зростання споживчих цін та, відповідно, розкручення інфляційної спіралі, втрата платоспроможності певними банківськими установами та зростання недовіри до банківської системи.

2. Аналіз розвитку депозитної бази юридичних осіб показав, що вона займає порівняно меншу частку в загальній структурі депозитів України, порівняно з депозитами фізичних осіб. Серед депозитів юридичних осіб більшістю суб'єктів господарювання використовуються депозити до запитання, що вказує на більшу мобільність коштів даних типів вкладників.

3. З посиленням конкуренції на ринку банківських послуг все актуальнішим стає питання способів залучення вкладів населення, які використовують у своїй

діяльності банки. На сьогодні банківська сфера динамічно розвивається, а тому залучення вкладів населення відбувається як за допомогою традиційних, так і за допомогою альтернативних методів та інструментів. Використовуються як цінові, так і нецінові методи, серед яких перевага повинна віддаватися останнім, адже вони включають підвищення якості банківських продуктів, поліпшення рівня обслуговування клієнтів, розвиток асортименту банківських продуктів.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ ДЕПОЗИТНИХ КОШТІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСІВ БАНКІВ

3.1. Проблеми формування ресурсної бази банків в період кризи та залучення вкладів населення

Формування ресурсів комерційних банків в достатньому обсязі має велике значення для ефективної діяльності банківських установ та розвитку банківської системи в цілому. Наявність достатнього обсягу фінансових ресурсів дозволяє здійснювати активні банківські операції з метою отримання максимального рівня прибутку і диференціації ризиків.

У сучасних умовах розвитку економіки проблема формування ресурсів має першорядне значення.

Сучасні ресурсні проблеми банків обумовлені багатьма факторами як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Зовнішніми чинниками впливу є: незадовільний стан світової та національної фінансово-економічних систем, недосконалість грошово-кредитної політики центрального банку, недосконалість законодавчої бази, підірвана довіра до кредитних установ, нерозвиненість ринку страхування та фондового ринку тощо. Найбільш вагомим чинником внутрішнього характеру щодо накопичення ресурсних проблем банків є: недостатній рівень капіталізації банків, а внаслідок цього — ненадійність, нестабільність та неспроможність банків пристосуватися до несприятливих змін кон'юнктури ринку. Вирішення проблем, які виникають під впливом вище перерахованих факторів, вимагає від банків оптимізації ресурсної політики.

Процес поглиблення нестабільності світового та національного фінансового ринку ускладнив всю систему управління в банках України, в тому числі і систему формування їх ресурсної бази [14, с. 45].

Але, після падіння її кількісних параметрів у 2008 р., у наступні роки загальна ресурсна база банків України мала зростаючу тенденцію як у частині власних, так і у частині залучених ресурсів (рис. 3.1).

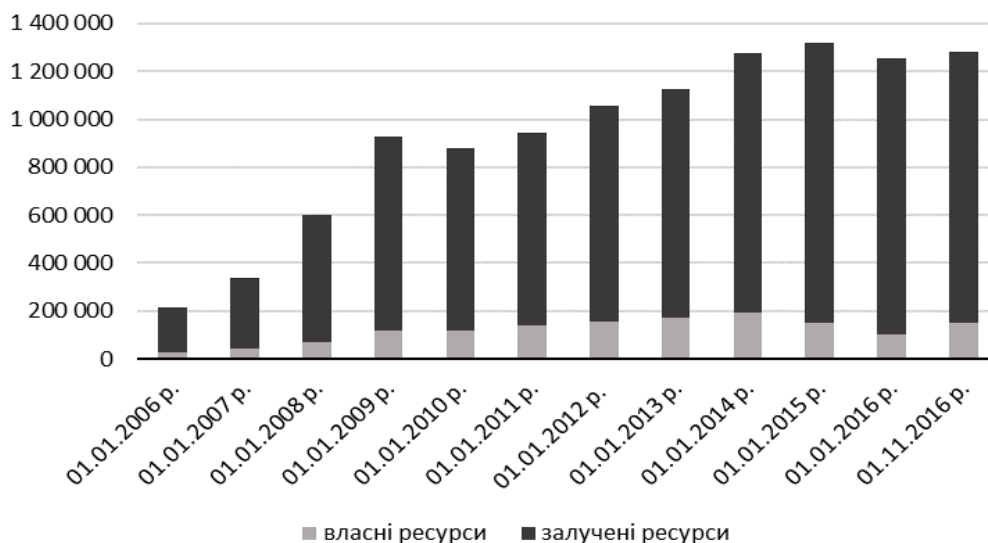

Рис. 3.1. Динаміка ресурсної бази банків України станом на 01.01.2006-01.11.2016 рр., млн. грн. [54]

Стрімкий розвиток ринку банківських послуг України, легкий доступ до кредитних ресурсів та курсова нестабільність, яка виникла у другій половині 2008 р. та існує також сьогодні призвели до збільшення неплатежів за кредитною заборгованістю та виникнення проблем з повернення депозитів, строк виплати за якими настав. У результаті банківська система зазнала кризи ліквідності, що у свою чергу завдало удару по її репутації та підірвало довіру клієнтів. Не виправила ситуацію постанова Національного банку України про мораторій на дострокове закриття депозитів, вкладники вилучили з комерційних банків 17,6 млрд. грн. із депозитів.

Також проблемою зміни ресурсів банку є зменшення заробітної плати населення, скорочення робочих місць, високий рівень інфляції, низькі відсоткові ставки за депозитами, нестабільність курсу гривні до світових валют, зменшення довіри населення до банківських установ [47, с. 166]

Однією із суттєвих причин нарощування проблем у ресурсному забезпеченні банківської діяльності в Україні стало випередження темпів зростання банківських активів відносно темпів зростання рівня капіталізації. При цьому темпи зростання активів, кредитів, зобов'язань і регулятивного капіталу

банків України у 2006–2016 рр. значно перевищили темпи приросту валового внутрішнього продукту. В цей період найвищими темпами зростали кредити банків, їх обсяги збільшилися у 8,1 рази. Внаслідок цього співвідношення активів банків до ВВП зросло з 45,5% у 2005 р. до 235,29 % у 2016 р. [54].

Політика українських банків, що була спрямована на прискорене зростання кредитних операцій, вимагала швидкого нарощування ресурсної бази. Саме тому, зважаючи на проблематику кризового та посткризового періоду, найбільш важливим у системі оптимізації суспільно-економічних пропорцій є, на наш погляд, установлення оптимального співвідношення між темпами зростання ВВП та темпами зростання найбільш важливих напрямів роботи банків, зокрема, темпів зростання їх активів.

Особливо проблемним в період кризи як для розвитку банківської системи, так і всієї суспільно-економічної системи, є відсутність довгострокових ресурсів, пошук і мобілізація яких не може обмежуватися роботою окремих банківських установ, а передбачає макроекономічний рівень реалізації комплексу важливих завдань, спрямованих на здійснення відповідних регулятивних заходів з боку держави [37, с. 45]. До таких заходів можна, зокрема, віднести: розширення можливостей забезпечення ефективного механізму рефінансування банків з боку НБУ, використання механізму диференціації окремих нормативів регулювання діяльності банків у тій частині, яка стосується умов організації кредитного процесу, створення спеціалізованого банку розвитку, головним завданням повинна стати реалізація довгострокового кредитування пріоритетних галузей економіки тощо. Визначення умов формування ресурсної бази такого банків (на комерційних засадах чи через бюджетний механізм) при цьому має визначатися особливостями реалізації ними тих стратегічних цілей, які визначаються політикою держави у галузі фінансового забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку національного господарства.

Реалізація сукупності пропонованих заходів може сприяти підвищенню ефективності функціонування банків у сфері формування ресурсної бази, що є

необхідною умовою мобілізації внутрішніх фінансових ресурсів країни, а відтак стимулювання інвестиційних можливостей та економічного зростання [14, с. 48].

Політична та економічна криза, що розпочалася наприкінці 2013 року, погіршила фінансовий стан вітчизняних банків. Як окремі банки, так і вся банківська система України сьогодні функціонують у складних умовах з високими ризиками. Внаслідок кризи на фінансовому і фондовому ринках комерційним банкам доводиться працювати в умовах різкого зниження обсягів фондування, що зумовлено значним відтоком коштів клієнтів, обмеженням доступу до міжнародних ринків капіталу, падінням курсу акцій, зниженням обсягів фінансової підтримки, яку українським дочірніми компаніями надавали іноземні материнські банки.

Низький рівень ресурсної бази та перевага коротких пасивів робить банківський сектор надто вразливим до ризику втрати ліквідності, підвищення кредитного та ринкового ризиків. Внаслідок цього банки мають обмежені можливості кредитувати нефінансовий сектор економіки та населення, забезпечувати достатній рівень довіри клієнтів і вкладників. Негативний вплив на банківську діяльність мають низькі доходи населення, а незадовільний фінансовий стан позичальників вимагає створення значних резервів, що в умовах відсутності відносно стабільних джерел надходження ресурсів ускладнює формування ресурсної бази комерційних банків.

Нинішня висока ризикованість операцій із залучення ресурсів спонукає комерційні банки інтенсивно використовувати різні способи їхнього захисту для збереження власних фінансових позицій. Одним із таких способів є зважене управління процесом формування ресурсної бази банку. Головною метою банківського менеджменту у сфері ресурсного забезпечення банків є створення оптимальної ресурсної бази, яка за умови найменших видатків на формування фінансових ресурсів сприяє підтримці стабільного рівня дивідендів і доходів, підтримці репутації банку на рівні, достатньому для залучення ним необхідних грошових коштів на вигідних умовах.

Процес моделювання оптимізації ресурсної бази банку повинен ґрунтуватися на певних концептуальних засадах.

По-перше, цей процес повинен будуватися нарівень рентабельності банку. Структура джерел фінансування діяльності банку повинна відповідати структурі його активів, тобто певні види зобов'язань за строками та розмірами залучення повинні відповідати певним видам активів за строками та обсягами. Така відповідність істотно впливає на фінансову стійкість банку. Збалансована структура джерел фінансування формується із врахуванням характеристики об'єктів кредитування, прибутковості, оборотності активів та кон'юнктури ринку загалом.

По-друге, структуру пасивів необхідно планувати та підтримувати таким чином, аби співвідношення власного та залученого капіталу було оптимальним, що дасть можливість підвищити доходи банку та сприятиме зростанню його фінансової стійкості. Як відомо, використання залучених ресурсів, з точки зору фінансових результатів діяльності банку, ефективно лише тоді, коли ціна цих ресурсів є меншою за поточне значення норми прибутку. Ігнорування цього принципу призводить до зростання витрат на покриття боргів за рахунок власних коштів та погіршує фінансові результати діяльності банку загалом.

По-третє, в основі оптимізації ресурсного потенціалу має бути принцип достатності ресурсів: обсяг залучених ресурсів повинен бути не менше і не більше обсягу, необхідного для прибуткової та стабільної діяльності банку. Розміщення банками залучених ресурсів повинно здійснюватися відповідно до заздалегідь розроблених програм, які передбачають контроль та аналіз виконання програмних заходів.

По-четверте, процес оптимізації структури пасивів повинен передбачати якісне удосконалення механізмів обслуговування вже існуючих клієнтів та залучення нових (наприклад, створення відділу для обслуговування VIP-клієнтів). Банкам необхідно розширяти спектр операцій та послуг на користь клієнта (до

прикладу, трастові операції, відкриття депозитних рахунків із гнучким режимом користування тощо).

Досягнення стратегічної мети оптимізації ресурсного потенціалу банків передбачає виконання тактичних завдань банку, серед яких основними є:

1. Дотримання розміру власних ресурсів, необхідних та достатніх для забезпечення фінансової стійкості банку (досягнення оптимального рівня ліквідності), а також розширення діапазону активних операцій банку (досягнення оптимального рівня прибутковості і рентабельності).

2. Формування ресурсної бази для виконання своїх зобов'язань перед клієнтами (досягнення оптимального рівня ліквідності), а також розширення діапазону активних операцій банку (досягнення оптимального рівня прибутковості та рентабельності).

3. Організація ефективного управління ризиками формування та розміщення ресурсів банку (досягнення оптимального рівня прибутковості та фінансової стійкості).

Таким чином, у сучасних умовах пріоритетним завданням банківського менеджменту є процес формування ресурсів, оптимізація їхньої структури та якість управління джерелами коштів, які формують ресурсний потенціал банку. Розробка ефективної політики формування ресурсної бази банку передбачає визначення алгоритму управлінських дій із врахуванням внутрішніх і зовнішніх чинників впливу та організації ефективної системи ризик-менеджменту [31, с. 112].

Більшість ресурсів комерційного банку сьогодні формуються завдяки залученню коштів, більшу частину яких складають депозити. Саме депозитні внески, відіграють важливу роль у формуванні ресурсної бази банку, і слугують мірилом довіри та визнання діяльності банку вкладниками.

Ефективний розвиток банківського сектору та підтримання його ліквідності пов'язане з умінням банків залучати кошти клієнтів на депозитні вклади, раціонально розпоряджатися ними та формувати довгострокову стратегію такої роботи. Проте, для банків існують деякі складнощі при здійсненні депозитних

операцій. По-перше, депозитне залучення коштів пов'язане зі значними маркетинговими дослідженнями, грошовими та матеріальними витратами банків. По-друге, одну частину залучених коштів банки повинні зберігати в Національному банку України, а за іншу здійснювати платежі до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. По-третє, депозитне залучення коштів залежить в основному від ініціативи потенційних вкладників, а не від банку, якому часто буває складно, а то й неможливо здійснити оперативне залучення коштів у вклади. І, нарешті, варто урахувати обсяги тимчасово вільних грошових коштів у межах окремо взятого регіону та країни загалом [16, с. 167].

Факторами впливу на формування депозитної бази комерційних банків України є:

- сприятлива політична ситуація в країні;
- стабільність законодавчої бази;
- показники економічного розвитку (інфляція, рівень зайнятості, величина доходів, стабільність національної валюти та ін.);
- параметри грошово-кредитної політики НБУ;
- рівень довіри населення до банківської системи;
- рівень конкуренції за ресурси з боку небанківських фінансових установ;
- ступінь готовності юридичних і фізичних осіб інвестувати кошти;
- впровадження в практику банківської діяльності новітніх технологій та продуктів.

Втрата українськими вкладниками своїх заощаджень, розміщених в Ощадбанку СРСР, діяльність фінансових пірамід 90-х років, висока інфляція 1991-1996 років, наслідки фінансової кризи 1998 року і 2008 року, політичні події 2014 року, які гостро вплинули на економіку України та проблема банкрутства банків, яка існує і на даний момент, гостро ставить перед вкладниками потребу обережного та ретельного вибору банку для вкладення своїх заощаджень. Ця проблема підсилюється значною кількістю ліквідованих банків. Недостатній рівень банківського нагляду, контролю та аудиту діяльності банків, неефективна

система гарантування вкладів фізичних осіб, призводять до того, що люди просто бояться втратити свої заощадження в банках, не вірячи в свою захищеність [16, с. 168].

Розглянемо більш детально, які проблеми мають банківські установи при залученні депозитів.

Однією з проблем є недовіра клієнтів до стабільності та надійності роботи банків. На сучасному етапі банківська діяльність характеризується залежністю ефективної діяльності банку від наявної бездоганної репутації, відгуків про високу якість обслуговування клієнтів. Все це свідчить про необхідність орієнтації на задоволення потреб клієнтів при одночасному дотриманні усіх встановлених норм ліквідності та прибутковості [43, с. 16].

За відсутності довіри населення до банківських установ заощадження зберігаються в готівковій формі або спрямовуються в тіньову сферу, що обумовлює зменшення можливостей формування внутрішніх інвестиційних ресурсів і стримує економічне зростання держави. Саме тому, підвищення довіри до банків — актуальне завдання державного управління і зволікання з його вирішенням сповільнює темпи розвитку економіки країни. В зв'язку з цим, державна політика повинна бути спрямована на відновлення довіри населення до банківської системи та створення максимально сприятливих умов для залучення коштів населення в банки.

Статистичні дані вказують на істотне зростання ресурсної бази банківських установ України упродовж останніх п'яти років. Проте, в умовах підвищення доходів населення відповідне зростання депозитної бази банків пов'язано не так із активізацією їхньої роботи із залучення коштів на ринку, як із відсутністю альтернативних напрямів вкладення коштів — насамперед на ринку цінних паперів. Очевидно, що з появою доступних широкому загалу реальних фондових альтернатив для інвестування коштів перед банками постане проблема загострення конкурентної боротьби за кошти вкладників, передусім — фізичних осіб.

Очевидно, що розвиток вкладних операцій з населенням може бути фактором забезпечення належної фінансової стійкості банківських установ на ринку, оскільки депозити фізичних осіб більш численні та менш динамічні порівняно з відповідними залишками коштів на рахунках юридичних осіб. А з урахуванням значних обсягів готівки, яка перебуває на руках у населення, ті комерційні банки, які будуть спроможні запропонувати на ринку індивідуальним вкладникам ширший комплекс високоякісних послуг, отримають у своє розпорядження більші суми додаткових ресурсів. Насамперед це стосується активізації зусиль із залучення коштів населення на строкові депозити як найбільш стійку частину акумульованих банками ресурсів, що дає можливість підтримувати належний рівень фінансової стійкості та провадити активну кредитно-інвестиційну діяльність [16, с. 169].

Також однією з проблем є підвищення зацікавленості індивідуальних осіб у розміщенні своїх коштів на вкладних рахунках. Запровадження новітніх організаційних форм ведення депозитних рахунків населення може стати тим напрямом, який надав би можливість комерційним банкам підвищити зацікавленість індивідуальних осіб у розміщенні своїх коштів на вкладних рахунках. Йдеться передусім про розширення кола депозитних рахунків клієнтів із різноманітним режимом функціонування, що може надати банківським вкладникам додаткові можливості з використання своїх коштів при одночасному отриманні прийняттого рівня доходів. З одного боку, кошти, що зберігаються на таких рахунках, можуть використовуватись для здійснення поточних платежів, а з іншого — вони є своєрідними фінансовими інвестиціями, що приносять своїм власникам певні доходи і таким чином дають змогу усунути один із головних недоліків депозитів до запитання — їх низьку прибутковість (або ж її повну відсутність) попри збереження належного рівня ліквідності.

Також підвищити зацікавленість клієнтів у розміщенні своїх коштів на вкладні рахунки можна шляхом активнішого використання можливостей з комплексного обслуговування клієнтури, тобто необхідність надання

індивідуальним вкладникам додаткових послуг, які супроводжують взаємини із банком у процесі традиційного депозитного обслуговування.

Ще однією проблемою для банків при залученні коштів є формування оптимальної процентної політики.

З точки зору банку процент, що виплачується за депозитами, є важливим інструментом управління процесами формування і використання грошових нагромаджень підприємств та населення й одночасно ефективним засобом у конкурентній боротьбі банків за вкладників. Конкретні розміри процента за вкладними операціями складаються під впливом попиту і пропозиції на ринку кредитних ресурсів. Однак високі темпи інфляції в країні знижують ефективність цього стимулу до розміщення коштів у банках, знецінюючи вклади юридичних та фізичних осіб. Щоб утримати кошти клієнтів, банки змушені постійно підвищувати процентні ставки закладами. Втім підвищення ставок за депозитними операціями банків призводить до скорочення банківської маржі, оскільки повинні зростати і проценти за активними операціями, інакше можуть знизитися обсяги прибутку та рівень рентабельності банку. Однак підвищення процентів за кредитами може викликати і падіння попиту за ними, тому процес зростання процентних ставок за пасивними й активними операціями має певні об'єктивні межі, які визначаються загальним станом економіки фінансів та грошового обігу в країні [44, с. 25].

Можливості комерційного банку збільшувати процентні ставки за депозитними операціями з метою поліпшення своєї конкурентоспроможності на ринку банківських вкладів має цілком визначені об'єктивні межі, котрі зумовлюються попитом на кредити і, відповідно, рівнем позичкового процента, який у свою чергу залежить від динаміки господарської кон'юнктури і фази економічного циклу. Відтак корисним напрямом оптимізації процентної політики банків за вкладними операціями може бути використання зарубіжного досвіду ведення депозитних рахунків грошового ринку, норма процента за якими коригується на регулярній основі (наприклад, щотижня) з урахуванням динаміки інших норм процента фінансового ринку країни. У результаті зміна процентної

ставки за цим видом депозиту визначається кон'юнктурою грошового ринку, а тому є вигідною для клієнтів банку [45, с. 139].

Не менш важливим при розгляді проблем депозитного обслуговування банками клієнтів є те, що за умов загострення кризових явищ в економіці України, вплив широкого кола банківських ризиків підриває і рівень довіри населення до банківської системи, що в свою чергу може призвести до небезпеки переведення рахунку клієнта до іншого банку чи дострокового вилучення вкладу. Значний рівень ризику банківської діяльності спричинений тим, що банк, як специфічний суб'єкт господарської діяльності, діє на перетині фінансових, матеріальних та інформаційних потоків суспільства, що обумовлює необхідність розробки ефективної системи регулювання ризиків депозитних операцій банків, враховуючі можливі негативні наслідки настання ризиків як для клієнта та самих банків, так і для економіки країни загалом [44, с. 26].

Отож нормалізація ситуації на ринку вкладів дозволить населенню захистити і підвищити досягнутий рівень життя та відновить соціальну стабільність, банкам забезпечити реальний сектор економіки ресурсами, розширення виробничої бази та оновлення інфраструктури.

3.2. Шляхи підвищення ефективності роботи банків із залучення депозитів

В умовах світової фінансової кризи та пов'язаного з нею дефіциту ресурсів на міжнародних ринках капіталу банки України втратили можливість зовнішніх запозичень і зіткнулися з проблемою нестачі ресурсів для активного розвитку бізнесу. Враховуючи фінансову ситуацію, пріоритетними завданнями для комерційних банків є залучення ресурсів на внутрішньому ринку та утримання клієнтів, адже, для забезпечення конкурентоспроможності банків необхідною умовою повинно бути досягнення достатності ресурсного потенціалу. Розробка депозитної політики повинна визначати пріоритетні напрямки розвитку та удосконалення банківської діяльності в процесі залучення й акумулювання ресурсів, розвиток депозитних операцій та підвищення їх ефективності [41, с.163].

Підвищення ефективності депозитної політики банків України необхідно починати з удосконалення банківського законодавства, а саме:

1. Ухвалення Верховною Радою України Закону «Про ощадну справу», який дозволив би забезпечити правову основу його організації і розвитку з урахуванням сучасних вимог.

2. Банківське законодавство має відображати всі форми відносин банків з органами державної влади і управління, з НБУ, а також між собою і клієнтурою. Банківські закони мають мати характер прямої дії для того, щоб звести до мінімуму втручання органів управління в діяльність банків.

3. Необхідне вдосконалення системи банківського ліцензування з метою усунення монополізму в діяльності банків, а також вирівнювання умов конкуренції між ними.

4. Для забезпечення повноти банківського законодавства, норми, що належать до банківської діяльності, необхідно включати до законодавчих актів з регулювання інших сфер діяльності.

5. При вдосконаленні податкового законодавства необхідно зважати на специфіку банківського сектору і зацікавити його в розширенні своєї діяльності і підвищенні фінансової стійкості, тому що створення ефективної системи оподаткування є важливим напрямом регулювання банківського сектору.

Для підвищення стабільності депозитної бази в першу чергу необхідно вжити заходів на макрорівні, створивши сприятливі умови. Це повинні бути заходи НБУ по стабілізації грошово-кредитного та валютного ринків України, які б дійсно дали змогу забезпечити стабільне функціонування всього банківського сектору.

До них слід віднести заходи по стабілізації курсу національної валюти до долара США та створення умов для припливу зовнішніх інвестицій, які дали б змогу розвиватися підприємствам і отримані ними прибутки вкладати на депозитні рахунки, чим сприяли б збільшенню обсягу депозитного портфеля банку та розвитку на основі даних ресурсів кредитної діяльності, що є основним джерелом доходу для будь-якого банку [43, с. 17].

Крім того, НБУ необхідно звернути увагу на створення економічних передумов для активізації процесу залучення довгострокових коштів населення. Тому особливої актуальності набуває питання нарощування капіталу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Шляхи вирішення даної проблеми полягають в такому:

- необхідно збільшити кількість джерел формування коштів фонду, а також встановити норму відрахувань і для НБУ;

- кошти фонду можуть бути розміщені не тільки в державні, але і в іпотечні цінні папери [6, с. 150].

Одним із пріоритетних напрямів підвищення ефективності депозитної політики банку є вдосконалення структури банківського сектору і розвиток внутрігалузевої конкуренції. З метою підвищення конкурентоспроможності українських банків у світлі інтеграції до Євросоюзу доцільним є створення програми структуризації і консолідації банківської системи, підвищення рівня її капіталізації. Тому в певних ситуаціях виникає необхідність стимулювання органами нагляду і регулювання, злиття і поглинань банків для підвищення рівня конкуренції на окремих сегментах фінансового ринку, а саме на ринку депозитних ресурсів. Окрім того, НБУ має сприяти діяльності банківських установ, що стосується створення корпоративних пенсійних фондів як інструменту депозитної політики та інститутів забезпечення економіки порівняно дешевими довготерміновими фінансовими ресурсами [6, с. 151].

Що стосується ціноутворення, то єдиним напрямом залучення додаткових коштів юридичних та фізичних осіб та збереження вже існуючих клієнтів, які мають намір забрати свої кошти є підвищення депозитних ставок. Проте це рішення повинно бути обґрунтованим, адже необхідно пам'ятати, що все ж депозити не приносять доходу для банку. Тому необхідно розробити модель, для кожного банку окремо, звертаючи увагу на специфіку його діяльності, яка б дала змогу оцінити, який максимальний відсоток банк може запропонувати своєму клієнту, щоб при цьому порівнявши доходи та витрати, отримати прибуток.

Ще один напрям — це диференціація тарифних ставок для окремих вкладників як перспективний метод ціноутворення банківських депозитів. Адже для клієнтів, які вже довгий час зберігають кошти в даному банку і через несприятливі умови раптом вирішили їх забрати, можна запропонувати підвищення дохідності за депозитом. При цьому ризик зняття вкладу значно менший порівняно з новим клієнтом.

Важливим моментом у реалізації депозитної політики є залучення та утримання банківськими установами заможних клієнтів, у тому числі фізичних осіб.

Одним з напрямів залучення нових клієнтів та збереження вже існуючих клієнтів за нестабільної економічної ситуації є форма депозиту, яка дає змогу зняти кошти з рахунку в будь-який момент, не втративши при цьому нічого. Якщо клієнт зніме депозит через тиждень, він отримає невеликий відсоток за свої кошти, якщо ж подовжить термін дії договору, то з кожним наступним періодом депозитна ставка буде зростати і в кінці терміну вкладник зможе отримати максимальний відсоток. Звісно, даний вид депозиту є більш вигідним для вкладника, аніж для банку через неможливість планування банком своєї діяльності та підвищення депозитного ризику. Проте за даних економічних умов це є найоптимальнішим вирішенням проблеми.

Також можна запропонувати вкладнику, у якого, наприклад, гроші перебували на тримісячному депозиті продовжити вклад після закінчення даного терміну ще на три місяці і при цьому дещо збільшити депозитну ставку за лояльність клієнта [43, с. 18].

Для покращення здатності комерційними банками залучати депозитні ресурси, забезпечувати бажану структуру, обсяги та рівень витрат за депозитними зобов'язаннями необхідно використовувати цінові та нецінові методи управління залученими коштами.

Сутність цінових методів полягає у використанні відсоткової ставки за депозитами як головного важеля в конкурентній боротьбі за вільні грошові кошти фізичних і юридичних осіб. Підвищення пропонованої банком ставки дозволяє

залучити додаткові ресурси. І, навпаки, банк, перенасичений ресурсами, але обмежений небагатьма прибутковими напрямками їх розміщення, зберігає чи знижує депозитні ставки. Відсоткова ставка в свою чергу має покривати рівень інфляції та приносити дохід вкладнику. Правильно визначені відсоткові ставки зможуть зацікавити власника вільних грошових коштів відкрити депозитний рахунок в банківській установі.

Нецінові методи управління залученими коштами банку базуються на використанні різноманітних прийомів заохочення клієнтів, які прямо не пов'язані зі зміною рівня депозитних ставок. До таких прийомів належать реклама; поліпшений рівень обслуговування; розширення спектра пропонованих банком рахунків та послуг; комплексне обслуговування; додаткові види безкоштовних послуг; розташування філій у місцях, максимально наближених до клієнтів; пристосування графіка роботи до потреб клієнтів. У боротьбі за клієнтів банки вдаються до таких прийомів, як проведення лотереї серед клієнтів, безкоштовне розсилання виписок з рахунків, відкриття депозитів новонародженим як подарунок від банку, обладнання безкоштовних автомобільних стоянок біля банку, встановлення банкоматів у громадських місцях, проведення безготівкових розрахунків за допомогою пластикових карток, надсилання клієнтам привітань і подарунків до свят від імені керівництва банку тощо. В умовах загострення конкурентної боротьби в банківській сфері менеджмент велику увагу приділяє саме неціновим методам управління, оскільки підвищення депозитних ставок має обмеження, і не завжди цей метод управління можна застосовувати [77, с. 39].

При дослідженні методів управління залученими ресурсами необхідно зауважити, що у практиці українських банків перевага надається ціновим методам, що визначає самостійність при встановленні ціни по депозитах комерційними банками. Хоча зростання конкуренції змушує комерційні банки йти на затрати для реалізації маркетингової політики і розширення спектру банківських послуг з метою залучення потенційних клієнтів.

На сьогодні обсяг готівки на руках у населення є досить значним, і ті комерційні банки, які зможуть запропонувати індивідуальним вкладникам

більший комплекс високоякісних послуг, отримують у своє розпорядження значні суми додаткових ресурсів. Розвиток таких послуг вимагає від банківських установ нових підходів до встановлення форм депозитних рахунків, впровадження нової техніки та технології ведення банківських операцій із застосуванням різноманітних засобів (чекових книжок, кредитних карток та ін.). Це дозволило б повніше задовольнити потреби клієнтів банку у різноманітних послугах, поліпшити якість обслуговування, підвищити зацікавленість фізичних осіб у розміщенні своїх коштів на поточних рахунках в банку і таким чином залучити нових вкладників [62].

Втім з метою активізації процесів залучення коштів населення та юридичних осіб до активного банківського обороту необхідно впровадити нові види банківських депозитів, зручні для клієнтів: pow-рахунки; supernow-рахунки; вклади, дохід на які нараховується за складними процентами; депозитні рахунки грошового ринку та різні (святкові, відпускні, інвестиційні) депозити; активніше залучати кошти громадян України в іноземній валюті; прискорити реалізацію державної програми цілісної автоматизованої системи безготівкових розрахунків.

Наприклад, у США комерційні банки відкривають для населення так звані перевідні (або звичайні чекові рахунки). Їх відкривають проти вкладу до запитання, переважно невеликого. З клієнта щомісяця береться плата за ведення рахунку, за опрацювання кожного чека, за спеціальні запити (наприклад, припинення платежів). Плата не береться у випадку, коли клієнт повинен залишати на рахунку певну мінімальну суму (за домовленістю з банком); витрати банку складаються з витрат на опрацювання чеків, обслуговування вкладів, виписування рахунків до оплати та поштових витрат.

Іншим досить поширеним видом вкладних рахунків є спеціальні чекові рахунки, за якими вкладник не здійснює щомісяця значної кількості платежів, рідко користується чековою книжкою. Тому встановлюється спеціальна плата за опрацювання кожного чека. Витрати банку складаються з тих самих статей, що й при веденні звичайних чекових рахунків.

Ще один вид вкладних рахунків — рахунки депозитів грошового ринку.

Відсоткова ставка за ними не обмежується, але зняти гроші з нього можна не більше трьох разів на місяць за чеком і тричі на місяць за попередньою вимогою.

Останнім часом у країнах Заходу клієнти банків отримали змогу користуватися так званими pow-рахунками. Вони поєднали в собі принципи збереження і використання строкових вкладів і вкладів до запитання: як тільки сума залишку на рахунку перевищує якийсь розмір, на неї починають нараховуватися проценти. Для клієнтів pow-рахунки вигідні тим, що, як і вклади до запитання, дають можливість проводити розрахунки за допомогою документа, що є засобом платежу, а головне, як і строкові вклади, надають право одержувати відповідний дохід. Крім того, приватна особа може одержати кредит розміром до 50% залишку на рахунку. Для банку pow-рахунки привабливі тим, що кошти на них зберігаються протягом точно визначеного часу і можуть бути використані для довгострокових вкладень.

Іншим, не менш перспективним засобом залучення заощаджень вкладників на банківські рахунки, є superpow-рахунки, на які нараховується дохід за плаваючою ставкою. Такі види банківських вкладів умовно складаються з двох частин: витратно-прибуткової та строково-накопичувальної. Первісно нагромаджена сума витратно-прибуткової частини вкладу через певний термін (найчастіше через місяць) автоматично переводиться у строково-накопичувальну, після чого на неї нараховуються проценти. Нараховані за процентами кошти одразу ж повертаються до витратно-прибуткової частини вкладу. Клієнт має право у будь-який час повністю або ж частково зняти нараховані за процентами кошти, а також додати на рахунок будь-яку суму. Певного визначеного числа кожного місяця всі незапитані вкладниками проценти та донесені суми також переводяться у витратно-накопичувальну частину вкладу [44, с. 22].

Значного поширення в банківській практиці набув депозит, що відкривається клієнтові при оформленні ним поточного рахунку. Депозит має обов'язковий характер, а його величина і термін вкладення коштів на рахунок визначається банком. Якщо клієнт не виконує умов депозиту, банк може припинити його обслуговування. За своїм характером його можна віднести до

умовного, оскільки вилучення коштів з нього можливе лише у разі закриття клієнтом поточного рахунку. Він вважається безстроковим, що дає змогу банку використовувати його як довгостроковий кредитний ресурс. Банки часто надають цьому депозиту характер заставного, тобто передбачають право вкладника на отримання кредиту в сумі депозиту без додаткового забезпечення, а відтак вклад у цьому разі є гарантією повернення позики.

Для клієнта депозит на термін обслуговування є певною мірою примусовим, тому такі депозити можуть залучати тільки ті банки, що пропонують своїм вкладникам додаткові банківські послуги або зручне і пільгове розрахунково-касове обслуговування. Інакше банк не тільки втратить можливість залучати додаткову клієнтуру, а й може позбутися вже існуючої.

Комерційні банки використовують і такий метод залучення вкладів, як установлення залежності між кредитуванням клієнта і нагромадження на його депозитному рахунку. У цьому разі між банком і клієнтом підписується договір, відповідно до якого банк бере на себе зобов'язання надати клієнту кредит за умови нагромадження і зберігання останнім протягом установленого терміну визначеної суми коштів. Формування коштів на депозитному рахунку може відбуватися по-різному: або відповідно до можливостей клієнта, або на основі планових регулярних вкладів. Вигода клієнта полягає в тому, що він має можливість безперешкодно отримати в банку кредит, причому чим меншим буде розрив між сумою депозиту і сумою кредиту, тим меншим буде встановлений процент за позичкою. У банку при такому кредиткуванні значно меншим буде ризик неповернення позички, оскільки він має право спрямувати на погашення кредиту кошти, що зберігаються на депозитному рахунку. Проте успіх такого методу залучення вкладів залежить від гнучкої процентної політики банку щодо кредитів. Якщо клієнт виявить, що за свій вклад у банку він отримає набагато менше, ніж сплачує банку за кредит (з урахуванням витрат на розрахунково-касове обслуговування), він відмовиться від такої угоди, що для банку стане втратою як потенційних, так і наявних клієнтів [44, с. 23].

Серед поширених видів персональних депозитних рахунків варто виділити

ощадні вклади з книжкою. У силу сформованої історичної навички, в Україні, та й у всіх інших пострадянських державах, ощадні вклади з книжкою є найбільш популярними, тому що протягом усього життя багатьох поколінь радянських людей ніяких інших просто не було. Головна відмінна риса ощадної книжки використовуваної в західних банках є наявність на ній магнітної смуги або обов'язковий додаток до неї — магнітної картки. Наявність картки або магнітної смуги дозволило адаптувати стару систему обліку депозитних операцій із сучасним паперовим обліком (в електронному вигляді). Таким чином, клієнт, що має звичний йому носій інформації, має можливість одержати будь-яку послугу з грошима на його рахунку практично в будь-якій установі банку. Тобто будь-який оператор, що знаходиться у віддаленні від місця здійснення вкладної операції, має доступ до рахунку клієнта з правом проведення будь-якої операції. Даний приклад досить яскраво говорить про те, що незважаючи на дуже великий розвиток електронних банківських послуг, ощадна книжка не загубила своєї актуальності для визначеної категорії клієнтів.

Підвищення ефективності депозитної політики можна досягти шляхом активного використання зарубіжного досвіду організації заощаджень населення. Особливу увагу слід приділяти організації і впровадженню накопичувальних інвестиційних схем, зокрема пенсійних рахунків, рахунків на оплату навчання, покупку житла, а також підвищенню ролі банків у здійсненні договірних операцій, зокрема управлінню пайовими фондами. Досвід зарубіжних банків цікавий також з точки зору обслуговування корпоративних клієнтів. На особливу увагу заслуговує чіткий перебіг внутрібанківських процедур, що дозволяє досягти оперативності при продажі банківських послуг і скорочує операційні витрати, тоді як робота більшості українських банків з корпоративною клієнтурою часто заснована на ексклюзивному підході, що знижує якість послуг і доходи банку в цілому.

Подальший розвиток позначеної тенденції може звести нанівець один із найважливіших на сьогодні чинників вибору клієнтом банківської установи, який полягає в територіальній близькості. Йдеться, по суті, про нівеляцію такої

традиційної конкурентної переваги, як тривалі особисті контакти з клієнтами, оскільки нові комунікаційні технології замінять традиційні канали спілкування, що відкривають можливості долати будь-які територіальні і часові обмеження в буквальному розумінні [74, с. 19].

Для того, щоб підвищити довіру до банківської системи необхідно:

- стабілізувати політичну ситуацію в країні — всі гілки влади та державні органи повинні діяти узгоджено в інтересах суспільства і проводити виважену однозначну політику;

- ефективно використовувати можливості держави щодо рекапіталазації проблемних банків, викупу акцій для стабілізації їхньої фінансової ситуації;

- слід створити достовірний об'єктивний централізований інформаційний ресурс, в якому буде постійно оновлена інформація про стан справ в економіці України та її галузях, про наслідки дій державних органів, де буде подана інформація про можливі шляхи виходу з кризи та залучення кожного громадянина до цього. Всі дані мають бути подані без вживання складної термінології та бути зрозумілими пересічному громадянину. Даний інформаційний ресурс має розповсюджуватися на різних носіях інформації: у формі газет чи журналів, в мережі Інтернет тощо і фінансуватися державою;

- наростити ресурси Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, вони мають покривати суму вкладів хоча б у двох-трьох системоутворюючих банках країни;

- для вгамування надмірного попиту на іноземну валюту НБУ варто використовувати такі фінансові інструменти як валютні свопи та операції репо, які активно застосовуються в умовах кризи іншими центральними банками сусідніх держав, наприклад, Національним банком Польщі. Надалі проводити аукціони з продажу валюти, де банки мають змогу придбати валюту для своїх клієнтів за курсом на 10–15% нижчим за ринковий;

- необхідно відновити довіру населення до національної грошової одиниці України – гривні, стабілізувати її курс;

- слід дотримуватися вимог Міжнародного валютного фонду для

своєчасного отримання траншів за кредитом та публікувати інформацію про використання цих коштів державою;

– для банків слід зосередитися на своєму іміджі в суспільстві, адже репутаційний ризик у даний час є найбільш загрозливим, а репутацію банку створюють його працівники [50, с. 384-385];

– вжити заходів щодо поліпшення якості банківського капіталу;

– знизити рівень проблемних активів;

– запровадити жорсткі санкції до банків, що здійснюють неповернення депозитів і затримку платежів клієнтів;

– створити нові вигідніші для вкладників пропозиції, удосконалюючи тим самим власні банківські послуги;

– налагодити законодавчий і судовий захист прав та інтересів банкірів, що по суті, свідчить про недооцінку ролі банків і навіть певну неповагу до них з боку органів державної влади.

Керівництву кожного банку варто пам'ятати, що більшу довіру мають ті фінансово-кредитні установи, які надають достовірну інформацію про обсяги своїх портфелів, стан активів, публікують дані про проведення загальних зборів акціонерів, беруть активну участь у конференціях [36, с. 120].

Треба звернути увагу на навчання персоналу, підвищення його кваліфікації, збільшити вимоги щодо набору нового персоналу. Крім працівників важливими є ставлення до банку з боку його існуючих і потенційних клієнтів. Необхідно використовувати нестандартні заходи маркетингу, такі, наприклад, як «живе радіо» для популяризації банківських послуг серед населення. Клієнти банків повинні володіти максимально можливою кількістю інформації про банк, з яким вони співпрацюють. Банки у боротьбі за клієнта повинні надавати крім традиційних банківських послуг ще й широкий спектр послуг з фінансового планування і консалтингу, сейфового зберігання цінностей, ломбардного кредитування, перейти з продуктоорієнтованості на клієнтоорієнтованість, тобто створювати послуги під вимоги кожного клієнта, звичайно за відповідну плату.

Сьогоднішня криза в банківській системі України — це криза не стільки

грошей чи управління, а криза довіри. Цей елемент втрачений у більшості бізнес-відносин: банки не довіряють клієнтам, а вкладники — банкам. Створення довіри — нелегке завдання, але можливе при створенні надійного і об'єктивного інформаційного забезпечення. Завдання відновлення довіри є першочерговим для кожного економічного суб'єкта для забезпечення стабілізації економіки та створення передумов для економічного зростання [50, с. 385].

І взагалі, основним завданням банку при розробці пакета депозитних послуг має стати чітке формулювання того, чому клієнти мають принести свої заощадження у конкретний банк. Для цього необхідно:

- розробити прості й зрозумілі споживачеві депозитні продукти, які б не потребували значних витрат з боку банку;
- при розробці депозитних послуг необхідно враховувати загальну ситуацію на ринку і всередині самого банку;
- депозити повинні враховувати інтереси певного сегмента споживачів, на який орієнтується банківська установа;
- необхідно залучати до роботи в банку досвідчених менеджерів, які які володіють навиками розробки і впровадження пакетів депозитних послуг;
- забезпечити депозитним послугам однакову частку у загальному портфелі роздрібного бізнесу банку поряд із кредитними і платіжними картками, споживчим та іпотечним кредитуванням, інвестиційними продуктами, приділяти кожному з цих напрямів рівноцінну увагу;
- провести дослідження кола наявних та потенційних клієнтів, проаналізувати джерела їх доходів і фінансові очікування з метою повного задоволення їхніх потреб;
- провести дослідження цінової чутливості того споживчого сегмента, який банк обслуговує, та встановити оптимальні ціни на пропонований продукт;
- встановити конкурентну перевагу банківської установи, досягти високої якості сервісу і рівня диференціації банківського бренду;
- звернути увагу на навчання й мотивацію персоналу щодо роботи із збільшеними обсягами активів і пасивів, а також належним чином управління

ліквідністю;

- залучати кошти від громадян не тільки за допомогою традиційних депозитів, а використовувати також перспективний напрям розвитку — реалізації ощадних сертифікатів. Сертифікати мають підвищену, порівняно з депозитом, прибутковість, що приваблює інвесторів, разом з тим вони погодяться з дисконтом з разі дострокового пред'явлення сертифіката банку [19, с. 91].

Таким чином, підсумовуючи все вищесказане, визначимо основні рекомендації і напрями, що стосуються підвищення ефективності роботи банків із залучення депозитів:

1. Підтримка політичної стабільності в країні, оскільки ефективна діяльність органів державної влади, дотримання ними чіткої позиції, а також своєчасне реагування на непередбачувані ситуації значною мірою впливає позитивно на стабілізацію економіки і приводить до підвищення темпів економічного зростання.

2. Вдосконалення нормативно-правового регулювання захисту коштів фізичних та юридичних осіб, що знаходяться на депозитному рахунку.

3. Вирішення проблеми асиметричності інформації через створення інформаційної системи доступності та правдивості інформації щодо ліквідності, платоспроможності, прибутковості і рентабельності банків.

4. Введення обов'язкового страхування депозитів. Така необхідність широкого впровадження системи страхування банківських депозитів зумовлюється наступними чинниками: загальним спадом довіри до банківських установ, необхідністю стабілізації фінансових ресурсів банків, потребою надання фінансової допомоги банкам, які знаходяться в стані неплатоспроможності, необхідністю захисту депозитних вкладів клієнтів на випадок банкрутства банку.

5. Реорганізація вже існуючого Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у Фонд гарантування вкладів юридичних і фізичних осіб, що дозволить залучити більше вкладів від юридичних осіб і суб'єктів підприємницької діяльності та збільшить депозитний портфель банку.

6. Створення вигідних умов для активізації застосування банками цінових

та нецінових методів маркетингової політики, що надає можливість запропонувати індивідуальним вкладникам більший комплекс високоякісних послуг, покращити якість обслуговування, підвищити зацікавлення фізичних і юридичних осіб у розміщенні своїх коштів на депозитних рахунках банку [49, с. 282].

7. Спрощення режиму функціонування депозитних рахунків, а саме: порядку зарахування коштів на вклади, видачі готівки та перерахування з депозитних рахунків, застосування строкових вкладів із додатковими внесками.

8. Запровадження певної системи заходів щодо збільшення депозитних вкладів за наступними секторами економіки: центральні органи державного управління, страхові корпорації та недержавні пенсійні фонди, інші фінансові посередники та допоміжні організації, некомерційні організації та регіональні й місцеві органи державного управління.

9. Створення умов для сприяння розвитку вітчизняного виробництва за рахунок зменшення податкового навантаження, створення сприятливого інвестиційного клімату, підвищення конкурентоспроможності продукції, запровадження нових технологій, покращення економічного середовища щодо умов ведення бізнесу.

10. Підвищення рівня життя населення на основі подолання неповної зайнятості та безробіття значної частини працездатного населення, удосконалення законодавчих важелів впливу на регулювання процесу майнового розшарування населення, а також зменшення тінізації грошових доходів громадян.

11. Впровадження та розробка державного механізму управління інфляційними очікуваннями і спекулятивними операціями на фінансовому ринку України.

12. Покращення якості обслуговування клієнтів за рахунок використання нових інформаційних технологій в банківській сфері, а також підвищення кваліфікації працівників банку.

Використання в практичній діяльності розглянутих напрямів

вдосконалення операцій, що стосуються формування ресурсної бази банків, могло б значною мірою розширити їх можливості у сфері мобілізації ресурсів і їх ефективного розміщення. Подальше збільшення ролі депозитних операцій банків, їх розвиток і зростання до рівня світових стандартів здійснюватиметься в міру створення у нашій країні всіх необхідних умов, властивих ринковій економіці.

Саме депозитні операції розкривають зміст діяльності банку як посередника в придбанні коштів на вільному ринку кредитних ресурсів. Банкам необхідно постійно підтримувати високий рівень сервісу клієнтів, пропонувати нові депозитні продукти та умови вкладання коштів, щоб утримувати та розширювати існуючу клієнтську базу.

При формуванні банківських ресурсів банк повинен швидко реагувати на потреби клієнтів з метою їх залучення, орієнтуючись на міжнародні стандарти, практику діяльності провідних банків світу у сфері розширення банківської діяльності, тому що депозитні операції відіграють одну з провідних ролей в діяльності банку: вони є головним джерелом залучення ресурсів для проведення активних операцій, від їх характеру залежать напрямки кредитування і прибутковість банку; правильна організація депозитних операцій забезпечує достатню ліквідність банків; депозитні операції сприяють прискоренню безготівкових розрахунків; залучені кошти зазвичай дешевше міжбанківських кредитів.

3.3. Проблеми діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб України та запозичення світового досвіду для вдосконалення його діяльності

В умовах кризових явищ питання надійності банківських установ постає найбільш гостро. У такій ситуації головним питанням є розвиток системи гарантування вкладів, головна мета якої забезпечити довіру громадськості до української банківської системи та, врешті-решт, запобігти масовій банківській кризі. Адже в такі часи найбільш незахищеним є населення країни, а банкрутство банків може призвести не тільки до економічних та фінансових потрясінь, перебудови світової валютної системи, інформаційних війн тощо, але й

до великих соціальних потрясінь, тому вдосконалення національної системи страхування депозитів вкладників — один зі способів виходу з такої складної ситуації.

На початку 1990-х років питання надійності банківських установ, що залучають кошти фізичних осіб, було одним із найболючіших для вітчизняної банківської системи. Всі спроби Національного банку України захистити громадян, які довірили свої заощадження банківським установам, від можливої їх втрати у разі банкрутства (маємо на увазі підвищені економічні нормативи, особливі вимоги до банків при одержанні банківської ліцензії на право розміщувати депозити фізичних осіб тощо) не давали очікуваного результату.

У 1998 році Національний банк України ініціював створення спеціального позабюджетного Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО). Створення системи гарантування вкладів в Україні стало результатом загально державних процесів та тенденцій розвитку банківської системи держави. Заснування ФГВФО у 1998 році було спрямовано на захист банківської системи України від можливої фінансової кризи, та забезпечення ресурсів для збільшення обсягу інвестицій в реальний сектор економіки України [66, с. 59].

Передумовою до створення Фонду стало банкрутство кількох великих банків, в яких були сконцентровані значні фінансові ресурси, які зрештою не були компенсовані. Тому, як взірець, був взятий закордонний досвід гарантування вкладів фізичних осіб. Спочатку, величина гарантованої суми становила 500 грн., поступово цей показник збільшився до 200 000 грн. [60].

Учасниками Фонду гарантування вкладів фізичних осіб є банки і філії іноземних банків, що внесені до Державного реєстру банків, який веде Національний банк України, та мають банківську ліцензію на право здійснення банківської діяльності. Участь у Фонді банків і філій іноземних банків вважається обов'язковою. Учасником Фонду є банк, який виконує встановлені Національним банком України економічні нормативи щодо достатності капіталу і платоспроможності та може виконувати свої зобов'язання перед вкладниками [60].

2014 рік виявився найскладнішим для банківської системи України за усі роки незалежності нашої держави. У цьому році Національний банк України прийняв рішення про віднесення до неплатоспроможних 33 банківські установи, і, відповідно, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб увів у ці банки тимчасові адміністрації. Фактично, на початок 2015 році в Україні діяло на 20% менше банківських установ, ніж роком раніше, причому тимчасові адміністрації введено і у великі банки, що зосередили в своїх пасивах значну кількість депозитів фізичних осіб та коштів суб'єктів господарювання.

Продовжилася тенденція «падіння» банків і в перші місяці 2015 року та 2016 року, причому тимчасові адміністрації введено й у великі банки — «Надра», «Імексбанк», «Дельта», «Фідобанк», «Родовід банк», «Фінансова ініціатива», «Хрещатик» [55]. Така ситуація є вкрай загрозливою для банківської системи держави зокрема та економіки України в цілому, тому потребує розробки термінових заходів щодо недопущення подальшого віднесення банків до категорії неплатоспроможних, а також заходів, спрямованих на зменшення відпливу депозитів населення з банківської системи [3, с. 105].

Одним з органів державного регулювання діяльності банків, роль якого в останній період суттєво зросла, є Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО). Функціями ФГВФО є не лише виплата гарантованої державою суми коштів вкладникам банків, у яких введено тимчасову адміністрацію (в межах 200 тисяч гривень), а також здійснення ефективних заходів щодо пошуку інвесторів для банків, у яких діє тимчасова адміністрація.

На наш погляд, функція ФГВФО щодо повернення коштів вкладникам-фізичним особам є суто технічною і ефективно її виконання полягає у забезпеченні прозорості, своєчасності та простоті здійснення виплат громадянам їх вкладів. При цьому важливим завданням Фонду є максимальне інформування громадян щодо порядку та процедури здійснення виплат, з метою недопущення подальшої паніки серед вкладників банків. Вкладники банків повинні бути впевнені, що ФГВФО за будь-яких обставин, незважаючи на наявність власних

акумульованих коштів для виплати вкладникам, своєчасно і в повному обсязі виконає свої зобов'язання перед фізичними особами.

При цьому неприпустимими є дії керівництва Фонду, спрямовані на визнання в односторонньому порядку депозитних договорів вкладників банків «недійсними», з метою зменшення суми виплат коштів. Такі дії ФГВФО значно посилюють паніку і провокують подальший відтік депозитів з банківської системи. При виявленні зловживань у деяких банках, в яких діє тимчасова адміністрація, працівники Фонду повинні лише через суд визнавати певні операції банків «недійсними», а не приймати такі рішення одноосібно всупереч чинного законодавства.

Основним завданням Фонду гарантування вкладів є саме гарантування вкладів громадян у банках, а не пошук напівзаконних можливостей зменшення суми виплат вкладникам, гарантованим їм державою.

Іншою важливою функцією ФГВФО є пошук потенційних інвесторів неплатоспроможного банку для відновлення діяльності банку чи найменш болісного виведення банку з ринку. Потенційні інвестори банку мають можливість подати заявку на відчуження всіх або частини активів і зобов'язань на користь приймаючого банку; на створення і продаж інвестору перехідного банку з передачею йому активів і зобов'язань банку; на продаж банку в цілому.

Звичайно, найкращим варіантом є продаж банку в цілому, тобто коли інший банк отримує всі активи неплатоспроможного банку, а також бере на себе виконання усіх зобов'язань цього банку.

Якщо проаналізувати діяльність ФГВФО у 2014 році щодо пошуку потенційних інвесторів, то таку діяльність Фонду можна визнати незадовільною, оскільки практично для жодного з банків, у який введена тимчасова адміністрація, знайти інвестора не вдалося (окрім ПАТ «КБ «Промекономбанк» та ПАТ «Терра Банк»). Заявки окремих інвесторів (наприклад, ПАТ КБ «Форум») були відхилені Фондом із незрозумілих причин. Якщо ж охарактеризувати діяльність Фонду у 2016 році, то вона нічим не відрізняється у порівнянні з 2014 роком. Лише ПАТ «Астра Банк» був проданий інвесторам. При цьому інформація про заявки

інвесторів для суспільства є недоступною і рішення про допуск інвесторів до конкурсу приймають виключно посадові особи Фонду [3, с. 106].

На наш погляд, діяльність ФГВФО щодо пошуку потенційних інвесторів банків є вкрай важливою і потребує зміни пріоритетів. Пріоритетом діяльності в цій сфері повинне бути розуміння працівниками Фонду того, що відновлення діяльності неплатоспроможного банку є значним позитивним сигналом для стабілізації діяльності інших банків, позитивним сигналом для вкладників і бізнесу, тому держава в особі Міністерства фінансів також повинна приймати активну участь як інвестор неплатоспроможних банків, особливо системних банків. Ми вважаємо, що втрата системного банку наносить збиток економіці значно більший, ніж вкладення коштів у відновлення його діяльності.

Окремого розгляду потребують питання продажу активів банків, у яких діє тимчасова адміністрація і відповідальності власників банків та керівництва банків за доведення банку до фактичного банкрутства. Активи збанкрутілих банків продаються не прозоро, зазвичай за значно заниженою вартістю. Щодо відповідальності власників банків, то окрім заяв представників Фонду щодо відкриття кримінальних справ на керівників банків — суспільство не чує нічого. Жодних реальних наслідків роботи ФГВФО щодо притягнення до відповідальності винних осіб, жодних кроків щодо арешту їх майна, на жаль, немає. А ця робота повинна бути пріоритетом діяльності Фонду з метою упередження неправомірних дій інших власників банків.

На наш погляд, ефективною роботу ФГВФО можна буде назвати тоді, коли під час здійснення тимчасової адміністрації жоден банк не буде ліквідованим, а знайде свого інвестора [3, с. 107].

Нині немає єдиної універсальної всім країнам схеми страхування депозитів, оскільки, попри процес уніфікації банківських законодавств, національні відмінності типів банківських систем досить великі. Вони залежать від структури національної банківської системи та механізму нагляду над банками, відносин держави й комерційних банків.

Для створення ефективнішої системи страхування банківських депозитів в Україні найкориснішим, з огляду на економічний, соціальний і політичний розвиток, є досвід систем страхування країн Східної Європи (Болгарії, Польщі, Румунії, Угорщини та інших). Проблеми захисту вкладників у цих країнах мають багато спільного з українськими. Тому в умовах перехідного періоду у багатьох країнах Східної Європи триває формування змішаної системи захисту внесків. Так, в Угорщині прийнято закон про державний фонд страхування внесків. У ньому переважають державне управління і недержавні джерела фінансування. Діяльність фонду звільнена від оподаткування. Його функції полягають не лише у стягненні страхових внесків і виплаті страхових премій. Фонд має право вживати заходів, що попереджають банкрутство фінансового інституту. Крім того, політика фонду зорієнтована здебільшого на захист інтересів малих і середніх вкладників. Об'єктами страхування є депозити як фізичних так і юридичних осіб. На наш погляд, ці положення доцільно було б закласти в основу побудови й української системи страхування депозитів.

Формуючи механізм стягування страхових платежів і розробляючи моніторинг фінансового положення банків, слід скористатися досвідом захисту депозитів розвинених країн — США, Німеччини та Великобританії.

Звернемо увагу на страхування депозитів у Сполучених Штатах Америки. У США захист банківських депозитів базується на змішаній системі захисту інтересів вкладників, функціонування якої забезпечує Федеральна корпорація зі страхування депозитів (FDIC). За свою історію розвитку FDIC декілька разів підвищувала розмір гарантованого відшкодування, оскільки сума депозитів теж росла. 1 липня 1934 р. вона становила 5 000 доларів для кожного вкладника в одному банку. У 1970–1990 рр. відбулося зростання конкуренції на банківському ринку, що супроводжувалося нестабільністю у рівні інфляції, процентних ставках, цінах на сировинні товари та ін. Банки почали активно виходити за рамки традиційних банківських операцій, шукати нові для себе ринки. Це призвело до суттєвого зростання рівня ризиків, прийнятих на себе банками. Як результат, все більше і більше банків почали банкрутувати (із активами понад мільярд доларів).

Тому FDIC надала фінансову допомогу з боку держави та підняла гарантовану суму у 1974 р. до 100 тисяч доларів. Це підвищення не було проаналізоване з точки зору зростання інфляції, але прийняте через вилучення коштів із банківських рахунків.

У кризові 2007–2009 рр., банківська система США зіткнулася з серйозними проблемами. У першому кварталі 2008 р. майже удвічі знизилися доходи банків та якість активів. Після буму іпотечного кредитування почався його спад. Крім того, самі ж банки почали активніше проводити ризикові операції із цінними паперами, ф'ючерсами на сировинні товари на фондових біржах. У вересні 2008 р. становище різко погіршилося через крах інвестиційного банку Lehman Brothers, іпотечних компаній Fannie Mae, Freddie Mac і American International Group, яка очікувала на фінансову підтримку ФРС у 40 млрд. дол. Банк Merrill Lynch був проданий за 50 млрд. дол. банку Bank of America. Таким чином FDIC знову виконувала свої обов'язки та проводила операції з виплати значних страхових сум. У 2009 р. Банки повинні були заплатити внески за 3 роки вперед, щоб зберегти розмір фонду на достатньому рівні, який становив — 20,9 млрд. дол. США [69, с. 77].

Упродовж цих кризових явищ FDIC 3 жовтня 2008 р. знову підвищила суму гарантованого покриття до 250 000 дол. США на одного вкладника в одному банку; спочатку це було тимчасово, але згодом ця сума була затверджена і діє донині. Відшкодування відбувається протягом кількох днів (зазвичай – 10 днів) після закриття банку.

Банки зобов'язані вносити щорічні диференційовані платежі, причому вони залежать від рівня їх фінансової стійкості (законодавством встановлено чотири ступеня надійності банків і для кожної з них свій розмір страхових внесків) та ризиковості за рейтинговою оцінкою CAMELS.

Банк, який застрахував у Федеральній корпорації свої депозити, може в будь-який час розірвати з нею відносини. Разом з тим, і корпорація має право виключити із системи страхового захисту банки, що були помічені в здійсненні незаконних або дуже ризикованих операціях [76, с. 236].

Об'єктами страхування у FDIC є всі вклади, включаючи гарантовані зобов'язання перед клієнтами, внески фізичних і юридичних осіб, державних і недержавних підприємств. В обов'язковому порядку страхуються внески у так званих національних банках, тобто тих, які працюють на підставі генеральної ліцензії на всій території країни і для яких членство у Федеральній резервній системі (ФРС) є обов'язковим. Банківська установа, що застрахувала у ФКСД свої депозити, може в будь-який час розірвати з нею відносини. Також, Федеральна корпорація зі страхування депозитів може виключити із системи страхового захисту внесків банки, що здійснювали незаконні або дуже ризиковані операції. Крім цього, ФКСД має право за рахунок власних коштів здобувати частку в капіталі банку (або весь капітал на термін до 5-ти років) або надавати йому позичку, а також, на час змінювати керівництво банку; переказувати дебіторську і кредиторську заборгованість банку, що збанкрутував, іншому банку, застрахованому ФКСД. ФКСД уповноважена регулярно ревізувати банки, що не є членами ФРС.

Провідними напрямками діяльності FDIC можна вважати:

- здійснення банківського нагляду разом із ФРС та ефективного моніторингу проблемних банків, шляхом аналізу якості активів, капіталу (не менше 2% від активів), кредитного портфеля та ризикових операцій;
- санація, створення «перехідного банку», продаж банку чи його ліквідація: поглинання або виведення банку із ринку шляхом продажу його активів та виплата гарантованої суми грошових коштів («рау-бох») [69, с. 78].

Популярність FDIC є високою через те, що банківська система США перенесла багато потрясінь, внаслідок чого йому, за свою понад 80-річну історію існування, довелося відшкодовувати значні суми коштів, виводити банки із ринку, реалізовувати їхні активи, а також сприяти підвищенню ефективності цього механізму, шляхом наукових розробок та рекомендацій [2, с. 42].

До прикладу, у Німеччині більш ліберально підходять до страхування вкладів, кожен банк добровільно приймає рішення про участь у ССД. Наприкінці 19 ст. кооперативні банки Німеччини створили першу недержавну систему

взаємного гарантування вкладів, яка успішно розвивалася і стала основою механізму захисту інтересів вкладників, що діє в Німеччині і нині. Варто відмітити, що в Німеччині система страхування депозитів комерційних банків є ініціативою самих комерційних банків і регулюється Асоціацією німецьких банків [76, с. 237].

Варто зазначити, що ані держава, ані центральний Бундесбанк, котрий не виступає кредитором останньої інстанції, не мають прямого впливу щодо приватних фондів страхування вкладів, які створюються банківськими асоціаціями.

У Німеччині існують 6 фондів зі страхування вкладів, кожен з яких створений асоціаціями по різних групах фінансових установ, котрі вносять щорічні платежі до фонду. Доцільно зазначити, що існує подвійна схема захисту депозитів з боку Асоціації компенсації коштів німецьких банків (*Entschädigungseinrichtung deutscher Banken — EdB*), котра передбачена для вкладників та інвесторів, і Федеральної асоціації німецьких банків (*Bundesverband der Deutschen Volksbanken und Raiffeisenbanken — BvR*) — для приватних комерційних банків.

Об'єктом страхування є майже усі види вкладів, окрім зобов'язань банку стосовно своїх керівників і засновників, та їх прямих родичів. Керівництво фондів має право корегувати порядок та розмір стягнення внесків. Страхування поширюється на вклади в євро, а також в іншій валюті, що діє на території країн Євросоюзу, але не більше встановленого Директивою 2014/49/ЄС — 100 000 євро. Деякі приватні фонди надають необмежену гарантію, або ж не більше 30% значення власного капіталу банку [86].

Проте у 2007–2009 рр. деякі німецькі банки теж зазнали краху. Найбільш вражаючим фактом було недопущення банкрутства банку *Hure Real Estate*, зобов'язання якого на кінець 2007 р. становили близько 394 млрд. євро. В результаті зусиль німецького уряду та фінансового сектору вдалося уникнути катастрофи шляхом ухвалення рятівного пакету вартістю 51 млрд. євро. Кредит для *HRE* був наданий частково фінансовим сектором і частково

державою. Так само був створений додатковий гарантійний фонд — 220 млрд. євро, який, за потреби, мав надати допомогу фінансовим установам. Уряд Німеччини надав 100% гарантії поверненості вкладів приватних вкладників [84]. Це підвищило довіру приватного сектору, який є рушійною силою подальшого розвитку економіки.

Як бачимо, держава може і повинна втручатися у діяльність системи гарантування вкладів, а також із гідним, дієвим банківським наглядом та висококваліфікованими спеціалістами передбачати і згладжувати кризові явища, сприяти підвищенню двосторонньої довіри між державними органами та громадянами, котрі є клієнтам фінансових установ. У Німеччині не вигідно допускати до банкрутства кредитні установи. Наприклад, якщо певний банк виявиться на межі неплатоспроможності — на його порятунок відразу ж виділить кошти інший фонд, не допускаючи критичної ситуації. Така підтримка з боку різних організацій пояснюється просто — в Німеччині вигідно не усувати конкурентів, а допомагати їм, адже банкрутство одного банку може призвести до зниження довіри вкладників до всіх установ, а отже, в не вигідному становищі опиняться багато організацій.

До недавнього часу в Німеччині, як і в багатьох інших розвинених країнах, діяв принцип подвійного нагляду за банками: ВаFin та центрального банку країни — Бундесбанку, котрі зобов'язані також розкривати інформацію ЄЦБ. 4 листопада 2014 року ЄЦБ прийняла на себе зобов'язання нагляду за банками, яке здійснює Європейське відомство з банківського нагляду.

У ролі найбільш масштабного органу банківського нагляду ЄЦБ курирує 120 найбільших банків єврозони, на які припадає більше 80% від загального обсягу банківських активів єврозони. Пріоритетними напрямками нагляду ЄЦБ є перевірка стійкості бізнес-моделей банків та гармонізація банківського регулювання задля підвищення якості капіталу банків і зменшення ризиків. Під прямим наглядом ЄЦБ перебуває 21 німецький банк [81].

Згідно з німецьким законодавством, керівник установи та його головні менеджери (заступники, ті, хто прямо чи опосередковано мають вплив на

прийняття рішень) повинні виявляти дбайливе, старанне і вміле ставлення до справи, бути розсудливими бізнесменами у всіх питаннях щодо діяльності компанії та її зобов'язань. Після того, як компанія стала неплатоспроможною, власник відповідає перед кредиторами усіма активами, які є у нього у розпорядженні, всі платежі, які призвели до неплатоспроможності, перевіряють, кожен рух коштів повинен бути оправданим з боку керівника. Власник установи не може здійснити будьякі платежі (передачу та виведення своїх активів, платежі акціонерам, пов'язаним особам, директорам), які можуть спричинити поглиблення неплатоспроможності. Практично відбувається арешт активів, до з'ясування особистої відповідальності власника за доведення до банкрутства, яке розглядається у судовому порядку [85, с. 14-15].

У Великобританії фонд, як самостійна юридична установа, почав функціонувати з 1982 р. У ССД обов'язково включені не тільки комерційні банки, а й інші установи, що мають ліцензію на роботу з вкладами населення. Обов'язком для установ є щорічні членські внески, які прогнозує фонд на наступний рік. На 2015/16 він оголосив обов'язковий внесок — 319 млн. фунтів стерлінгів, з яких страхування депозитів у фінансових установах займає лише 13 млн. [83].

Метою компенсаційного фонду (Financial Services Compensation Scheme – FSCS) є гарантування коштів населення, готовність швидко й ефективно відреагувати на банкрутства фінансових установ; підвищувати знання та навички працівників фонду.

Об'єктом страхування FSCS є:

- депозити у комерційних банках і фінансових установах. Розмір відшкодування становить 85 000 фунтів стерлінгів, з 1 січня 2016 року — 75000 фунтів, що відповідає нормам директиви ЄС 2014/49/EU (100000 євро);
- інвестиційні компанії (парабанківські інститути) та їх посередники. Надає допомогу тоді, коли інвестори понесли втрати внаслідок поганого управління інвестиціями чи схем шахрайства, або якщо така фірма не може повернути взяті

на себе зобов'язання своїх клієнтів. Максимальний рівень компенсації становить 50000 фунтів стерлінгів;

– домашні (приватні) фінансові установи — надання консультацій та захист прав кредиторів фірми, розмір відшкодування 50000 фунтів;

– страхування (загальне страхування життя, пенсій, нерухомого майна, автомобілів та ін.) — необмежене, але не більше 90% вимог;

– надання допомоги та консультацій з фінансових питань і відшкодування грошових коштів фірмам, котрі виявилися неплатоспроможними, відшкодування необмежене, але не більше 90% вимог.

FSCS є державною юридичною установою та перебуває під контролем Банку Англії. Упродовж 2014-2015 рр. було відшкодовано близько 327 млн. фунтів стерлінгів, з яких 4,1 млн. — депозити, та отримано 1,076 млрд. членських внесків [82]. FSCS також розвиває фінансову грамотність населення, наприклад, за допомогою відеоролика, який озвучив знаменитий британський актор Бенедикт Камбербетч, було пояснено, як діє система страхування та чому слід вкладати кошти в банки чи інші фінансові установи. Оскільки гроші повністю застраховані, та у разі неплатоспроможності, фонд виплатить їх у 7-денний термін [69, с. 80].

Доцільно подати узагальнення ознак правового функціонування системи гарантування вкладів у країнах ЄС та України, яку зображено у додатку 3. Аналізуючи механізм дії страхування вкладів в інших країнах ЄС, слід зазначити, що 16 квітня 2014 р. Європарламент прийняв нову директиву ЄС 2014/49/EU, згідно з якою всі країни-члени ЄС повинні підпорядковуватися встановленим правилам. Розмір відшкодування (100000 євро) має рівноправно діяти стосовно всіх вкладників, незалежно від того, в якій валюті розміщений депозит. Також держави-учасниці повинні раз на три роки проводити стрес-тести своїх ССД. Виплата коштів здійснюється протягом 7 днів із дня настання неплатоспроможності. Проте у перехідний період, що триває до 31 грудня 2023, держави можуть розпочинати відшкодування у такі терміни: 20 робочих днів — до 31 грудня 2018 р.; 15 робочих днів — з 1 січня 2019 р. до 31 грудня 2020 р.; 10 робочих днів — з 1 січня 2021 р. до 31 грудня 2023 р. Фінансові кошти до 3 липня

2024 повинні досягти цільового показника, у розмірі 0,8% суми застрахованих вкладів їх учасників. Слід зазначити, що електронна валюта (Bitcoin та ін.) і кошти, отримані в обмін на електронні гроші, не розглядаються як вклад і не підлягають відшкодуванню [69, с. 80].

Підсумовуючи вище зазначене, можемо зробити висновок, що існування ССД допомагає підвищити довіру до банків, адже клієнти знають, що ця «подушка безпеки» ефективно здійснює свою діяльність і у разі настання страхового випадку («зіткнення») ефективно спрацює і відшкодує вклади населенню. У світлі сьогоднішнього дня, аналізуючи цей багатогранний світовий досвід функціонування ССД, слід подати деякі рекомендації стосовно підвищення вітчизняного страхування депозитів:

1. Відповідно до останніх дій НБУ стосовно підвищення рівня прозорості інформації про власників банку корисно запровадити німецький досвід, котрий жорсткіше ставиться до пов'язаних із банком осіб, керівників, а також їх прямих родичів, котрим, у разі банкрутства банку, кошти не відшкодовуються. На нашу думку, доцільно створити механізм, котрий у разі віднесення банку до категорії проблемних, блокував би активи власників і топ-менеджерів. Після цього, якщо банк визнають неплатоспроможним, зобов'язати власника відповідати перед кредиторами (вкладниками) усіма активами, які є у нього чи у його родичів у розпорядженні, перевіряти кожен рух коштів (1–2 роки тому), задля виявлення можливості шахрайських схем чи відмивання грошей.

2. Згідно із новим механізмом поділу українських банків на кластери, для кращого банківського нагляду та підвищення ефективності роботи системи гарантування вкладів, слід також застосувати досвід Німеччини, де за певною групою банків закріплена одна установа з відшкодування вкладів, за іншою групою — інша, новостворена установа. На нашу думку, в Україні мали б існувати як універсальні, так і спеціалізовані банківські установи. Наприклад, державні банки повинні спеціалізуватись на експортно-імпортних операціях та акумулювати у собі вклади населення. Приватні — пріоритетним напрямком у своїй діяльності повинні вбачати кредитування та розвиток приватного сектору

економіки та розвиток інформаційних технологій. Поділ на такі групи дозволить банківській системі бути більш прозорою. ССД передбачало б як державні гарантії з боку ФГВФО (державним банкам), так і відбулось б створення приватного фонду, за рахунок створення потужної банківської асоціації, яка гарантувала б кошти приватних банків.

3. Слід забезпечити прозору роботу судової системи та дій від ФГВФО і НБУ. Адже є багато прецедентів стосовно різносторонніх рішень як з боку судів, так і з боку регулятора. Власники подають позов до суду, який постановляє скасувати рішення про ліквідацію банку у зв'язку з відсутністю належних доказів порушень, встановлених регулятором за результатами інспекційної перевірки банку. Фонд не може розпочати ліквідацію — а це, у свою чергу, не дозволяє розпочати виплати вкладникам, договори яких завершуються після тимчасової адміністрації [69, с. 82].

4. Згідно із останніми даними про численні випадки неплатоспроможності банків упродовж 2014–2016 рр. — банкрутство їх стало популярним трендом і бізнесом, який рентабельний для тих же власників та акціонерів збанкрутілих банків, оскільки в Україні це один із способів виведення грошей із установи. Досвід США та ЄС показує, що власники банків готові йти на ризики прийняття на себе зобов'язань неплатоспроможного банку, щоб підвищити свій імідж.

5. Менеджер банку, котрий виконав свій посадовий обов'язок щодо залучення вкладів, має нести персональну, адміністративну та кримінальну відповідальність стосовно процедури укладення договору про банківський вклад, а також зобов'язаний знати та роз'яснювати усі аспекти функціонування банківської системи.

6. Корисно підвищити ефективність здійснення банківського нагляду та ефективного моніторингу проблемно-ризикових банків, шляхом подвійного нагляду, як з боку НБУ так і Фонду.

7. Необхідно вдосконалювати законодавчу базу функціонування банківської системи. Наприклад, прийняття змін до Закону «Про систему гарантування вкладів» має низку дискусійних аспектів. Ним, окрім іншого, було доповнено

ознаки визнання договорів (правочинів) нікчемними (частина 3, стаття 38). Фонд має право визнавати банківські договори недійсними, якщо банк, котрий віднесений до категорії проблемних, здійснив операцію з укладення (переоформлення) договорів, що призвело до збільшення витрат, пов'язаних з виведенням банку з ринку, з порушенням норм законодавства [60]. Ми вважаємо, що таке нововведення частково є несправедливим. Оскільки, з одного боку, рішення НБУ про віднесення банку до категорії проблемного регламентується статтею 75 Закону України «Про банки і банківську діяльність» і є банківською таємницею. З іншого боку, інформацію про цю постанову можуть своєчасно не довести до працівників фронт-офісу. Тому, на нашу думку, слід внести поправки у законодавство, а саме при визнанні банку проблемним заборонити розрахунково-касове обслуговування. Запровадити зміни до електронної системи від НБУ (СЕР), яка блокувала б активні та пасивні рахунки банку. Після того, як призначений куратор від ФГВФО, із значними професійними навиками та зі стажем у банківській сфері, перевірить законність здійснення операцій та виявить причини, завдяки яким банк віднесено до категорії «проблемний», він подає в НБУ висновок протягом 30 днів щодо його подальшого функціонування. Якщо висновок є негативним — банк відноситься до категорії неплатоспроможних, а згодом ліквідується. Це також не дасть власникам істотної участі у банку, «вивести» свої активи, адже усі рахунки будуть заблоковані Нацбанком, система буде «зависати» та перешкоджати руху будь-яким коштам. Банк буде виважено підходити до своєї діяльності і до порушення нормативів та Законів, оскільки у разі визнання його проблемним, відновити довіру буде дуже складно.

8. Необхідно підвищувати соціальну поінформованість населення шляхом створення нових відеороликів, проведення різних конференцій в режимі онлайн, де б кожен бажаючий міг долучитися та ставити питання особам фонду через мережу Інтернет. Важливо підвищувати прозорість банківської системи та грошово-кредитної політики центрального банку шляхом створення навчальних відеоматеріалів, котрі дали б змогу розвивати рівень фінансової грамотності населення (котра, за даними Standard & Poor's, становить 40%).

9. Кредитування фонду державою має відбуватися лише у надзвичайних випадках і у встановленій граничній сумі, яка повинна базуватися на недопущенні зростання інфляції у країні. Якщо буде єдиний механізм чіткого виконання прав та обов'язків як з боку банку, так і з боку клієнта, побудований на довірі, то, на нашу думку, гравці ринку будуть у подвійному вииграші («winwin situation») [69, с. 83-84].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

На основі проведеного дослідження перспектив залучення депозитних коштів для формування ресурсів банків можна зробити наступні висновки:

1. Формування ресурсів комерційних банків в достатньому обсязі має велике значення для ефективної діяльності банківських установ та розвитку банківської системи в цілому. Наявність достатнього обсягу фінансових ресурсів дозволяє здійснювати активні банківські операції з метою отримання максимального рівня прибутку і диференціації ризиків. У сучасних умовах розвитку економіки проблема формування ресурсів має першорядне значення. Політична та економічна криза, що розпочалася наприкінці 2013 року, погіршила фінансовий стан вітчизняних банків. Низький рівень ресурсної бази та перевага коротких пасивів робить банківський сектор надто вразливим до ризику втрати ліквідності, підвищення кредитного та ринкового ризиків. Внаслідок цього банки мають обмежені можливості кредитувати нефінансовий сектор економіки та населення, забезпечувати достатній рівень довіри клієнтів і вкладників. Негативний вплив на банківську діяльність мають низькі доходи населення, а незадовільний фінансовий стан позичальників вимагає створення значних резервів, що в умовах відсутності відносно стабільних джерел надходження ресурсів ускладнює формування ресурсної бази комерційних банків. Таким чином, ключове завдання банківського менеджменту в сучасних умовах полягає в ефективному управлінні ресурсним потенціалом та організації ефективного ризик-менеджменту. Для його вирішення необхідно розробляти нові форми і методи залучення коштів, здійснювати пошук дешевих джерел кредитних та інвестиційних ресурсів, одночасно підвищуючи показники прибутковості і ліквідності та мінімізуючи системні ризики.

2. Більшість ресурсів комерційного банку сьогодні формуються завдяки залученню коштів, більшу частину яких складають депозити. Саме депозитні внески, відіграють важливу роль у формуванні ресурсної бази банку, і слугують мірилом довіри та визнання діяльності банку вкладниками. Проте, для банків існують деякі складнощі при здійсненні депозитних операцій.

З метою активізації процесів залучення коштів населення та юридичних осіб до активного банківського обороту в дипломній роботі запропоновано впроваджувати нові види банківських депозитів: pow-рахунки, super pow-рахунки, вклади, дохід на які нараховується за складними процентами, депозитні рахунки грошового ринку та різні (святкові, відпускні, інвестиційні) депозити; активніше залучати кошти громадян України в іноземній валюті, залучаючи активніше при цьому до обслуговування й іноземних громадян; прискорити реалізацію державної програми цілісної автоматизованої системи безготівкових розрахунків.

Реалізація запропонованих рекомендацій, що стосуються підвищення ефективності депозитної політики, дозволить розширити можливості банків у сфері мобілізації ресурсів і ефективного їх розміщення, а також успішно конкурувати на міжнародних фінансових ринках.

3. В умовах нестабільної економічної ситуації в Україні та в банківському секторі однією з найболючіших проблем є захист інтересів вкладників, особливо найбільш незахищених з них — фізичних осіб. Тому створення та ефективна діяльність такої структури, як Фонд гарантування вкладів фізичних осіб є однією з базових умов зростання величини вкладів у банківську систему України, а через неї — і в економіку загалом. Однак сьогодні ФГВФО стикається із різноманітними проблемами діяльності. На наш погляд, ефективною роботою ФГВФО можна буде назвати тоді, коли під час здійснення тимчасової адміністрації жоден банк не буде ліквідованим, а знайде свого інвестора. Тому для створення ефективнішої системи страхування банківських депозитів в Україні найкориснішим, з огляду на економічний, соціальний і політичний розвиток, є досвід систем страхування країн Східної Європи (Болгарії, Польщі, Румунії, Угорщини та інших). Проблеми захисту вкладників у цих країнах мають багато спільного з українськими. Україні доцільно врахувати подані нами деякі рекомендації стосовно підвищення вітчизняного страхування депозитів.

ВИСНОВКИ

Дослідження щодо залучення коштів комерційними банками на депозитні рахунки та їх ролі у формуванні ресурсної бази банків в умовах економічної нестабільності, вивчення діючої практики акумулювання коштів фізичних та юридичних осіб, а також аналіз перспектив залучення депозитних коштів для формування ресурсів банків, дозволило зробити ряд висновків науково-теоретичного та прикладного характеру:

1. В економічній літературі немає єдиного визначення банківських ресурсів, однак трактування вчених дуже схожі. Проаналізувавши існуючі підходи, ми пропонуємо розглядати це поняття у мікроекономічному аспекті і у макроекономічному аспекті.

Банківські ресурси у мікроекономічному аспекті можливо охарактеризувати як акумульовані банком за допомогою емісії пайових цінних паперів або отримані в тимчасове користування на грошовому ринку кошти суб'єктів економіки на основі зобов'язальних правовідносин, а також кошти внутрішньобанківського походження, у т. ч. результати фінансової діяльності банку, що використовуються для подальшого розміщення згідно визначених банком напрямків з метою одержання прибутку, забезпечення ліквідності, зміцнення матеріально-технічної бази банку тощо.

У макроекономічному аспекті банківські ресурси є сукупністю ресурсів усієї банківської системи країни, які є джерелом задоволення різноманітних потреб сімейних господарств, джерелом інвестицій для господарюючих суб'єктів та самих банків, фінансування потреб держави (бюджетного дефіциту), взагалі важливим важелем економічного зростання і структурної перебудови економіки.

Роль банківських ресурсів в діяльності банківських установ є значною, оскільки від неї залежить успішність діяльності банків, рівень ринкової конкурентоспроможності банків, а також розвиток банківської системи країни загалом.

Через банківські установи фінансуються усі галузі економіки, організовується посередницька діяльність, здійснюється купівля-продаж цінних

паперів та операції з довірчого управлінням майном. Тому від ефективності використання ресурсів комерційних банків істотно залежить стабільність і темпи розвитку національного господарства.

Зростання обсягів ресурсної бази банків сприятиме зміцненню банківської системи України загалом і є необхідною умовою переходу вітчизняної економіки на рівень розвитку країн із розвиненою ринковою економікою.

2. Банківські установи займаються в основному посередницькою діяльністю, яка полягає в залученні вільних грошових ресурсів від суб'єктів господарювання та населення і розміщенні цих ресурсів на ринку кредитів, валютному і фондовому ринках. Саме за таких умов для банків важливе значення мають операції з акумулювання коштів та їх розміщенням на найбільш вигідних умовах. Від операцій з акумулювання коштів залежить розмір ресурсів банку та масштаб їхньої діяльності. Беручи до уваги значну кількість публікацій у вітчизняній і зарубіжній літературі, поняття «депозит» науковцями трактується багатозначно.

Отже, більшість авторів, які займалися аналізом депозитів, визначають депозит як гроші або грошові кошти, що передані в банк на зберігання під певний відсоток. Проте деякі автори депозит розглядають не як кошти, що залучені банком на зберігання, а як позика, що надається суб'єктами господарювання та населенням у користування банку на вигідних умовах.

Виходячи з проведеного аналізу наявних підходів до визначення поняття «депозит», наводимо уточнення цієї категорії, а саме: депозит — це вільні грошові кошти фізичних та юридичних осіб у національній чи іноземній валюті, залучені банком на договірній основі для подальшого їх спрямування у кредитно інвестиційний процес на умовах повернення, платності та строковості.

Запропоноване нами визначення відрізняється від наявних тим, що основний акцент ми ставимо на вільні грошові кошти, з яких укладається депозит і напрям цього ресурсу. Отже, вкладник розміщує на депозит не просто гроші чи грошові кошти, він розміщує вільні кошти, які зараз не потрібні, а відкладаються на майбутнє використання. Щодо напряму, то банк зацікавлений у тому, щоб

найефективніше вкласти залучені ним ресурси, що в кінцевому підсумку приносить максимальний прибуток.

3. Вклади та депозити становлять левову частку залучених ресурсів комерційного банку, складають той ресурсний фундамент, завдяки якому банки розвиваються та процвітають. Ресурси, залучені комерційними банками від юридичних та фізичних осіб, особливо в умовах економічної нестабільності живлять економіку України, сприяють розвитку виробництва, сільського господарства. Вкладення грошей на банківські депозити дозволить населенню зберігати свої заощадження у прибутковій формі, що дасть можливість вберегти їх від інфляційного знецінення. Для економіки будь-якої країни максимально можливе залучення банками заощаджень — питання особливої актуальності. Існує тісний зв'язок між заощадженнями та економічним зростанням. Відомо, що в Україні населення тримає певну масу готівки, нікуди її не вкладаючи. Причина в тім, що після низки кризових подій люди втратили свої кошти і тому не довіряють банківській системі. Для збільшення маси депозитів при виконанні депозитних операцій банківської установи мають дотримуватися вимог зокрема щодо ліквідності балансу, а це потребує узгодження депозитних ресурсів за термінами та обсягами з банківськими активними операціями.

4. За останні роки обсяг депозитів фізичних та юридичних осіб зріс, що говорить про підвищення довіри фірм та населення до банківської системи, з одного боку, та про позитивні зміни у секторі економіки, з другого. Водночас, значний обсяг грошей, які могли б працювати на економіку України, ще знаходиться поки що поза банками. Щоб не втратити довіру клієнтів до банків сьогодні, як ніколи, потрібен висококваліфікований менеджмент у банку, який має реалізовувати відповідну депозитну політику.

5. З вищевикладеного дослідження, можемо стверджувати, що на розвиток ринку депозитних послуг та обсяг вкладів мають вагомий вплив поведінка суб'єктів господарювання та фізичних осіб, їх фінансова грамотність, а також депозитна політика банківської установи. Основними проблемами ринку депозитних послуг в сучасних умовах розвитку економіки є наступні:

- 1) формування довіри у потенційного клієнта;
- 2) переважання короткострокових депозитних вкладів, що обмежує активну кредитно-інвестиційну діяльність банківських установ;
- 3) розроблення депозитної політики, яка є з однієї сторони привабливою для клієнтів, а з іншої — прибутковою для банків;
- 4) існування стереотипів щодо ненадійності банківських установ;
- 5) низька фінансова грамотність населення.

6. Депозитна діяльність банківських установ, перш за все, направлена на забезпечення стабільної ресурсної бази та захист інтересів вкладників і кредиторів. Саме тому, з метою підтримання власної ліквідності та конкурентоспроможності, банківські установи змушені пропонувати нові депозитні продукти, удосконалювати депозитну політику, застосовувати різні фінансові інструменти задля розширення своєї діяльності.

Отже, ринок депозитних послуг України перебуває в умовах загострення конкуренції та посилення вимог до діяльності банківських інститутів, що визначає необхідність розроблення ефективних методів залучення коштів у фізичних та юридичних осіб з метою активізації кредитно-інвестиційної діяльності та поповнення банківського капіталу, який виступає гарантом стійкості, ліквідності, платоспроможності та стабільного розвитку банківської установи.

7. На жаль, не втратила своєї актуальності проблема захисту коштів клієнтів від банкрутств банків, особливо в сучасних умовах політичної та економічної нестабільності. В Україні для цього діє Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Він є як своєрідна «подушка безпеки», одним із основних інструментів, що забезпечує захист прав та інтересів громадян, а також відіграє значну роль у підвищенні інвестиційної привабливості банківської системи. Сьогодні Фондом гарантування вкладів фізичних осіб гарантується сума виплати 200 000 гривень, в той час як у економічно розвинутих країнах ця сума значно вища. Український вкладник не має ще достатньої економічної культури і несе свої гроші туди, де пропонуються вищі відсотки, не ознайомившись належним чином про стан банку, який їх пропонує, ризикує не отримати навіть своїх грошей. Безумовно, заходи з

боку НБУ та держави сприяють зростанню стабільності банківської системи України, але і вкладники повинні турбуватися про вибір надійних стабільних банків, з виваженим балансом, гарною репутацією. Вивчення досвіду роботи систем страхування депозитів (гарантування вкладів) в інших країнах показує, що система гарантування вкладів в Україні має перспективи для розвитку. Практична діяльність Фонду показує як сильні, так і слабкі сторони створеної системи гарантування вкладів, що спонукає як сам Фонд, так Національний банк України та Уряд розглядати можливі шляхи подальшого розвитку системи гарантування вкладів. На наш погляд, ефективною роботою ФГВФО можна буде назвати тоді, коли під час здійснення тимчасової адміністрації жоден банк не буде ліквідованим, а знайде свого інвестора.

8. Отримані в роботі результати дозволяють внести пропозиції щодо підвищення ролі депозитів у формуванні ресурсів банків в умовах економічної нестабільності. Це формує підґрунтя для подальших науково-практичних досліджень щодо визначення нових тенденцій розвитку ринку депозитних послуг та, відповідно, нових потреб для клієнтів, розроблення новітніх депозитних продуктів і послуг, а також наукового обґрунтування необхідності та економічної ефективності їх запровадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесова Н. Е., Івашкіна К. М. Особливості управління депозитними операціями у банку [Текст] / Н. Е. Аванесова, К. М. Івашкіна // Молодий вчений. Серія: Економічні науки. – січень, 2016. – № 1 (28). – С. 8-11.
2. Адамик Б. П. Світовий досвід функціонування системи гарантування вкладів та можливості його використання в Україні [Текст] / Богдан Петрович Адамик, Андрій Сергійович Скірка // Наука молода : зб. наук. праць молодих вчених ТНЕУ. – Тернопіль : ТНЕУ. – 2015. – № 23. – С. 39-45.
3. Адамик Богдан. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб : проблеми та можливості вдосконалення діяльності в Україні [Текст] / Богдан Адамик // Банківський та реальний сектор економіки : фінансово-економічні аспекти взаємодії та перспективи розвитку : Зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, аспірантів та студентів [м. Тернопіль, 25 берез. 2015 р.] / редкол.: О. В. Дзюблюк, Б. Л. Луців, Ж. М. Довгань та ін., відп. за вип. В. Я. Рудан. – Тернопіль : Вектор. – 2015. – С. 105-107.
4. Алексеєнко М. Д. Капітал банку : питання теорії і практики [Текст] : монографія / М. Д. Алексеєнко. – К. : КНЕУ. – 2002. – 276 с.
5. Аналітичний огляд банківської системи України за I квартал 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rurik.com.ua/our-research/branch-reviews/1187>
6. Андрушків Т. Депозитна політика комерційного банку та напрями її вдосконалення в умовах економічної кризи [Текст] / Т. Андрушків // Українська наука: минуле сучасне, майбутнє. – 2012. – №17. – С.146 – 152.
7. Базадзе, К. М. Перспективні види інноваційних послуг банків [Текст] / К. М. Базадзе // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2012. – № 2 (14). – С. 218–221.
8. Банківська енциклопедія [Текст] / С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання. – 2011. – 504 с.

9. Банківські операції [Текст] : навчальний посібник / В. І. Капран, М. С. Кривченко, О. К. Коваленко та ін. – К. : Центр навчальної літератури. – 2009. – 208 с.
10. Банківські операції [Текст] : підручник / за ред. В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янської. – К. : Знання. – 2007. – 727 с.
11. Банківські операції [Текст]: Підручник / За ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – [2-ге вид. випр. і доповн.]. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка». – 2013. – 864 с.
12. Батракова Л. Г. Экономический анализ деятельности коммерческого банка [Текст] : учебник / Л. Г. Батракова. – М.: Логос. – 2006. – 344с.
13. Бобиль В. В., Корніленко М. С. Депозитні операції комерційних банків, їхня організація та депозитна політика [Текст] / В. В. Бобиль, М. С. Корніленко // Проблеми економіки транспорту : збірник наукових праць / Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. – 2015. – Вип. 9. – С. 50-54.
14. Бригінська Л. Г. Проблеми формування ресурсної бази банків України [Текст] / Л. Г. Бригінська // Економічні науки. Серія : Облік і фінанси. – 2013. - № 10(1). – С. 45-49.
15. Васильченко З. М. Кошти населення у формуванні фінансових ресурсів банків [Текст] / З.М. Васильченко // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С. 94-100.
16. Вареник В. А. Основні аспекти депозитного формування капіталу банку [Текст] / В.А. Вареник // Науковий вісник. – 2010. – № 17 (6). – С. 167-170.
17. Васюренко О. В. Банківські операції [Текст] / О. В. Васюренко. – К.: Знання. – 2006. – 234 с.
18. Волкова Н. І. Удосконалення управління залученими депозитними ресурсами банку [Текст] / Н. І. Волкова // Економіка і організація управління. – 2016. – №1 (21). – С. 53-59
19. Галіцейська Ю. Оптимізація роботи банків із залучення депозитів населення в умовах фінансової кризи [Текст] / Ю. Галіцейська // Банківська

справа. – 2009. – № 6. – С. 85 – 91.

20. Галапуп Л. О. Депозитна діяльність банківських установ України: сучасні реалії та перспективи розвитку [Текст] / Л. О. Галапуп // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2016. – № 4 (236). – С. 58-72.

21. Галіцейська Ю. М. Ресурсна політика комерційних банків [Текст] : навч. посіб. / Ю.М. Галіцейська. – Тернопіль: Астон. – 2014. – 185 с.

22. Галіцейська Ю. М. Ресурсна політика комерційних банків в умовах ринкових перетворень економіки України [Текст] : дис. канд. екон. наук : 08.00.08. – Тернопіль : ТНЕУ. – 2011. – 249 с.

23. Гацько С. С. Актуальні проблеми розвитку депозитних операцій вітчизняних банків у сучасних умовах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua

24. Герасимович А. М. Аналіз банківської діяльності [Текст] : підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін. – К.: КНЕУ. – 2009. – 599 с.

25. Гончаров С. М. Тлумачний словник економіста [Текст] / С. М. Гончаров, Н. Б. Кушнір. – Рівне : НУВГП. – 2010. – 264 с.

26. Дзюблюк О. В., Галіцейська Ю. М. Теоретичні та прикладні аспекти реалізації банками ресурсної політики [Текст] : монографія / О. В. Дзюблюк, Ю. М. Галіцейська. – Тернопіль: Астон. – 2012. – 242 с.

27. Дмитрієва О. А. Депозитна політика комерційного банку в умовах стабілізації грошово-кредитного ринку України [Текст] : автореф. на здобуття наук. степеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Дмитрієва, Олена Анатоліївна. – Київ. – 2004. – 18 с.

28. Економічна енциклопедія [Текст] / Бібліотека В. Н. Воєводіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://enbv.narod.ru/text/Econom/encyclo/str/E-190.html>.

29. Економіка України. Тенденції, оцінки и прогнози // Центр соціально-економічних досліджень CASE Україна. – 2011. – №2. – С.29.

30. Єгорова Н. В. Економічна сутність депозитів у сучасних економічних умовах [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/e-journals/PSPE/2011_3/Fedorchenko_311.htm.

31. Заславська Н. П. Особливості формування ресурсного потенціалу банків в умовах економічної нестабільності [Текст] / Н. П. Заславська // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2014. – С. 111-113.

32. Заславська О. І. Залучені кошти як вагоме джерело ресурсного забезпечення кредитно-інвестиційної діяльності банків [Текст] / О. І. Заславська // Економіка та держава. – 2012. – № 7. – С. 66 – 69.

33. Землячов С. В. Питання залучення депозитних ресурсів вітчизняними і закордонними комерційними банками [Текст] / С. В. Землячов // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченко. – Випуск 48. – 2011. – С. 49–52. – (Серія Економіка).

34. Землячов С. В. Розвиток асортименту банківських послуг [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pk.napks.edu.ua/library/compilations_vak/eiu/2011/4/p_64_67.pdf.

35. Золотарьова О. В., Півняк Ю. В., Гурбич О. В. [Текст] Модифікація депозитної політики комерційних банків України [Текст] / О. В. Золотарьова, Ю. В. Півняк, О. В. Гурбич // Економіка та держава. – 2015. – № 2. – С. 65-69.

36. Іващук О. Моніторинг оптимізації ресурсного забезпечення ліквідності банку [Текст] / О. Іващук, О. Оконська // Світ фінансів. – 2008. – №4. – С. 118 – 125.

37. Карнаух А. С. Напрями підвищення ефективності депозитної політики банків [Текст] / А. С.Карнаух // Управління розвитком. – 2011. – №20(117) . – С. 44-45.

38. Коваленко В. В. Депозитна діяльність банків України: реалії та розвиток на майбутнє [Текст] / В. В. Коваленко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 4. – С. 834-837.

39. Коваленко М. О. Економічна сутність та призначення ресурсів банку [Текст] / М. О. Коваленко // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та

практики. – 2015. – Вип. 1. – С. 52-57.

40. Ковсанадзе И. К. Исторические вопросы развития конкурентной среды банковского дела [Текст] / И. К. Ковсанадзе // Банковское дело. – 2008. – №4. – С. 56-59.

41. Кох Л. В. Инновации в банковском бизнесе [Текст] / Л. В. Кох, Е. Н. Смольянинова, В. С. Просалова. – С-Пб. : ИПУ. – 2009. – 490 с.

42. Коцовська Р. Р. Банківські операції [Текст] : навч. посібник / Р. Р. Коцовська, О. П. Павлишин, Л. М. Хміль. – К.: УБС НБУ; Знання. – 2010. – 390 с.

43. Макаренко Ю. П., Сагач Т. О. Проблеми формування депозитного портфеля банків в умовах нестабільності депозитної бази та шляхи їх вирішення [Текст] / Ю. П. Макаренко, Т. О. Сагач // Економічна наука. Серія : Інвестиції : практика та досвід. – 2016. – № 1. – С. 15-18.

44. Малахова О. Оптимізація діяльності банківських установ щодо організації депозитних операцій [Текст] / О. Малахова, Ю. Галіцейська // Світ фінансів. – 2010. – Вип. 3. – С. 18-30.

45. Марчин М. Особливості розвитку вітчизняного ринку депозитів [Текст] / М. Марчин // Інноваційна економіка. – 2012. – №2. – С. 237 – 241.

46. Масленчиков В. В. Зарубежные финансовые системы [Текст]. – М.: ТД «Элит-2008». – 2009. – 392с.

47. Маслова А. Ю. Роль депозитів у формуванні ресурсної бази банків в умовах економічної нестабільності [Текст] / А. Ю. Маслова // Економічний простір. – 2009. – №23/2. – С. 160-172.

48. Маслова Н. О. Теоретичні аспекти обслуговування корпоративних клієнтів банку [Текст] / Н. О. Маслова // Молодий вчений. – липень, 2015. – частина 1. – № 7(22). – С. 87-91.

49. Матлага Л. О. Проблеми та тенденції розвитку депозитної політики банківських установ України [Текст] / Лілія Олегівна Матлага, Павло Васильович Васирина // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного

університету «Економічна думка». – 2014. – Том 15. – № 1. – С. 274-283. – ISSN 1993-0259.

50. Мрочко М., Тихань Ю. Причини втрати та шляхи відновлення довіри до банківської системи України [Текст] / М. Мрочко, Ю. Тихань // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 379-386.

51. Олійник Д. П. Ресурсна база українських комерційних банків як джерело ліквідності [Текст] / Д. П. Олійник // Банківська справа. – 2012. – № 2 – С. 42-44.

52. Олещук М. М. Еволюція становлення та прогноз розвитку ринку банківських послуг України [Електронний ресурс] / М. М. Олещук // Науковий вісник. – 2011. – №7 – Режим доступу: <http://www.lvivacademy.com/visnik7/fail/olleshchuk.pdf>.

53. Островска О. М. Банковское дело [Текст] : толковый словарь / О. М. Островска. – 2-е изд. – М. : Гелиос АРВ. – 2007. – 400 с.

54. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>

55. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/>

56. Петрук О. М. Банківська справа [Текст] : навч. посібник / О. М. Петрук / за ред. д-ра екон. наук, проф. Ф. Ф. Бутинця. – К. : Кондор. – 2004. – 461 с.

57. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних операцій) з юридичними і фізичними особами: постанова Правління НБУ: затверджена 03. 12. 2003 №516 / Національний банк України. – Офіційний текст. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03>

58. Положення Про порядок створення державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв: постанова Правління НБУ : затверджена 31.08.2001р. №375 / Національний банку України. – Офіційний текст. – Режим доступу до постанови : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0906-01>

59. Прасолова С. П. Банківські операції [Текст] : навч. посіб. та практ. / С.

П. Прасолова, О. С. Вовченко. – К.: «Центр учбової літератури». – 2013. – 568 с.

60. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : закон України : прийнятий 2012 р. № 50 / Верховна Рада України. – Офіційний текст. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>

61. Про банки і банківську діяльність : закон України : прийнятий 07.12.2000 р. № 2121-III / Верховна Рада України. – Офіційний текст. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

62. Пустова А. В. Депозитна політика комерційних банків України та шляхи її удосконалення на сучасному етапі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nbuv.gov.ua/

63. Рудан В. Особливості формування депозитної бази вітчизняних банків та її вплив на ліквідність банківської системи / В. Рудан // Українська наука: сучасне минуле, майбутнє. – 2011. – Вип. 16. – С. 218-228.

64. Рябініна Л. М., Няньчук Н. Ю., Ухлічева Л. І. Банківські операції [Текст]: навчальний посібник / за ред. Рябініної Л. М. – Одеса : ОДЕУ. – 2011. – 536 с.

65. Савлук М. І. Гроші та кредит [Текст] : підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін. / за заг. ред. М. І. Савлука. – 3-тє вид., переробл. і допов. – К. : КНЕУ. – 2008. – 598 с.

66. Самовженко Т. Розвиток національної системи гарантування вкладів фізичних осіб: застосування передових принципів та методів [Текст] / Т. Самовженко, І. Серветник // Банківська справа. – 2012. – № 5. – С. 59 – 75.

67. Семениченко Ю. К. Організаційна побудова аналітичного процесу в банках [Текст] / Ю. К. Семениченко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2010. – № 18. – С.319-325.

68. Сергеева Л. Моделирование и анализ структуры деятельности банка [Текст] / Л. Сергеева, Т. Блаженкова // Банковское дело. – 2005. – №5. – С.20.

69. Скірка А. Зарубіжний досвід функціонування світової системи гарантування вкладів: уроки для України [Текст] / Андрій Скірка // Світ фінансів.

– 2016. – Вип. 1. – С. 74-85.

70. Снігурська Л. П. Банківські операції і послуги [Текст] : навчальний посібник / Л. П. Снігурська. – К. : МАУП, – 2009. – 456 с.

71. Современный словарь иностранных слов [Текст] / Л. М. Баш, А. В. Боброва, Г. Л. Вечеслова и др. – М. : Цитадель-трейд. – 2011. – 529 с.

72. Співак С. І. Депозитна політика комерційних банків [Текст] / С. І. Співак // Вісник Луганського національного аграрного університету. – 2009. – № 6. – С. 17-21.

73. Стадник В. В., Мала Г. В. Перспективи розвитку банківських інновацій для підвищення конкурентоспроможності банківської установи [Текст] / В. В. Стадник, Г. В. Мала // Вісник Хмельницького національного університету. Серія : Економічні науки. – 2014. – № 1. – С. 170-173.

74. Стеценко Б. Український ринок депозитів: чи є у нього запас міцності? [Текст] / Б. Стеценко // Цінні папери України. – 2009. – 22 січня (№3). – С. 18 – 19.

75. Тиркало Р. І. Банківська справа [Текст] : підручник / Р. І. Тиркало / за ред. Р. І. Тиркала. – Тернопіль : Карт-бланш. – 2009. – 316 с.

76. Ткаченко Н. В. Міжнародна практика побудови систем страхування депозитів [Текст] / Н. В. Ткаченко // Фінансовий простір. – 2014. – № 4(16). – С. 235-244.

77. Торяник Ж. І. Забезпечення функціональної достатності ресурсного потенціалу банків : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 « Гроші, фінанси і кредит»[Текст] / Ж. І. Торяник. – Суми. – 2008. – С. 38 – 40.

78. Успенко В. І., Лубянникова В. В. Сучасний стан депозитної політики банків [Текст] / В. І. Успенко, В. В. Лубянникова // Молодий вчений. Серія: Економічні науки. – січень, 2016 р. – № 1 (28). – С. 195-199.

79. Фінансовий портал Politeka [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://politeka.net/ua/380362-nazvano-prychyny-znyzhennya-depozytnykh-stavok/>

80. Фролов С. М. Банківська справа і основи митного регулювання в Україні [Текст] : теорія та практика / С. М. Фролов. – Суми : ТД «Університетська книга». – 2004. – 368 с.
81. ECB assumes responsibility for euro area banking supervision [Electronic resource]. – Access mode : <https://goo.gl/LHTiI8>
82. Financial services compensation scheme Annual report and accounts 2014/15 [Electronic resource]. – Access mode : <http://goo.gl/ym1gma>
83. FSCS announces final levy for 2015/16 at £319m [Electronic resource]. – Access mode : <http://goo.gl/BVOs8m>
84. Kusters M. Pricing full deposit insurance in Germany amidst the financial crisis 2008–2010 [Electronic resource] / M. Kusters, S. Streatmans, M. Maggi. – Access mode : <ftp://economia.unipv.it/new/q143.pdf>
85. Madisson K. Duties and liabilities of company directors under German and Estonian law: a comparative analysis [Electronic resource] / K. Madisson // RGSL research papers. – 2012. – № 7. – С. 14-16. – Access mode : <http://goo.gl/tbcPKL>
86. Thematic review on deposit insurance systems [Електронний ресурс] // Financial stability board. – 2012. – Access mode: <http://goo.gl/jYiMnh>